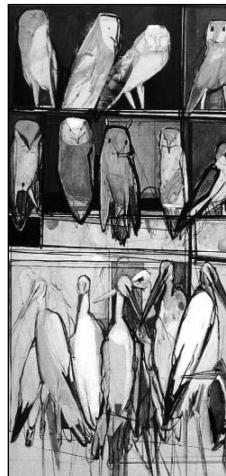
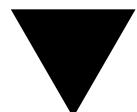

број 87
септембар 2008

садржај

Насловна страна
и прилози у броју:
Јавор Рашајски

► **проза**

- 2 Бора Ђосић
6 Славко Лебедински
12 Махмуд ел-Бадави
14 Ирина Васиљкова
26 Ивана Димић
42 Срђан В. Тешин

► **поезија**

- 5 Новица Тадић
10 Хуан Октавио Пренс
24 Радмила Лазић
45 Савремено румунско песништво
(Ливију Јоан Стојић;
Касија Марија Спиридон; Луђијан Василиу;
Никита Данилов; Даниел Корбу;
Трајан Т. Кошовеј; Јон Мурешан;
Никулина Опреа; Јоан Ес. Поп)
55 Верослав Стефановић

► **семпер идем**

- 16 Љиљана Шоп

► **трибина скд**

- 19 Енес Халиловић
Ненад Милошевић

► **есеј**

- 28 Александар Б. Лаковић

► **огледало**

- 32 Бакомо Леопарди

► **теме**

- 35 Јован Примеру

► **читање**

- 40 Љубица Ђоровић
Јован Радуловић
41 Невена Будимир
Марија Кнежевић

► **насловна страна**

- 54 Јасмина Петковић

► **точак**

- 56 Слободан Зубановић

■ **књижевни магазин** | Месечник Српског књижевног друштва |

■ **Оснивач и издавач:** Српско књижевно друштво, тел/факс: (011)328-85-35 | www.skd.org.yu |

■ **Редакција:** Француска 7, уторком од 13-15, (011)262-88-92 | e-mail: kmagazin@beotel.yu |

■ **За издавача:** Љиљана Шоп | **Главни и одговорни уредник:** Слободан Зубановић |

■ **Уредништво:** Гојко Божковић, Никола Вујчић, Дејан Михаиловић |

■ **Ликовна опрема:** Мирјана Живковић | **Лектура и коректура:** Олиџа Рајић | **Прелом:** Драган Нинковић |

■ **Штампа:** Чигоја штампа, Београд, Студентски трг 13 |

■ **Жиро рачун:** 255-0012950102000-15 |

Бора Босић

CONSUL У БЕОГРАДУ

икада нисам радио у дипломатији. Према томе, нисам у стању да напишем једне нове *Ембахаде*. Па ипак, како већ дugo живим изван земље, ја о својој бившој домовини размишљам као о удаљеном крају где сам службовао дosta дugo, а опет, како испада, за ту земљу остао сам странац. Ово су, дакле, моја сећања, успомене једног странца који у сопственој земљи као туђинац боравио је. Отуда лица која ће се овде појавити, иако стварна, могу деловати као лутке у паноптикуму и као марионете једног театра давних догађаја у Европи. Као када остарели дипломат препрдукје своје сусрете с којекаквим јунацима повести, дејствујућим лицима једне комедије, историјске. Већином, ови људи су мртви; остали, колико их је још на животу, мене мртваци сматрају. Тако почиње моја хроника, моје *Ембахаде* обичног света, београдског, у годинама између 1937. и завршне сезоне мога живота онде, на почетку распада царевине Југославије, социјалистичке, почетком деведесетих.

Прво, чиме ме је Београд дочекао, када сам као петогодишњи дечак доселио се онамо, биле су светлеће рекламе на Теразијама, посебно она која је оглашавала чудотворну течност за негу тела, Алга. Ова је била начињена тако да је, анимирана, испуштала из своје електричне утробе, такође наелектрисане, меухуриће, који су се пењали у ноћ. Одмах сам схватио да у овом пријатном граду, који ми накнадно личи на Даблин, важно је било неговати тело, како своје, тако и туђа. Уопште узев, у односу на Загреб у коме сам рођен, Београд је 1937. личио на град светlostи, не само по големим афишама изнад кућа, него уопште. Чинило се да започиње један живот који ће извана бити осветљен, или и изнутра испуњен некаквом озареношћу такође. Београд, са својим трамвајима, водоскоком на средишњем тргу, малим рунделама око њега, са големим парком Калемегдана, његовим степеништима, скривеним закуцима и оним најчаробнијим, за малог створа од пет година, тениским игралиштима усађеним између древних зидина аустроугарске тврђаве. Тамо ме је матера водила у преподневне шетње, као да смо се упутили у неку зачарану земљу; одједанпут престаје Улица кнез Михаилова, улазимо у једну шуму усред града, у њене тајне путе и скривене углове, обична варош начињена од кућа претвара се у галерију слика импресионизма, у музеј насликаних предела, не у нешто стварно као простор и као околина. У средишњем делу шеталишта, нешто слично оном што касније видим у луксембуршком парку Париза, око споменика који представља борбу рибара са змијом, поређане су столицице, које послужитељ, одевен у зелено, наплаћује посетиоцима. Тако видим да је ово такође некакво позориште или био-

скоп у коме се не приказује ништа посебно осим тога што око нас стоји, дрвеће, тратина, стазе, девојке у штетњи, деца с лоптама. Неко подручје које ми казује да мимо озбиљних околности живота постоји и овако нешто, парк, одмор, летаргија, вечито лето нерада.

Осећао сам се као да сам дошао у неку мисију, дипломатску, у то доба. Да ме је моје детињство, загребачко, испослато у тај мандат, живота, који у Београду треба да се настави. Па да онда, касније, о свему што сам онде осмотрio, начиним извештај, за Министарство вањских послова, моје судбине: кога сам

онамо сретао, с ким сам разговарао, и о чему. То се веома одужило. Па је испало да сам сав свој људски век провео у истом мандату, београдском, а тек сад, при kraju свега, стижем да о свему поднесем своје извешће. Иако онде, где се могуће моје сведочанство очекује, у том неком министарству већ су сви покојни. Па то што хоћу да као своја запажања, consulska, изнесем, можда је говорење у ветар. Као што је свако говорење, после неког времена управо то, у ветар говорење, и ништа друго. А осим свега, како је мој мандат, београдски, почeo у мојој раној доби, цела ова писаница, бар на почетку, имаће нешто детињасто у себи, неизбежно. Само што и сваки други допис, и многа депеша коју један дипломат у најозбиљнијој најери саставља, има често управо ту црту, детињасте наде да ће се догодити оно што тај извештач очекује. А догађа се, у историји, мањом све обрнуто од предвиђеног. То је општи смисао историјског кретања, како оног које се тиче једне државе, тако и овог, који мене интересује, мог личног тока, породичног, сасвим су- бјективног.

Како почиње неки период живота, негда, у новом граду, као на тек откријеној планети? Допутовала је та групица људи, отац, мати и малено дете, дошли су равно са жељезничке станице на уговорену адресу, тамо их чекају две празне собе у стану очева пријатеља. Сада још треба да им допреме ствари, нешто дрвенарије, постельно рубље, сандук са тањирима и чашама. Као да се обавља неко минијатурно стварање света, демијург је обезбедио оних нешто основних предмета, потребних за живот, треба их само распоредити по том простору, као по голој утрини: када се ово обави изгледаће да смо онде подигли своју кућу, дом.

Долазак у Београд чинио се као када се брододлomци наслучу на непознату обалу, ситна трочлана породица, би једина посада овог трошног чамца нашег тадашњег стања, оток беше Улица царице Милице, прва хрид ове вароши на коју најђосмо. Како су првотне собе нашег становања, београдског, биле пражне, ма шта да ко од нас онде каже, одзвана је као у катедрали. Тамо смо повадили своје ствари из тех неколико сандука, полако је почeo да се помаља део оног старог света који би имао да се развије у овај нови, као да је семе нашег претходног бивства требало да проклија у бильку неког новог времена. А ја, као најмлађи члан ове посаде, требало је да се нађем на врху тог новонараслог стабла, да са њега осмотрим околину и људе у близини. На томе сам остао све ово време, на осматрању једног столећа и догађаја који су се током њега одвијали.

Једна даровита уметница нашег доба досетила се како би светско сликарство могло бити учињено још једном. Посебно она платна која приказују људске угођаје, из соба, станова, кућа њихова живота. Па је тако насликала још једанпут познати собичак Ван Гогов, уску просторију са постельом, столицом од сламе, сточићем који се налазио испред прозора. Само што је наша савременица све ове ствари приказала натрпане на кревет, као да се остатак собе има поспремити, или је станар изенанада отпutoвао, можда умро. Или је полиција све што је имао конфисковала због дугова, па је та јадна имовина потрпана на гомилу, пописа ради или да се све скупа изложи продаји. Мислим већ на почетку ове књиге како би она могла изгледати и тако, у духу ове девојке која је наутила да преуређује људске сликарске, настале давно. Па све што имам да вам исприповедам у својству вашег consula, посланог у неко друго време, цела она реквизита тог театра, могуће путујућег — јер ја непрестано cher- гарим кроз многе године — све то као да је набацано на хрпу, покупљено из угођаја неког претходног редоследа и једног постава, како-тако уредног. Јер писање, посебно оно које се тиче сећања, једна је неуређена радња, не може се у њој увек држати неке праве линије и једног устаљеног правца. Тако сада, после толико десења, видим ону првотну собу из београдске Улице царице Милице, све те ствари нашег живота као укоњене у страну, можда такође на постељу у углу, да би под, тле нашег бивства, тадашњег, био опран од свега, од мучних дана, од несигурности у новом граду, од успомена, увек денекле зазорних и тугаљивих.

► Велим, најпре се све одигравало у те две собе које гледале су на уску улицу с продавницама и радионицама за израду јоргана, рубља, светильки. Много тога врвело је под високим прозорима док отаљавасмо шест дана стварања света, а повремено из суседне собе долазио је очев пријатељ да утврди како наш построј напредује. Ту је била и пријатељева жена, дебела госпођа која боловала је од жутице. Лице јој је било као у Кинескиње, не-прекидно је повраћала, моја матер плакала је над њеном судбином. Пријатељ је, међутим, сматрао да то није ништа, њена дебљина ће је спasti.

Наш први свет, београдски, био је чудан и нејасан, питао сам се да ли су све жене у том граду тако дебеле и болесне? Две просторије које чиниле су наш првобитни смештај требало је да обухвате свак живот, бар за моменат. Нисам веровао да цела нечија судбина можестати у две невелике собе. Касније, видео сам да је то веома могуће. На срећу, родитељи ме хватају за руку и одмах воде ван, у свет ове вароши, на његове главне улице и тргове.

Оних неколико раних година у Загребу, граду могрођења, данас ми се чине као нешто замагљено, један текст прочитан у некој књизи. То што би значило прави живот требало је да започне другде, на београдској хриди, где се бесмо насукали.

Узмимо онда као природно да моје сведочење почиње сликама из детиње доби, мали створ загледао се у светлеће рекламе из године 1937, на главном београдском тргу, и то је прво о чему министарство своје повести жели да извести. Одмах потом, долазе фирмe, имена трговаца и банка, надлештава и јавних зграда. То сам, једнпут, много касније, приметио у Бечу. Где различите грађевине имају по себи исписане читаве тираде, чиме објашњава се каква је то зграда и о чему се онде ради. А заправо и та много-брожна слова онде, како ми се чини, постају саставни део архитектонске замисли, идеје коју је градитељ те куће имао. Јер људи у нашем времену не станују само у кућама, састављеним од зидова и крова, него ове, истодобно, често нешто говоре, на начин бечки, дословно, у речима, написима, језику.

Тако ја осматрам ондашње београдске фасаде, шароликост фирмe које тамо стоје, као да некоме изван тога круга, а можда и изван времена, треба да дојавим имена особа, занимљивих за нечију тајну службу. Јер једно дете, бачено у нови град као што људско биће, на начин Хајдегеров, бачено је у свет, шпијуја око себе, скупљајући податке од којих његов сопствени живот, могуће да ће зависити. Као да сам се нашао на некаквом пријему, дипломатском, где се људи познају међусобно, али овлашно. Па треба имати оштро ухо да се до појединих чињеница дође, што управо одговара мојим приликама, дечјим, када било ми је пет година. Тако сам на близину имао да запамтим радњу у којој продавали су дечје играчке, а која се звала ПАРА ГУМА. Потом, ону другу, велики кобасичарски концерн, КЛЕФИШ. Одмах сам приметио да многи људи у том граду, чија имена исписана су на фирмама, припадају другим нацијама, помишишам да особе које држе поједина предузећа мањом су странци. То још више отвара моју опрезност, consulsку, пред светом у коме сам се нашао. Касније верујем да ће

цео мој живот протећи међу туђим људима, како се у неком комаду, руском, вели. Где један старији болестан на јетри, вапи да му је међу туђинцима прошао век. Сада то треба да зна и једно весело дете, које зачарано је рекламијама на високим зградама главне улице, као и оним општим шаренилом, сваковрсним, чиме напуњено је наше бивство.

У први мах учинило ми се да сам залутао у неку шуму од самих наслова, међу дрвеће од самих слова. Као нека врста Алисе која путовала би не само пре-делом и улицама градова него и кроз странице, рубрике, речи, луде Керолове књиге. *Мостир д.д.* творница боја и лакова. *Лазаревић Миша и кћи*, израда ролетни. *СТИРИА* челик. *Аларчић Алинка, шиљарска радња*. *Јосифовић Глиша*, фабрика за израду од жице и гвожђа. *БАЈЛОНИОВА ПИВАРА*. *ВИСУНГ* а.д. *Гарвенс пумпе*. „*Робојић*“, *Пачић и Козак*, аутоматске ваге за мерење, аутомати за перонске карте, телефонски аутомати и све друго прецизно. *Michael Weinschenker*, заступник водећих иностраних фирм за рударске лампе и пневматички алат. *Петровић и Лукић*, Краљев трг 11. *ПОЛДИ ЧЕЛИК*. *Варшановић Јелена*, трговина за пржену и млевену каву. *Караоѓлановић Јаков—Жаки*, колонијална трговина. *ШОНДА* Београд. *Едисон Бел Пенкада* д.д. *Кузмић П. М. и синови*, трговина руског чаја. *Левић Јосиф*, дрогерија. *Антонијевић и Ђуковић*, продавница канцеларијских потреба. *Целебић Јеремија*, књижар. *Бенце Антон и син*, продавница фабричког намештаја. *Бифе ТРИГЛАВ*. *Бифе ТРСТ*. *Глогајер и Ф. Полак*, извозници. *ТЕЛЕФУНКЕН*, продавница радио апарат. *ШКЛЕДАР* посластичарница. *Ешкенази С. Ј.*, агенција комисиона, извозна и увозна радња. *КРКОЧ* Ф., извоз земаљских производа и воћа. *Айштека ДЕЛИНИ*, Кнез Михаилова 1. *Гаража Пойовића Ж. Аце*, Краља Александра ул. 7. *Мозер Бруно*, велетрговина шампања, Земун. *Анаф Бенцион*, лимар. *Јаковљевић Михаило*, јорганџија. *Божић Сима „Лајцић“*, крзнарска радња. *Браћа Кокотовић*, радионица за оправку писаћих машине. *Хенић Карло*, молер. *Сајлер Ана*, салон за израду белог рубља. *Нахијас Исаак*, стаклорезац и огледала. „*ПАРО—ВАЛЕТ*“ завод за хемијско чишћење и бојење. *Фериго и Розеан*, оштрачка радња. *Јунговић Борђе*, јувелир.

Из тог времена запамтио сам и име једног пекара. Србиновић. Била је то најславнија радња са хлебовима, у то доба, и најуспешнија. Чији производи били су исплакани дуж целе фасаде: кифле, переце, ђевреци, све у натприродној величини, као да овим треба нахранити дивове. Било је големих цртежа реклама, изведенih по забатима београдских кућа, особе натприродне величине приказане су како држе у рукама кутију некакве robe или справу потребну у домаћинству, ти јопци првобитне акумулације капитала краљевине Југославије говорили су маленом створу од само неколико година како размере у животу нису увек једносмерне и „нормалне“, има каткад неочекиваних увећања, какво је управо био тај црнац на оном зиду, који је надирају великом четкицом трљао своје блиставо беле зубе.

(одломак из истоимене аутобиографске прозе)

Новица Тадић

ТРИДЕСЕТ РЕЧЕНИЦА

1

Људи су ближи демонима него анђелима.
Дух грабежи овладава светом.
Шири се идеологија успеха.
Све је већа жудња за стицањем.
Машина меље машину.
Дисхармонија је свуда.
Земља се напунила злом.
Уздижу се нови идоли.
Техника царује и кладе ваља.
Од најбољег, ево, направише бабу ћубасту.

2

Тражимо задовољство у поседовању ствари, у новим облицима забаве.
Пораст материјалног благостања није увећао и духовне снаге.
Губи се природност, непосредност и сваки спонтанитет.
Све је на свету поремећено и како не треба.
Гори смо од духова који су пали, који су одозго допутовали.
Уче нас да тражимо утеху у ономе што је ограничено,
у лажном познавању ствари и лажној мудрости.
Било где да одеш, на зло си место дошао.
Где се продају шрафови, штофови и фрижидери, купићеш и књигу песама.
Где су људи расејани и раслабљени, зацари зло.
Секташ звони на врата — купује твоју душу.

3

За нама је цео један век tame, ратова, страдања и неслободе.
Одстрили смо од себе благодат Божију,
и свету пуноћу заменили ругобом и празнином.
Црвена, богомрзна идеја процвета и ових дана; разбокори се.
Раскалашна деца порасту и почине неваљалства.
ГРЕХ НАС јЕ разбио; ми смо пали у јаму дисхармоније.
Зле су наше мисли и зле су наше жеље.
Научи да живиш од хлеба што ти је од јуче на столу остао.
Тугуј сам; у скровитим mestima обитавај.
Поезија је облак из кога се тек понекад зачује глас Господњи.
Све су наша пажња и добро настројење.

август 2008. год.

Славко Лебедински

ВЕНАЦ СИЈАЛИЦА

осподин Дим. А. Балоховић је био моћан човек који, додуше, није управљао поштом, али се заложио да до-бијем посао и подметну леђа да ме извади из буле и беспарице. А овако је било. Салетао сам га све док није дрмнуо неколико телефона и рекао да њега не може нико да вуче за нос. Ни брици приликом бричења. Како нема? Није добро чуо. Нема да нема. Има да отворе ново радно место, или ће их декинтирати.

Тандара броћ! Запослио ме на гурку у „Бродарском гласнику“, као левог коректора у ноћној сме-ни на неодређено време без приправничког рока. То ће рећи, ухлебље за стално и пишај на раздељак ако ти није право. Било је то у августу, пре годину -две. Врућина да издушиш. Пала ужарена пегла са горњег боја, неба.

Сад је Балох послao поштоношу брку да узбуни целу двоспратницу у Дубровачкој улици.

Тај је био рођени галамција, нешколовани бас-баритон и певач у туш кабини. Мислим, поштар. Кад тај надркано кине из убеђења, пола зграде от-кине по вертикални.

А гле га сад: кија и пукће на кућном прагу Атанасија Вујошевића. Рига као да ће да одстепује Риголето.

Само што су сестре Вујошевић полегале, погасиле гљивасте стоне лампе, завукле се под јорган планину, а млађа полуслепа Јелка, у леђном стилу, пустила први кантабиле хрк, ето ти бркаја у гојзерицама; о врат му се обесила пупаста торба, а он руши степенике.

Устрти се под гојзерицама сламни отирач. Налегао теклић са четка мустаћима на звоно, а оно цијуче и загрдију се.

—Боже, ко би то могао да буде? — чујем кроз полусан како се домуњавају сестре.

— Па, питај!

— Нека, други пут.

— А што?

— Плашим се.

Газдарице се прешаптавају крај мојих врата у ходнику, шуштељају спаваћице, чвакћу патике назуваче, трнћа-мрнћа.

— Нихерувиме не отварам — јавну се милогласа Јелка у фрталь гласа.

— Какви сад црни херувими? Службено лице — одвраћа наглуха Ангелина у свих седам. Мора да се домогла шпијунке и ждракнула.

Шпрхну врата. Приотворе се за дужину ланца. Гребање о моја врата. Мук мамурулка ми притиска главу. Дигло ме из полусна. Доња пола главе тег. Предња као да плута на раменима.

— Телеграм.

Утелебио сам се и правим се да спавам. Чим се кренем с места, уффф, пробада ме и черечи. Ни мрдац.

Таман сам се умумио, а они би да рипам.

Кроз одшкринута врата собе сукун светлосни млауз. Нос сестре Ангелине бушио је таму. Гракну:

— Телеграм. Ургент за вас.

— Где ме нађе?

— Тако му је поручено. Мора да га уручи — виче Ангелина као да се над ухом наднела.

— Ма, грешка. Како, за мене?

— Тако ми је речено — и руком показује на улазна врата.

Прислањам се на лакат. Обневидело се обазирим. Дугме са пискаме одскочи у таму. Спуштам табан на ледару под. Хватам са вешалице капут трифталца и пребацујем преко леђа.

Овали упитних лица. Ландарави рукави препаднути спаваћица. Сестра Јелка отпухује забезекнуту локне са буљавих очију. Обрејој се успаничене пењу оврх чела. Ангелина заповедно ставља прст на изгрижене усне и пожурује.

— Псест. Анђели пролазе у одаје — шапуња Персида и увлачи розикасту браду у сомотски кућни мантил.

Који анђели, који бакрачи. Отварам широм двери. Кијави поштар са циганском дречјутом научницијом тутуња на отирачу. Жмирка као кратковидац.

Плафоњара у ходнику ћури, трепка на издисају. Стављам потпис туовде у разлистан ћитап који ми потура. Теклић бркља-вркља по зјапи торбе и предаје коверат са лептир телеграмом.

Иза мене вире, као белогриве виле, моји бапци раскуштране косе и са предивом патње. Горе на метељи властите радозналости. Шмрџају и накашљавају се као да их није брига. Одмичу се до зидног огледала. Протињу се иза мене да им што не умакне. Јелка са ћозлуцима се приљубила уз Персида и гугаје у слабине.

Телеграм који у недобра бане носи туробно озарје смрти и присну саблазан комрака. Шта је — ту је. Рака на бедака. Dance macabre. Кога промаши, тога и потпиши. Ако не верујете, питајте дискретно монтују уфаљовану газдарицу, обудовелу апотекарку Персиду и њене две свеље сестре, стармале као забавне јабуке затурене у остави. Варе слатко од срцозних лубеница за зимницу и потрошеним осмртницама затварају тегле. Гумају своје пилеће паприкаше и штопају своје гураве чарапоне на цркнутим сијалицизама.

Гледе сад! Телеграм је послао главом Дим. А. Балоховић. Друкчије и није могло да буде. Који би-

згов! Само је он могао да га шутне у ноћ, са напоменом: ургент, уручити у најкраћем року, и тако, не хајући, скрати живот мојих добрих вила за који лихварски месец. Бројавима је разашљао своје благослове и мрзовљу, а за остало га није било брига.

И ја сам намаха био затечен. Обрадован и ухваћен на легалу. На какав ме договор зове, ако је све у реду? И зар није могао да лупи телефон? Који му је мој? Ту нешто не штима. Мора да се и он најуљао, па сад расипа искре своје назочности.

Љуљали смо се, ето ти сад, на истом броду а да ја то нисам знао све до опомињућег цилика и, док ме стумбаног, није за руку ухватила полуслепа Јелка.

Мамурулук ме држао под својом неумољивом утијом. Глава се, раскољена и подељена, скотвила на раменима. Дасковача се као кегла у stomaku бућкала и дражила на штуцање и нехотичне подриге. Хопла-опла. Био сам збунован и од омаме која ми је притискала капке.

Нисам гњурно у кревет. Сестре су цијукале као да су стале на шишмишје брабоњке и цимале једна другу за дорукавље. Јурџале су успаничено и трескале вратима.

Тек да ствар смири, још једном сам прелетео овлаш и непажљиво преко роја слова као да се односи на ког другог. Подбоично се и одмахну руком као илузиониста трапађоз. О том-потом.

— Какав бинձов?

— Ко?

— Кад је испраћај — узнемирено ми гракну Персида и припреди збогаљеним од шића кажипростом.

За дивно чудо, писало је у бројаву. Е, да. Прича ми иде у „Гласнику“, и треба да крене у штампу. Али да је потребно да се договоримо, и тако то.

Био сам, морам признати, и неповерљив као да се радио о коме другом. Такав плезир још нисам доживео. Из навике сам помирисао лимунжу хартију. Окренуо сам да видим где је утиснута моја адреса. Ниједно СТОП није могло да ме заустави.

Шта ми свира иза стубок кривине код окuke? Сваљивало ме је пијанство од јуче. Отровао сам се дидидус дасковачом, коју смо локали као рођени локери у коректури, у једној згуженој собици на другом ипо спрату. Нисам се само ја мортус улевтио, али сам се дигао из мртвосаних као пипазан. На време. Друга амброзија ме отрезвенила.

— Ништа важно. Ноћна рација. Хтео је госп' Балох да ме обрадује — рекао сам реда ради и да се мало дувам. — Иде ми прича у „Гласнику“.

Ау! Сестре ме гледају са неверицом. Ништа им није било јасно и чекале су наставак. Али ја се нијам претргао од речи. Уживао сам у својој шљаштељој бари.

Лепо сам чуо чукала која су радила убрзано. Обудовела Персида је дохватила са полице начету теглу са слатким од салашарских лубеница. То је најбоље за успаничено срце и висок притисак. Ја сам млатио по ваздуху телеграмом као да јурим радионце мувинђере и повилене сестре.

Препустио сам спасоносну коверту сестру Јелку да се увере у њен бајни садржај. Све пише. Анђела га зграбила и прво одмрмљала текст у браду.

Нека чита гласно, нема шта да се крије. Али види-ће да то и те како има везе са мртвосаним. Та ја паробала „Венац сијалица“ која иде у мајском дво-брю.

— Ништа ту не разумем — излану се Персида.

— Нија.

— Какве сијалице? Што не каже.

Ту сам их чекао. Иза те окuke. Био сам спреман да им истамбурим своју причулеску у једном даху и без скраћења. Сестре су, слутим, у цијуку звона, на-јушиле мирис иловаче и бат кавалерије погребни-ка. Није им сад ништа било јасно. Поготово кад су виделе да то нису чиста послда, и да се измотавам над њиховим претрпљеним страхом. Нагло су изгу-биле занимање за моју верзију утврђене смрти. Лопа-ле су слатко, заједно са хрипавим уздасима. Уздаси су им се откидали из натрвеног срца где је вероват-но била и њихова препаднута душа.

Чаша воде стајала је нетакнута на сточићу. Ја се на то нисам претеран обазирао. Хтео сам да их наградим за напаљени страх и почeo да везем свој гоблен.

Мој рођак Драгован, под другим именом, уђи ће руку подрку са мном у, испод славолука од вашар-ских шљаштељих сијалица, дебели месечник, који је потписивао распиштольени академик и проводација Дим. А. Балоховић. Смрт се у овом случају пајта-ла са животом и узела је свој пехар да искапи на екс. Али се грдно преварила. И не кривите зато ме-не. Ја сам био само затечени талац у стрељани ре-чи, а Драгован је имао немиран вечни сан. Мој ро-ђак се превртао на Бајновачком гробљу, опојан од попа Саватија и испраћен од дубоко увређене род-бине. Смрт је била оверена груменима које смо ба-цали у раку. На гробарске лопате се хватало посе-дело, од саучешћа, иње.

Кад сте баш навалили, могу да вам испричам догађај, који је однео један људски живот као ни-шта, а ја сам му остао дужник. Све би било препу-штено забораву и абривима да се ја нисам утрпао где ми није место. Хтео сам да се искупим, а и на-шао неки прикључак за своју књижевну судбину. Прихватио сам изазов којем нисам дорастао. Ствар није у хартији којом се заптивају окна кад нема та-бли прозорског стакла и гита. Хартији која трпи као недоказана светица кривотворене реченице и придеје, подлаце.

Сто смрти понекад не могу да пониште један степен без потребе живот. Узму му људску меру, и увреде је једном пошиљком глупавих случајности. И сад пробајте да га одбаците као раздрузано огледало у бунар. Све је незамењиво попут сенке што прелеће својом пајалицом преко златне полуге драгашног живота.

Ево повести коју сам понео из Бајновца, одла-гао да на њој опробам своје трапаво умеће и књи-жењу кефало, чувао је као адут из туђег, одшивеног рукава. Бројао сам и лихварије речима, да не за-брљам из пижетета и нестрпљења. Лаковерно сам сукао нове пасусе и набилдане зарезе као да играм хахарски плес са случајем. Усијана машта и побегуље речи могли су више да науде него да ме проведу кроз змијоглаво огледало

► смрти до неумољиве жаруље. И ја сам вре-
бао прилику да ставим тачку на право ме-
сто, пошто испиши параболу о згаслој си-
јалици и бунарима у потами живота.

Рођак Драгован је од својих бедних примања купио ганц нови мотор марке „Пух“. Улетео је у кредите, до ушију. А шта бисте ви друго урадили да сте били нижи референт у општини без предвиђене школске спреме, и хтели да набаците себи мотор. Био је шворц као котлокра, и поносан на куповину. Завидљивци нека броје кубике, а ја знам да је само ауспух вредео читаво убого имање. И да је Драго блистао од врбопуца и поноса. Није много тражио, али од тога што је приумио није одустајао.

Једва је чекао да рука на мотор и да гас до даске. Додуше, пре суботе није смео да га много гања. У суботу ће у Лазаревцу полагати возачки испит и ствар ће бити решена. Средиће и ту запреку. Није чак морао дugo да чека и храни своје нестрпљење зељаницом. Али мандраци и пундраци су га узели под своје као посилног.

Лицкао је свој „Пух“ као да хоће да ослепи читаву комисију. Возикао је он и без дозволе, него шта, али сад је хтео да има све мурое на броју. У дотерирању кубикаша су му помогали дерани, који су очекивали да их, за награду, провоза један круг. Такву прилику нико од нас није хтео да пропусти. И Драго их је стављао на задње седиште и терао да му се приљубе уз леђа. Кружио је сокацима опрезно, шуњао се у страху да га не уфањају муркани у прекрају. Био је сувише поносан да би му се то видело. Мене је пребацио до цркве Богородичиног покрова у Пазиновцу и замало да налети на муркан контролу на друму. Скунтао се у један напуштен амбар и сачекао да плавци оду. И мене су спопали трнци по леђима. Замало да га милкиши оборе на испиту пре заказаног рока и још му изрекну забрану полагања у року од пола године. Не бих то себи могао да опрости, кажем, да је надрљосао због мене. Седели смо у благој тами амбара док се мурива није сама почистила.

Драгован је ликовао. Али малер га није чекао на отвореном друму, већ је нашао другу гајку на кривини.

Мој рођак је стрепео да му се неће пружити прилика да се искаже у свом пуном сјају и очају. Закерао је и блебетао. Све му није било потаман. А није имао разлога за плашњу. Био је сигуран у војњи, тремарош кад му то није требало. Но, перфекционисти и падају у глупе грешке. Због њих оне глупаве и постоје. Лове се као муве на мокрену коцку шећера.

Умеју и плавци да закерају како би ти показали где ти је место. Иживљавају се кад виде да знаш знање и не могу ти ништа. Зачас ти нађу кваку: огласе да је возило неисправним, и да ћете благовремено известити о новом термину полагања.

Мој рођак је наглас размишљао као да сам бира варијанту своје пропадије. И ни једном није био задовољан. Батлија је уступио седло баксузу. После смо се заједно смејали док се он петљао око куплунга. Али он није утро сузе од грџавог смеја.

У четвртак, ипак, није узео слободан дан. Чим

је изјурио из канцеларије Драго је кренуо да провери свој мотор. Контролка. Све је било цакум-пакум, док није пожелео да упали стоп светло. Сијалица не реагује. Ете ти га, на! Не може да гори кад је цркла. Сића, ситница. Још су радње отворене у Лазаревцу, и он није имао друге него да се сјури у продавницу. И купи нову. Бркнуо је мотор и кренуо по лампицу. Нема на једном, нема на другом месту. На бензинској пумпи не држе.

Нема.

Ухвати га давеж паника. Само му је то требало. Које говно. Не може на неисправном возилу да плааже. Да их подмаже. Нема шансе да му прогледају кроз прсте. Знао је какве су пицајзле и клакери. Не долази у обзир, ствар се пролонгира. Куд је навалио. Има времена. О новом термину бићете упознати.

А Драгован је хтео да што пре исполаже. Пундраци и мандраци су му саветовали да старта. Нема одлагања. Ако је речено у суботу, онда нека буде у округло 10 нула нула. Има да се истовари на паркинг код стадиона у назначено време и сачека да га прозову. Сијалица на стоп светлу има да цакне на старту. Има да је створи.

Али сијалице нема. Може прегорелу да чвака; она неће блеснути. Шта му вреди што ће у радњи бити од недеље.

Малер је, нема збора, велики палир судбине. Још ако се спетљоше са случајношћу. Драгован осећа мучнину у stomaku. Али је тврдоглав као мамлаз у теретани. Неће одустати. А, не долази у обзир. Има да је има. Сад, и нема назад.

Једино ко би могао да му прискочи у помоћ био је Паја Харамија. Има и „Пух“ и сијалицу. Тај има и

оно што му не треба.

Али последњи човек коме би се Драго обратио је опет био Паја Харамија.

Били су нераздвојни док нису почели да се спотплићу. Завадили су се кад се у њихов живот умешала гадна проневера и превртљива женска нарав. Ударац у членку. Паја је смувао његову вереницу Јовану и ставио у свој запт. За узврат Драго га је уврнуо за грађевински материјал и на врат му натоварио судске извршитеље и печате. Посвађали су се на пасја кола, и кола су пукла.

И чега се у свом очају сетио мој рођак? Очај му је шапнуо на ухо шта да уради. На друго ухо су му сели мандраци и пундраци са истом причом. Да појајми глупу и недостајућу сијалицу са Харамијиног мотора. Не мора овај то ни да зна. Једноставно је скине и пребаци код себе. Урадиће то елегантно, и да нико не види. После ће је вратити у розе коверти, као да ништа није било.

Мој рођак је прво одбацио ту могућност. Не, и не. Харамија за њега не постоји. Ни његова добро уврнута сијалица.

А онда је слегао раменима и видео да нема друге. Узми или пљуни на своје ципеле. Позајмица на невиђено. И све ће бити на свом mestu.

Ствари су ишли на руку Драговану. Пајин „Пух“ је био остављен у дворишту. Ваздух чист, нико на видику. Мрак се спустио колико да га сакрије од погледа. С неког дрвета чуо се детлић. Нико не шепеља улицом. Десетак корака до мотора и има је.

Већ је сијалица легла у руку. Све је вратио на место. Замаскирао је позајмицу. Таман да се искаrade из авлије, кад неко широм размакну вратнице.

— Држ' лопова! — заори се.

Букнуше сва светла. Из Харамијине куће излетеши две громаљасте мушкица. Суседи се издудаше на прозоре да виде шта то би. Са улице грохћу кораци.

Не знам шта бисте урадили на Драговановом mestu? Знам шта је он урадио. Дао се у бег. Спас је тражио у најближем дворишту. Гониоци му за петама. Хтео је да им умакне. Прескочи тарабу и окроји жбуна. Трчао је према заклону, у жељи да их завара. Потерници га нису пуштали.

Нестао је Драгован, али им није умакао. Нестао. Гониоци су га изгубили. Ко зна да ли су га и препознали? Мували су се наоколо и бискали у нахи да није могао испарити. Ту је, а нема га. Један је донео сачмару. Претресали су наоколно жбуње. Није могао да пропадне у земљу.

Лакнуло ми је. Али не за дуго.

Док сам ја веровао у срећан исход, да се Драгован притајио док се слегне прах и фијук потраге, он је плутао у бунару Игњатија Дакића. Случајно су га нашли. Он се није опирао. Изронио је из бунара са сијалицом у руци и поднадуо од своје муке и воде које се нагутао.

Ни помислити тад нисам могао да ће из истог бунара кренути моја књижевна сујета и парабола, захваљујући Дим. А. Балоховићу. Иронија судбине ми је купила други превоз и ја сам кренуо у потра-

гу за својим метеором, малером.

На погребу Драговану Палошевићу носио сам дрвени крст. Родбина је пролазила кроз шибе по гледа до гробља, не гледајући никог. Драгован је сахрањен са сијалицом у десној руци. Сви његови ближњи су добили, као ландара репић, надимак Тесла.

Како сам то написао, можете видети у „Гласнику“. Зато тамо нема читаво поглавље, које је моја књижевна машта убацила као трулу даску да би подсемехнула оном што је живот својом мудрачком лопатом хтео да зачепрља људску душему. И сакрије. Ја сам се домогао те позајмљене жаруље, која зна зашто учинило ми се да није прегорела. И на њој штопао своју плетеницу судбине, са подметом погбије.

Али епилог сам оставио Балоховићу који ме је чекао у Толстојевој улици на извол'те. Таман сам се спремао да му отпилим тираду кад ме он ребну без много увертире.

— Ја лоповлук не одобравам, али туђу смрт беспоштено поштујем — започео је да продаје своју свилу памети Балоховић и потапшао ме значајно по колену. — Прича је дом бескућника, коме ниједна рака није потаман.

Седели смо у радној соби за осмоугаоним сточићем са инкрустацијама, пили хлађени токача и набадали глупости. Фотеље су биле кожне. Прозор је гледао у крошњу ораха. Мој домаћин ме је предухитрио, а при том није крио зловољу и поставио.

Ништа ме, вели, не вади као аутора што сам прекопирао ствари тако како су се десиле. Препис углавном није веран оригиналу. Нека не аветам да сам успео да премувам стварност за своје личне интригантне потребе. Све има своју цену. Треба да се бавим измишљотинама. Проба пера је увек на погрешном mestu, као и испробавање туђих пантола на погребу.

За дивно чудо Балоховић је откривао рупу на папирној мети, док сам ја скупљао његове чауре и брљеске. Аудијенција је била окончана; прича ми је била враћена на дркे дораду. Могу ја то боље, под условом да не прекардаш са лицану.

Људска судбина не трпи наклапања. Желео сам да омиришем штампарску боју као нектар, у друштву са мојим Драгованом на чијем сам мотору хујао до Пазиновачке цркве. Још увек се сећам како сам приљубио образ уз његова набиџена леђа. Пурпурна, свилена кошуља ладила ми је образ док смо секли кривине.

Тик до цркве било је сеоско гробље. Црквена купола се благо нахерила према крастачама и горопадним надгробијацима. Изашли смо да протегнемо ноге и напунимо цепове орасима. Лагао бих вас кад бих вам рекао да смо видели припремљену раку која је чекала свој сандук. Лагао бих вас, али бих вам рекао као Дорћолац целу истину, без фирнајза.

Излетео сам од Балоховића и стрчао се до Милошевог конака. Толико је било нанизаних уличних сијалица које ниједна каменица не спретности не може угасити. Бар не из другог промашаја.

Хуан Окшавио Пренс

ПРИЈАТЕЉСКА ПРИЧА

ИСПРАВАН ПУТ

Тaj господин, кога су сви сматрали мудрим,
неговоа је чудан однос према људима
и свету.

Зашавши у животно доба
које свет сматра вредним уважавања
здравље је почело да му попушта.

Најблажи третман подразумевао је строгу
зелену дијету
које се он месецима придржавао дословце
(рекло би се: очигледно)

не одричући се при том дневног роштиља,
доброг вина, понеког залогаја кобасице или
сланине,
пржених јаја и још којечега

све
— поњему —
због уравнотежености.

СЛАВЉЕ

И поезија доручкује.

Мирис кафе и њена испарења
(бледо јутарње приказање)
меша се с полумесецом
творећи тако метафору
која лелуја између Истока и Запада.

Приношење кафе уснама
делује ти као слатка молитва

захвалности и с поуздањем објављујеш
да је започео дан.

СИТНЕ НАДОКНАДЕ

Бака се приближила деведесет петој.
Прописана дијете је била строга, престрога.
Једни и други водили су рачуна
да не сагреши ни с лиском салате.

Као провалник заштићен сенкама,
унук Франческо долазио је у недоба
носећи саламу и комадушку најбољег сира,
што је жена тајно и у сласт јела.

Кад је осетила да је напушта и последња снага
стара дама затражила је оловку и папир
па међу сенкама и у недоба
срочила тестамент.

ПРАВО МЕСТО

Старог Хераклита,
који се никад није окупao у истој реци,
био је глас да је гостољубив
и забаван домаћин.

Како су званице пристизале
проводио их је кроз хладан и уређен салон
да би их угостио у кухињи.

Пропуштајући их да уђу даривао им је
мудре речи добродошлице:

Уђите у весељу, пријатељи,
овде такође обитавају богови.

ЧУДАН АПЕТИТ

Најважније је, како изгледа,
бити јешан.

Адвокат је појео цело наследство,
велика риба једе малу,
мольац изједа дрво,
пороци нагризају здравље,
ловац једе пиона,
време поједе живот.

Непријатеља поједе живог,
једу једни друге.

(...)

У очају, песник је
нехотице појео један стих.

ПРИЈАТЕЉСКА ПРИЧА

Упркос намери да се попије само аперитив, увек се
нађе нешто што осујети и најбољу намеру.

Васко и ја установили смо шта је то нешто: разговор о животу, ни мање ни више, у коме жене
заузимају знатан простор.

Нема нам друге него да останемо на ручку.

(Време између аперитива и ручка није дуго, али између ручка и вечере јесте, и обећава добро
кафенисање.)

Разговор о животу траје до касно по подне, али у часу пристојном за разлаз, у разговор
проваљује поезија, и само би бездушан човек нашао разлог да га скрати.

Нема нам друге него да вечерамо.

Намера нам је сада да не претерамо.

Након вечере проваљује добро расположење и неће нам сметати још пар (тако се каже) раки-
јица. Има ли нечег лепшег од уласка у Последњу шансу, ту јазбину пристојних грађана, крими-
налаца, политичара, лаких жена, полицајца и свих могућих људских врста?

Повлачимо се у зору: врлудамо у ходу и, насмејани, не прекидамо причу, знајући да смо бар
тога дана припадали Улисовом братству.

Са шпанског превела Гордана Ђурђанић

Махмуд ел-Бадави

ИНСПИРАЦИЈА

Ибрахим Абд ел-Маид је годинама писао кратке приче за новине и часописе. Описивао је живот сиромашних и убогих и оних које је живот сурово проклео а друштво отурило.

Ваздан је писао, радио ноћу и дану, но и поред тога његово писање није наилазило на одјек нити остављало трага у души иједног читаоца — једноставно би прохујало попут ветра. О њему нису казивали критичари, нису писале новине и није га озарило писмо неког читача да га ободри да настави у свом труду ...

И поред тога, Ибрахим није престајао да пише и објављује — зато што је једину утешу, заштитника и подршку да истраје овим путем налазио у заносној сусетки! Била је удовица, тридесетих година, нежне коже, бујна тела, црних, поспаних очију, прчастог носића, розикастих образа и чисте, беле пупти.

Гледао ју је са балкона како преврђе у рукама јефтине илустроване часописе у којима је објављивао. Када би се смешкала бајним осмехом нагађао је да чита баш његову причу и смеши се због враголија у њој, а када би је други пут видео тужну и нему, уобразио је како је импресионирана неком жалном причом! Видео је своје речи исписане на њеном челу а сваки покрет што је избијао из ње — као да је био надахнут његовом причом!

Замишљао је како га прати и посматра иза завесе прозора кад излази из куће и дочекује при повратку. То је распламсавало његову гордост и осећање силне и бескрајне милине, па је писао... Писао... Не хајући за оспоравања и презире који су га опкољавали, доволно је било што ова прекрасна госпођа чита његова дела и ужива у њима.

Било је то доволно и писао је само за њу, осећајући како му прекрива делове душе моћном светлошћу. Подстицала га је на рад и труд и мада никада до тада са њом није проговорио, био је задовољан њеним осмехом који је сијао из даљине.

Пролазили су дани и он је настављао своје дело живахно, а слика лепе сусетке никако му није напуштала машту.

Једне вечери је седео у радној соби и писао као обично, кад је чуо звону на улазним вратима. Устао је и управио се ка њима, а кад тамо слуга његове лепе сусетке. Силно га је то обрадовало, па је дочекао слугу добродошликом!

Слуга проговори:

— Да ли можете да нам позајмите писальку?...

Залепршао је Ибрахим од среће мислећи да госпођа тражи перо не би ли му написала поруку подршке!

Полетео је журно у радну собу и очас се вратио

са пером. Пре него ће га дати слузи, упитао је значајљено:

За кога?.... Госпођу?

Не... За младог господина ... Госпођа не зна да чита!

Од ужасног шока, испала је оловка из руке даровитог писца — и после тога више није написао ни слова.

ПРИЧА О ХАЦЕРИ

После оданости која је трајала осам година, напустила ме Хаџера. Изашла је рано изјутра и више се није вратила. Тражио сам је по свим местима на које је обичавала да одлази, али нисам је нашао.

Хаџера је одрасла у нашој кући. Довео сам је са села док је била дете од седам година да служи код нас. Но, никада се нисам опходио према њој као према служавци зато што је била сироче и убога, а поврх свега наочита и насмејана попут сунца.

Хаџера у раној младости никад није лагала... Била је пример поштења и искрености... Препричавала би ми новости из краја простодушно и отворено. Када бих је нешто питао, а чинило се да не зна одговор, одмах би рекла:

Не знам...

Никад није лагала.

Увек насмејана и живахна... Испуњавала је кућу весељем и блаженством.

* * *

Затим су прохујале године и Хаџера је израсла... Променило се њено тело, напушиле груди, очврснула прса, очи просијале блеском женствености и њених дражи, глас постао мек, а умилност и привлачност нарасли.

Али, уз све то, постала је ћутљива, преокренула се њена ћуд и често сам је виђао како ћути повијене главе, са или без разлога.

Почела је да лаже и околиша у причи! И често је зурила у огледalo, и то упорним погледом!

Једном сам ушао у кућу и затекао је у препирци са продавцем хлеба, допадљивим момчетом од својих седамнаест година... Да би га истерала и престала куповати хлеб од њега читава два месеца... А затим поново узимала код њега.

А када сам је упитао:

— Зашто си се поново вратила оном продавцу хлеба?

Одговорила је тихо:

— Хасану?

— Аха... Хасану...

— Па он је тако убог!

И поново се окренула озбиљности и ћутњи. Изненадио сам се овом неочекиваном променом која је обузела Хаџеру.

* * *

Једном, док сам се пењао кућним степеницама, чуо сам како плаче и кука... Затим сам опазио да бубета малог слугу који је радио са њом у кујни зато што је купио хлеб од Хасана. А, када сам је питао о томе, рекла је згрчена:

— Он је пасји син... Најурила сам га... Више ниг-

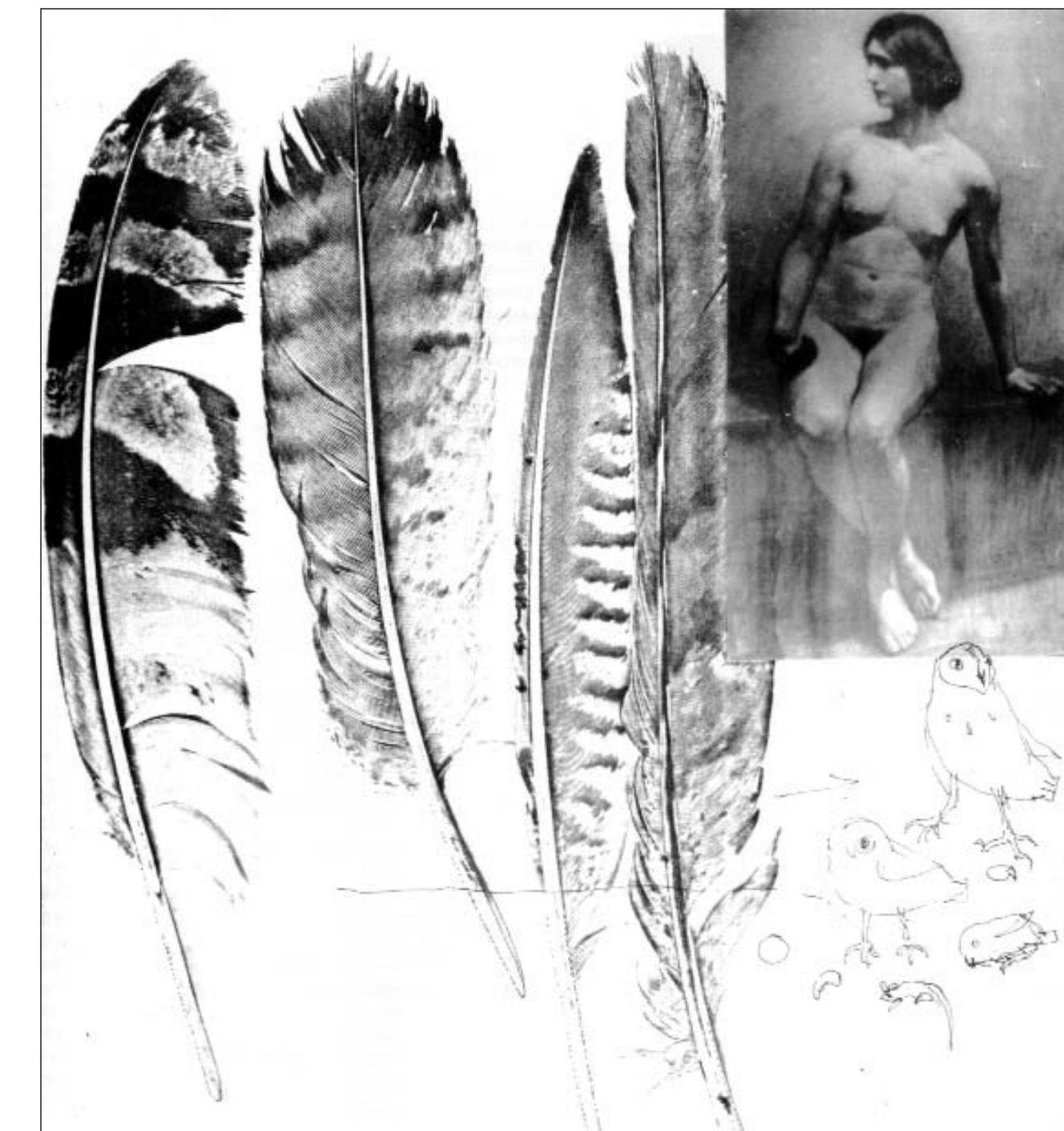
да од њега нећемо куповати хлеб... То је вртљуга, лопов...

Затим је ућутала, а ја нисам ништа спочитну.

* * *

Тог дана изашла је Хаџера и више се није вратила... Побегла је са Хасаном, продавцем хлеба!

С арапског превео
Мирољуб Б. Миљковић

Ирина Василькова

АРИЈА КАРМЕН

радска луда.

Дижем очи с књиге и видим је. Вагон метроа пролази кроз тунел, ветрић ћарлија црне длачице подеране шубаре, на коју је навучен шарени турбан са огромним брошем на средини. Безоблична телесина умотана у запрљану завесу од тила — придржава је прљавом руком у прстењу, са ћилибарском наруквицом на зглобу. Подбуло лице, црвено пластичне минђуше, масно нацртане обрве. Испод црних густих шишки — лукав и намигујући поглед.

Она намигује мени.

Непријатно ми је и опет се заривам у књигу. Леђима осећам како ме њен лик у стаклу вагона сврдла отпозади, хоће да ме изведе из равнотеже, хоће да ми покаже нешто с оне стране огледала, што не треба да видим.

Инстинктивно се грчим, још чвршће скупљам ноге у коленима, ивице на панталонама постају попут два паралелна сечива. Испод беле блузе, између лопатица ми клизи кап, затим друга — осећам голицави поточић.

Чудновата старица, мислим ја, и увиђам — једва да је старија од мене.

Жена без година.

Шта она хоће од мене — пристојне чистунице, доживотне одликашице, строге наставнице? Зашто ли се закачила за обичну грађанку, умерено нормалну, умерено неговану и као закопчану свим дугмадима — илузорна заштита од бурне стварности? Дижем очи још једном — не, то није поглед луде. У њеним очима је толико свега — и хазард, и енергија, и саосећање, и разумевање. По свој прилици, у њима је више живота него у мојим. Она ми се осмењује, између нас се протеже болесна нит, али ја не могу да се осмехнем, усне су ми стиснуте а лице беживотно, као да је од мермера. Напетост је таква да ми је страшно. Све друге очи у вагону су кудикамо мртвије од ових.

И мирише она на дивљу животињу.

Следећег тренутка поглед јој опет постаје расејан и лукав. Она устаје и иде према вратима, бесмислено повлачи завесицу и обавија је око врата, као боу. На њој је розе мајица са срцима и лажним дијамантима, кратку сукњу замењује

плишани столњак са ресама, који јој увећава и онако огромну задњицу. Отоци меса и масти испод колена су млохави и подрхтавају као сирово тесто. Пружа ногу у пругастој доколеници, обувену у гумену викендашку каљачу, прави кникс свом лицу у стаклу врата. Излазећи на следећој станици, окреће се, намигује ми и поглед јој опет уопште није безуман него пун саосећања и разумевања.

Она зна нешто што је не зnam.

Сваки дан их виђам у метроу — некадашиње жене, скитнице са стажом, помодрелих лица алкохоличарки, стврднутих корица на уснама, црних подочњака. Због нечег изгледају живље од својих другара, мада се готово не разликују од њих — исте разгажене патике и истегнуте тренерке, исти халапљиви гутљај из флашице, исти тешки сан на запишаној купи, исти помијарски мириш беде. Али, једино код жена сам виђала ту чудну промену погледа, као да из тешке алкохоличарске отупелости за тренутак израња у нешто чисто, ведро, женствено, а затим опет тоне под мазутно прљаву воду градског канала.

Ево, једна од њих седи на поду, у пролазу метроа, и

гледајући у мало округло огледало, маже усне дречавим јефтиним кармином, због чега јој лице постаје налик на гумену маску, али она се смеши — не знам шта види тамо, у огледалу.

Не, ја никад нећу изгубити контролу до те мере, никад ме ниједан ударац судбине неће срозати на тај језиви лик, на подбулу маску, карикатуру човека. Па ипак, пролазећи поред њих, често помислим — шта, шта се десило бившим треперавим ученицима, младим девојкама, зрелим женама — каква је сила могла уништити њихову испуњеност и лепоту?

Урекла ме је градска луда. Мој живот је ипак прави, ипак је испуњен убичајеним пословима. Свиђа ми се што ми све започето иде од руке, остварујем све што замисли. Написани чланак, испеглане завесице, хрскави колачи са лешницама. Модерна фризура, француски маникир, аустријски блејзер. Јога-вежбе ми држе тело у тонусу. Воле ме ѡаци, муж ме обожава и сопствена деца ме поштују. Али, она ме је урекла — осећам расејаност и немир, знам да се иза ове глатке површине дешава још нешто — с оне стране огледала. Мој немир се претвара у хаотично трагање за несавршенством у себи и околини. Пребирам по детаљима из свог живота — све је беспрекорно. Муж је аванзовао („драга, како сам добро учинио штито сам се оженио штобом“), старији син је дипломирао („мама, хвала шти штити си ме штетала, иначе бих дизао руке“), млађи је већ на трећем семестру („без бриде, све ми је одлично“), унук расте као вундеркинд („бако, штебе највише волим“), за који месец излази ми књига — али не, негде нешто не ваља. Пребирам, опипавам, истражујем, аграм топло-хладно, али свуда је само хладно, а немир остаје.

Због нечег улазим у компјутер, у корпу за отпаке, и међу избрисаним фајловима налазим неколико мужевљевих писама. Мој вољени, чију сам сувопарност и хладноћу увек опраштала ценичи његову поузданост и уредност, испоставља се, уме да буде и страсни, и заводник, и нежан. У писмима незнанци фигурира жена, која му је омражена због своје стериности, исправности и честитости. Како је он дирљиво несрећан, како се збуњено жали девојци да мрзи колаче, одласке у продавницу по кромпир и брачне обавезе! Лик досадне лудаче је смешан и карикатуралан — мислим да је девојка сасвим задовољна.

Одмичући се у фотељи, гледам свој лик у угашеном монитору — с оне стране стакла седи мушија празних очију. Чини ми се, сада сам схватила.

Она ме је урекла, мада не верујем у урок. Али, чини ми се да ја седим, са завесом од тила и с лудачким турбаном на глави. Невидљиви ветрић вијори перјани украс на њему. Моје тело цури, као сирово тесто, лице ми је нафракано, а на ногама су ми викендашке каљаче. Звоно на вратима враћа ме у стварност. Муж се осмењује и љуби ме у образ.

Не могу да издржим и одајем му све — не толико о девојци колико о кромпиру, колачима и

брачним обавезама. Очи му постају оловне и шиши:

— А са чим ти, у ствари, рачунаш? Погледај у огледало и сети се колико ти је година!

Па, гледам. Жена без година.

— Ако намераваш да рашишћаваш односе, боље је да одем.

Куда, не питам.

Не могу да се сакријем од огледала — у мом стану их је много, постављена су под углом да би увећавала простор. Одрази лове један другог, поглављају се, пребацују из угла у угао. Огледала су агресивна, много их је — не могу их покрити. Ја, ја, ја, опет ја — не, она, безоблична фигура са пластичним минђушама и пругастим доколеницима. Медвеђа шубара — шта ће јој шубара? Не, опет ја... Господе, зашто је обукла моју одећу? Коњак сам брзо докрајила. Морам напоље.

Покушавам да обујем ципеле са штиколом, или нису ми таман, или су се одједном смањиле? Добро, ваљаће ми и патице. Идем према метроу — зашто према метроу? Тамо продавница ради даноноћно. Због нечег је затворена. Почиње киша, силазим степеништем пролаза, седам и рука кама обухватам главу. Окружују ме три скитнице познатих лица, саосећајно се сашаптавају, једна ми каже:

— Хоћеш пиво?

Цугам захвално, мада нећу пиво — хоћу да ме разумеју.

Она пита:

— А ти ниси докторка? Веома личиш.

— Не — одмахујем главом — Ја сам доцент. Математичар.

И одједном ми пада на памет да сутра имам предавање... па шта, какво још предавање...

— Ма, не плачи — каже ми друга — ето, маскара ти цури — и подмеће ми округло огледалце. Маскара ми се заиста размазала, мокро црнило ми је испод очију.

— Слушај, беле панталоне су ти испрљане — саосећа трећа. — Али, знаш, ако хоћеш, понеси то пиво.

Климан главом и излазим на кишу. И идем тако цевчећи из флаше, с прљавом флеком на панталонама, мокрих чуперака, веслајући патицама по барама, не, викендашким каљачама. Плишани столњак је наквашен и удара ме по голим коленима. Мој турбан се размотава на ветру, на све стране штрчи оклембешено перје, завеса од тила вуче се по барама. Знам какав ми је поглед — лукав и намигујући.

Због нечег почињем да певам арију Кармен: „Љубав је неукротива, свет опчињава, од сваког закона је јача...“

Пролазник, мушкирац под кишобраном застаје на моје кокетирање очима.

Слеже раменима, убрзава корак и, пошто се одмакао на безбедно растојање, виче за мном. Ништа се не чује, али тачно знам шта виче.

— Градска луда!

С руског превела Радмила Мечанин

Љиљана Шој

ОДЛАЗАК ИЗ ВЕЧНОГ РАТА

Aко се родите у Русији, годину дана након Октобарске револуције, па вам једна добра вила над колевком подари оштар ум, моралну чврстину, слободоумље и осећај одговорности, а друга прорекне да ћете бити писац и поживети десет година, трећа вам ни поред све своје мочи и доброте не може доделити миран и обичан живот испуњен малим људским радостима и мукама, већ само велику драму испуњену непрекидном борбом, у којој је борба са самим собом можда и најтежа и најпресуднија за коначан исход приче, коју ће потом многи причати као историју о лицу и делу Александра Солжењицина.

Чему ова парафраза бајке као увод у моје тридесетогодишње, спорадично и не одвећ посвећено размишљање о судбини и делу руског писца? Чини се да постоје барем два за мене дољнона које не и нужна разлога. Први је што пут од сибирског логора до Нобелове награде, од апаратства до повратка у домовину, од дугогодишње прогоненостис испуњене знаним и незнаним опасностима до умирања природном смрћу у својем дому и кревету, у дубокој старости, пут од робијања и пртеривања до највећих државних почасти — по мени има елементе некакве десетовековне бајке која каже да је све могуће ако поживиши да негда немогуће дочекаш као невероватни расплет. Други је, пак, разлог у чињеници да је за мене управо Александар Солжењицин (уз Чеслава Милоша) био писац који ме је осамдесетих година прошлог века темељно узнемирио и просветлио, научио да у свету књижевности не боравим искључиво као у свету метафора, мудрости и лепоте, маште и метафизике, духа и душе, лековитих снова и младалачке заблуде да ми историја не може ништа јер је прошла и јер се догађала другима и другде. Читање Солжењицина пре тридесет и више година допринело је да искорачим из оквира моје личне бајке у којој је књижевност до тада представљала бекство од и из живота, илузију о самодовољности књижевног и књишког космоса и себе у њему, повлашћене и одсутне из времена, простора, друштва, историје, политици, свакодневице и њених баналија. Искорачивши из бајке у којој сам књижевност боловала као апстракцију, избегавајући људе који не читају и разговоре о свим другим темама, вероватно сам сазрела за живот по мери својега бића, у којем ће књижевност заувек остати једна од најбитнијих потреба.

Утицај и значај Солжењицина свакако се не може свести само на круг његових тема, јер логорологија чини вероватно најобимнији комплекс у историографији и литератури двадесетог века. Данас је он један од значајних појединача у огромној светској библиотеци, и један од оних који су уложили велики труд, умеће и моралну непоткупљивост да свет упознају са обимом стаљинистичких злочина и функционисањем логора у којима су, уз најстрашије патње и понижења нестали милиони људи, један од оних који су дали све од себе да запамте и сачувају сећање на фабрике смрти, најпродуктивије Сталјинове фабрике. О злочинима се морало сазнати и говорити како се не би поновили, понављају аутори и тумачи, жртве и сведоци, савременици и потомци, иако мало ко још верује у непоновљивост историје, посебно њених најмрачнијих страница. Чињеница да је *Један дан Ивана Денисовића* (1962) покренуо светску лавину интересовања, згражања и осуда, говори више о свету који је из безбрја разлога деценцијама затварао очи пред монструозним масовним злочинима, него о појединцу који је одлучио да, ако се не варам, једанаестогодишње логорашко искуство преточи у роман, по цену да се и након рехабилитације у недоглед настави његово страдање. Претпостављам да је писац веровао како му се због истините, потресне, изврсно написане књиге, девет година после Сталјинове смрти, не може дододити веће зло од онога које је већ чудом преживео, али се испоставило, као и толико пута у историји, да о подобним временима за неке истине одлучују творци неких нових лажи и пољустина. Ако је невином Солжењицину, по струкци математичару а у другом светском рату артиљеријском официру, несагледиву трагедију донела једна алузија на Цугашвилија, онда му је следећу велику невољу и неправду, сада као писцу, донело планетарно интересовање за његову књигу. Свет се, наиме, неупоредиво мање интересовао за појаву једног провокативног писца него за његову политичку судбину у контроверзној и непредвидљивој Русији. Дисидентска судбина Александра Исајевича Солжењицина могла је да започне, али такве су се судбине по правилу развијале на уштрб списатељских могућности и квалитета, одузимањем стваралачког мира, принудним (као у овом случају) или драговљним изгнанством из земље, језика, матерње културе и традиције, духовног окружења, творачког миљеа од непроцењиве важности за књижевно стварање. Једно је за писца слободно се селити светом зарад нових сазнанја, искустава и изазова, а нешто сасвим друго принудно тражити нову домовину за свој духовни пртљаг крат трауматичним сликама и успоменама.

Одел за рак и У првом кругу били су за мене, во времја оно, драгоцене лектире иако нису носили печат оне стваралачке енергије, конципиности и уметничке уобличености каквом нас је подарио и поразио аутор *Једног дана Ивана Денисовића*.

На неки начин било је то гомилање судбина, кружење у паклу, вечно понављање ужаса од којих читалац, можда парадоксално (али књижевност зна за такве парадоксе јер њен свет је свет индивидуалних животних прича а не трагедија великих бројева), али сигурно у једном тренутку ослепи и оглуби за дубину појединачне патње. Када је до мене стигао *Архиепелаг Гулаг*, тај големи документарни материјал за чије је сакупљање и обраду уистину требала надљудска снага и мотивисаност, моја читалачка чула и ентропијски потенцијали били су готово обамрли за ову тему. Допринела је томе и оновремена најезда домаће логоролошке књижевности, већег или мањег (најчешће скромног) књижевног квалитета. Рађао се у мени осећај да је превећ литературног мазохизма у толико наглашеној потреби да се сви незавршени послови историчара, социолога, психолога, психијатара итд. завршавају у романима и приповеткама. Јављао се катkad и осећај да у свему томе има и пртеривања, не зато што чињенице не би биле страшне или истините, већ зато што идеолошки обрачуни (као и ратови, револуције) ипак нису једино зло и једина прилика да невини страдају. Кроз историју појединача се сусрећају са безбрјним облицима Пакла од којих су логори ипак тек један сегмент, као и идеологије које су их створиле уосталом.

Осећај је био толико јак да се данас не бих усудила поново читалачки проћи кроз тортуру Гулага, Колима, Голих отока... кроз искључиву призму књижевних вредности без обзира на несносни терет садржаја. Уосталом, хиљаде прочитаних страница о овој теми није ме припремило да поднесем и разумем појаву логора на ту бивше Југославије у ратовима током последње деценије прошлога века. А међу креаторима тих логора било је и Солжењицинових читалаца! Толико о мојој некадашњој вери да уметност може побољшати свет или барем оне који читaju начинити бољима и одговорнијима.

ПОВЕСНО МИМОИЛАЖЕЊЕ КАО УСУД

Некако паралелно са вешћу о Солжењициновој смрти и свемосковском испраћају на последњу адресу коју је сам одabrao, Донски манастир у Москви, стигла је и поражавајућа, сулуда вест о писму неких комуниста, чини ми се из царствујушчег Петербурга, који од Руске православне цркве тражи да Јосифа Висарионовича Цугашвилија, друга Сталјина, прогласе за светца! У писму веле да логора јесте било, али не онолико колико се прича! Дакле, ако их је било мање него што их је вољом дотичног друга могло бити, зар то није доказ његове светачке природе по себи? Као што је неким наивним, површинским или циничним историјским поређањем и садашњу власт у Русији могућно прогласити светачком, јер је бившем

„грешнику“ испунила последњу жељу, а није морала, пошто власт ништа не мора.

Згромљена морбидном идејом једних Руса (што не би требало разумети као моју илузiju о светости светаца, нити веру у њихову безгрешност), у мислима пратим поворку другih Руса за пишчевим ковчегом, знам ми путем. Стицајем околности, пре три месеца стајала сам пред, узгрed буди речено, монументално ружним здањем Руске академије наука и уметности која ми је заличила на неку футуртичку фабрику ко зна чега, или и пред Донским манастиром, који одише сверуском монументалношћу или и старинском лепотом, достојанственом тишином, контрастом према окolini, каквих је Москва препуна. Цинизам спајања ове две приче, ове две колоне људи у повесном размимоилажењу, није мој, али ме на известан начин испуњава нелагодношћу и мучнином. Као да сваки део света живи своју непомирљиву поделу на једне и друге, што неминовно располучује цео свет.

Коначно, са одласком Солжењицина одлази и једна епоха, а наступила је већ раније (нарочито за његову отаџбину, за њега самог више пута) нека у много чему друга и другачија. Мислим да се тој новој епохи и њеним контроверзним властодршцима писац приклонио због умора, биолошког сата, невероватног деветодеценијског искуства дуге пловидбе кроз различите облике патње и личне сатисфакције, а не из уверења да заиста завређују уважавање и подршку. Флоскула о писцима који постају савест једног народа и очеви нације дискутибилна је у свим временима и на свим меридијанима, и озбиљан се интелектуалац и стваралац, ма колико му импоновала, не би смео уживети у ту ласкаву улогу надчовека. Нисмо ли управо ми добар и поучан пример камо таква прича води, и „очеве нације“ и њихову непромишљену децу која повељу да било ко може персонификовати њихове индивидуалне, успаване или непостојеће савести?

Верујем да је Солжењицинова одлука да се врати у Русију више користила власти да се пред светом легитимише као демократска, него самом писцу. Познајем и многе Русе који имају амбивалентан, тешко разумљив и њима самима а камоли странцима однос према писцу, од апсолутног поштовања и дивљења до такође апсолутног одбацивања и негирања било каквих заслуга за било шта. У питању је један од оних феномена када се различита схватања патриотизма, као и дубока нетрпљивост према, у овом случају, Западу, и још читаво клупко неразмрсивих емоција, предрасуда и заблуда, преламају преко једног истакнутог имена, појма и симбола историјских и савремених контроверзи. Шта год да учини или не учини такав репрезентант, подложно је искључивим оценама и непомирљивим закључчима. Слушала сам, рецимо, да је Солжењицин издајник који је денунцирао своју земљу

Западу, али и да је на крају издао Запад који му је омогућио живот у благостању. Једино објашњење за овакву реторику налазим у тврдњи да ни Русија ни Запад у Солжењицину никада и нису видели писца, већ борца против једног идеолошког сустава од којег се автоматски очекивало да постане апологета супротног система. Мало је који оновремени дисидент избегао такву судбину и успео да се издигне изнад идеолошке и идеологизоване рецепције властитог дела, и у својој отаџбини и у новој средини.

Дубоко верујем да је одлука о повратку у своју земљу, када се и ако се за то стекну услови, или одлука о дефинитивном останку на било којој другој тачки земног шара интимна ствар у коју нико нема право да учитава своје виђење и моралистичке пројекције, своје *pro et contra*, а понајмање они који нису били у прилици да спознају терет дисидентске и апатридске судбине, да буду мета и објекат туђих битака и интереса, медијских и иних хладних ратова и рачуница. Као и међу људима уопште, тако и међу ствараоцима у принудном или добровољном изгнанству не постоје ни две сличне, а камоли исте судбине. Узмемо ли, рецимо, као пример Чеслава Милоша и Витолда Гомбровића, погледамо ли шта су један о другом или један другом писали, видећемо да их евентуалне међусобне сличности не интересују, док су о међусобним разликама спремни да размишљају до обичном оку навидљивих финеса. Управо је из синдрома малих разлика међу источним писцима могла бити сагледана, разумевана и дефинисана суштинска разлика њихова у односу на ствараоце са Запада. Гомбровић, тај случајни апатрид кога је избајање Другог светског рата затекло на путовању, због чега ће наредне 24 године провести у Аргентини, писаће о тим разликама за мој укус савршено прецизно и луцидно, можда баш зато што му је странствовање, барем у почетку, било наметнуто светском историјом, без упитања Польске у судбински преокрет његовог живота. Упитање ће уследити касније, те иако се извесно време озбиљно носио мишљу да се врати у отаџбину до тога никада неће доћи. Сумњам да ико може одговорити на питање да ли је такав расплет срећнији или трагичнији од оног који је доживео Солжењицин.

Било како било, Солжењицинов одлазак у вечност која је, кажу, дугачка, неће променити ништа у мом малом, личном ритуалу везаном за писца којег сам предано читала у младости, ритуалу каквог се непоколебљиво придржавам ево већ скоро три деценије. Елем, кад год отпутујем у Русију, због једног Солжењициновог јунака прву глад увек утолим шашликом, јер та је жеља једног логораша (вредело би проверити да ли из *Одела за рак*, као што годинама мислим) била тако сугестивно описана, да је један захвални читалац мора испунити као дуг јунаку, писцу, и сопственом поверењу у смисао читања.

ОДРАЂИВАЊЕ СУДБИНЕ

Са Енесом Халиловићем разговарао Ненад Милошевић

Читам Енеса Халиловића са великим ужиивањем и морам да вам кажем да је, изгледа, постало срамота јавно признати да вам се неки домаћи писац допада. Тако осећам. После дуго времена могу да кажем да сам уживао у нечијој литератури. Због чега и како сам то уживао, питao сам се спремајући се за овај разговор. Шта ме је то тако узбудило, зашто ми се допадају те драме, приче и песме Енеса Халиловића? Онда сам самом себи одговорио — зато што бude у мени дух давно заборављене лектире попут Раблеа, попут Чосера... што би се могло обележити као класична књижевност. Ту је и онај дух римске и грчке поезије и књижевности, римских драма, античких драматичара.

Сад треба да обавим разговор са тобом, Енесе, а не знам коме да се обратим. Да ли да се обратим песнику, драмском писцу, или прозном писцу?

Од те тројица бирај кога хоћеш.

Један чудан осећај и доживљај сам имао читајући твоје приче. Почекуј са њима, јер то је оно пајкорије са чиме сам се сусретао. Пошомци обдijених просаца. Већина тих прича је трагична и кад их прочитам кажем: „па то су трагичне приче“. А током читања се више пута насмејем над њима и над судбинама тих ликова, па ми речи нешто, како их осећаш ти који си их стварао као трагичне или као смешне?

Па, простио не знам. Сад немам однос према томе да ли су трагичне, ни да ли су комичне. Објавио сам то, избацио из себе, рекао сам то што сам хтео да кажем и то је то. Иако сам ту књигу штампао пре четири године, као да је четири стотине година прошло, толико је та књига некако за мене далека, толико сам је далеко оставио.

Кад помињете трагедију, данас је у свету има све више. Некада у човечanstvu није било трагедије, први човек није имао трагедију након што је изашао из раја. Тек после ако се сетимо оног злочине Каина и Авела. А данас има толико трагедија да оне више не могу ни у новинама да излазе, ни на телевизијама, ни у агенцијама. Трагедија је мотив, јер сигурно је да нас то што је трагично

ТРИБИНА „СКД КЊИГА +“

Енес Халиловић

Ненад Милошевић

дотиче, мада има многих који сматрају да је и само писање повезано са трагедијом, са некаквом несрећом. То су ипак неиспитане ствари. Све ствари око књижевности за мене су некако магловите, нејасне, просто не верујем ником који нешто објашњава. Немам поверења у тумачења, теорије, свакакве судове... За мене постоји писање као казвање, као један нагон да се пева, да се говори, да се саопштава, да се преноси нека емоција или нека мисао. Све око тога, сва тумачења, све теорије, све расправе... ничему томе не верујем.

Али тумачења су нужна...

Ја зnam да постоји добра књижевност и да постоји лоша књижевност. Све поделе на некакве правце, на некакве утицаје, стилове, све то мене нити занима, нити сам икад желео о томе да размишљам. Најсмешније ми је било кад је једна професорица тражила од нас да набројимо „изме“. Наравно, ја сам знао да набројим оно што је било почетком XX века, али уопште не видим зашто ми сада копамо разлику између неке надреалистичке песме и између неке симболистичке песме. Она је или добра или лоша. То сам увек схватао као нешто небитно. Можда сам превише окупiran писањем и све то што је поред, што је успутно, мене никад nije занимало. Пoesија може да буде или добра или лоша. Као кад пролазите поред жена на улици, нека вам се свиди, нека не.

Па, може да се деси, тако кад прођете следећи пут, она што вам се није видела прошли пут сад вам се свиди — а она која вам се допала раније, не.

Ако неко поправи вид. Тако вам је у књижевности. Ја сам са шеснаест година први пут почeo да читам Перса и тада ми то није било јасно, а после, са двадесет, заљубио сам се у Мореказе.

Имао сам утисак да су ове приче у сличном облику лебделе негде у Санџаку и нисам поставио никада питање где почиње твоја фикционализација.

Често у тим причама расправљам са неким или нечим. Врло често се деси да сам расправљао и са народном причом.

На пример прича „99“ која говори о стрпљењу, она је постојала као народна прича и имала је срећан крај, а код мене је то нешто другачије. Морају да кренем мало општеније да бих ово објаснио. Сетимо се Борстине који је историчар уметности. Он пише да су често антички мотиви који су дошли из усмене књижевности описаны код античких писаца, па су прешли у народну књижевност. Пазите, толико су били добри као писани да су прешли у народну књижевност, па опет ми са њима комуницирамо из народне књижевности у писаној књижевности. Значи, књижевност је књижевност без обзира да ли је неко писао или причао. Књижевност само тражи медије у којима се појављује. Слично сам радио у књизи *Појтомци одбијених просаца*. Реч је о причи „Бацање оца“. Она је у народу постојала као нека поучна прича, како син треба да буде добар према оцу. Код мене је то испало нешто другачије. Тако ја увек ту народну причу „заврнем“. Ако сам је узео да се бавим њоме, ја сам је одвео у ономе смеру где у ствари почива моја књижевност, тамо сам ја однео њен фитиљ, где треба да се запали, ту је моје приповедање. Експлозивност и литерарност већ постоје, а ја сам само запалио фитиљ са одређене удаљености која је мени одговарала, где сам ја сматрао да је смештено то песничко. То, наравно, није случај у свим мојим причама.

❸ Имам утисак да ти ствари у причама приказујеш страшијим, трагичнијим и тежим него што оне јесу, као да кажеш људима: ево, људи, ово је тако, није ни превише лепо, а није ни толико сувово, него је ту негде и сувово и лепо истовремено, да нађеш неку меру, да у ствари демитологизујеш те приче, јер оне попримају структуру мита.

❹ Пре него што седнem немам никакав циљ, нити задатост у некој теми. Једноставно имам неку импресију, неку емоцију на основу које радим. И као што сам тамо у тој књизи комуницирао са Борхесом, тако ми се деси и са неком народном причом, мада нема много таквих. Ја сам их само зачешљавао, правио сам их онако како се мени свиђа. Као кад неком дечаку, мајка купи лопту која има неке шаре, а он нацрта нешто друго, направи нешто, учини је шаренијом. Правио сам, једноставно, играчке које се мени допадају.

❺ Да ли читаоци у твом крају осећају да ти изражаваш културу једне мањинске заједнице у једном делу Србије?

❻ Морам да кажем да ја не пишем ни о каквим заједницама. Ја пишем као и сви писци, о љубави, о заблудама, о победама, поразима, о срећи, о несрећи. Јер, човек, да би писао о свим тим већим категоријама, мора да узме неки материјал, мора да узме неке људе, неко поднебље. Неко пише о нечем што се дешава на Месецу, а неко узме свој комшију, или људе које познаје. Као што Џојс узме своје Даблинце и после каже: „нијам ја крив што се воњ смећа и корова осећа на страницама мојих прича“. Сви ти ликови су само материјал, којим он жели да каже нешто друго.

ВАШКЕ

Душану Стјојковићу

И Кју Јуан

Који је везао себи камен око врата и скочио у воду.

И Тјен Хенг који се уби када га позва владар који му беше приредио понижење.

И Марко Анеј Лукан. На гозби, пред пријатељима, мирно исече вене И оде казујући стихове.

И Хенђо који је жив узидан у гробницу, по сопственој жељи.

И Томас Чатертон. Убио се арсеником. Крај њега пронађоше исцепане рукописе.

И Жерар де Нервал који појас од кецеље привеза за решетке Једног прозора у Паризу.

И Борел. Добровољно изложен афричком сунцу, пада на песак (А предлагао је да се отворе фабрике самоубистава).

И Хосе Асунсион Силва који пуца у своје срце.

И Леополодо Лугонес који испи отров под налетом демократије.

И Оскар Милош који покушава да се убије, али не успева.

И Штефан Цвајг који испије пилуле, па оде да спава, да спава.

И Георг Тракл који је себи одредио дозу смрти.

И Акутагава који се убио из страха да неће моћи да пише.

И Мајаковски, власник хладног револвера. И Јесењин који виси у хотелу, а посматра га његова песма крвљу исписана.

И Халил Хави који себе погађа из прве. И Жак Риго. Три пута неуспешан, четврти пут право у срце.

И Целан који скаче у Сену. И Силвија која ставља главу у рерну.

И Едвард Стакхура, који скаче под воз и остаје жив — губи тад једну руку, али Оном другом успе да се обеси.

Да, да. Сви они. Али зашто Хомер?

По епиграму Алексеја Месенског, Хомер је дигао руку на себе, очајан, Јер није могао да реши једну загонетку. А она гласи: *Што нађемо — одбаџимо, Што не нађемо — однесемо.*

Одгонетка: Вашиke.

Власник великих елова стајаше немоћан Пред једном загонетком. Што је рекао — није писао,

Што је видео — није гледао.

Положена у земљу, његова глава је клица лудога песништва.

Ако је слепо око смрти, Шта види око поезије?

Енес Халиловић

кривању забачених крајева своје интимности, свога универзума, или неки каприц истеријеш, неку своју визију правде, љубави, части.

❸ Могу да осетим кад је нека песма или прича болја, кад је слабија, кад нека треба објавити, кад не треба. Ја сам иначе доста ригорозан, не објављујем по сваку цену. Спреман сам дugo да радим на рукописима, на прози, на поезији, спреман сам да бацам и мислим да је то добра особина. Данас би за државу Србију било боље да се више књижевности баца пре него што се објави, јер се баца силно дрвеће.

❹ Ја видим да си ти комплетан, заокружен писац. Како ти гледаш на литературу која се пише у Србији, и где је твоје место? Где себе видиш? Како се ти понашаши према главним токовима српске књижевности у поезији, прози, драми? Да ли осећаш да те неко искључује?

❺ Пазите, ја пре свега схватаам књижевност као нешто индивидуално и себе видим у једном ходнику. Сад реновирам кућу, и хоћу да изађем из једне радне собе и хоћу да пренесем у тај ходник свој радни сто. И то је нешто основно што ме тренутно занима. Што се тиче мултикултуралности цела је књижевност држава за себе, као нека универзална светска држава. У тој књижевности, на тим рафовима, један је Макондо Маркесов, до њега је Борхесов Буенос Аирес, ту је Рјазан Јесењинов. Сви ти градови, сва та села, све те покрајине, кинеске провинције из песама Ту Фуа, све је ту равноправно, све је једно поред другог. У тој некој Југославији, у некој СФРЈ која је постојала било је важно то југословенско. Било је више народа, мањинских народа, који су учествовали у југословенском миксу и та држава је доста форсирала културу и то је можда и било битно. Док данас у Србији нешто не видим да је икome битна култура, да за писце постоји нека државна власт која има неку стратегију. Колико видим, нема стратегију ни да направи нешто мултикултурално како треба, нити државна власт има стратегију да направи нешто само за себе, или за православце. Тако ја то видим, па је за мене онда не-битно шта она хоће, јер је држава немоћна. Ми у овој земљи живимо у неком расулу, у неком бунилу. Нема у Србији данас никаквог концепта културног, а ако има неких вектора — вуку их појединци. Што се мене тиче, не сматрам да ми је ико у Србији затворио било која врата. Сарађујем са свим добрим часописима, добрым људима. У том књижевном свету ником нисам добро учинио, никог нисам запослио, нисам ником дао стан, нисам члан неке партије, нисам члан неке секте да бих сад неком нешто дао. Мени су људи учинили оно што је природно — пошаљеш му нешто и они ти објаве, ваљда зато што им се свидео неки распоред слова која сам разбацио по хартији.

❻ То је зато што, су као и ја уживали у читању твојих књига. Како гледаш на питање — песник и власт?

❽ Па питање „песник и власт“ и питање „песник до власти“ то је питање старо ко-

лико је стара и власт сама. Чак и у *Гилгамешу* ми наилазимо на проблем власти. Зашто би Гилгамеш хтео да живи? Можда зато што је на власти? Не треба заборавити да је сам Гилгамеш први пример демократије. Он је позвао људе свог града и питао их је: „Хоћете ли ви да живите у мом граду под мојом управом, или под управом оног владара из суседног града?“ Имамо ми писце који су у власти. И Аристотел је био до власти. Као што знамо, и римски писци су били уз власт, а неке је то коштало. Неки са презиром говоре да је Оскар Давичо био уз комунистичку власт, како је писао песме о Титу... Па зар је требало да оде у СС дивизију и да се њима приклучи, па да га пошаљу у логор? Данас је у Србији цела култура у великој збрци. Нажалост, сви уметници који су у партијама не могу то да реше, јер истинске властодршце вероватно култура не занима. Та основна питања везана за културу нису решена. Питање културних публикација је просто питање, али то није решено на прави начин.

2 Вратимо се поезији, цитираћу Бродског: „Као што клица сваког пролећа потера нови лист тако и мит из века у век изнова рађа заговорника свакој култури.“ Чини ми се, читајући *Листова на води*, да си ти заговорник тог мита. То се јавља у твојој прозној и драмској књижевности, али је експлицитно присутно у овој књизи, *Листова на води*, где две трећине песама разрађују неки постојећи мит, надграђују га, доводе у питање, доводе га у сумњу, или га скрећу...

3 Ти митови су за мене заиста као пластилин који ми је помогао да обликујем нешто што сам желео да обликујем. Ја бих у помоћ позвао Томаса Мана који је потребу за расправом са митовима, коришћењем и уласком у митове, образложио суочењем са нашом данашњицом. Он каже: „О светковино приче, ти си једино рух животне тајне. Ти призиваши мит да се одигра у непосредној стварности.“ Прва лектира Јосифа Бродског је била једна велика књига персијске књижевности, *Булистан* једног песника Ширазија који пише интересантне песме, час у прози, час у стиху, и који тако расправља са митовима Персије, Индије... Није то Бродски случајан рекао.

2 Енесе Халиловићу, да ли смо ми увек и приватно робови тог мита и да ли нам је судбина увек већ саопштена у неком миту, где се ми њега не можемо ослободити као песници, или можемо да растргнемо окове мита? Да ли мит ослобађа или еманципира или чини и једно и друго — и ослобађа нас и даје нам знање? На пример, мит о Едину? Какав је заправо однос песника према миту, мало ми то прецизније кажи?

4 Увек су песници поред митова. Сетите се како почиње драма *Медеја*. Чак пре првог стиха постоји проблем, а аутор каже: „Ах, брод Арга да није тако брз полетео... Значи да нису Аргонавти отишли на Црно море, па да нису отишли по златно руно, па да није Јасон оженио Медеју, у ствари не би се десило да Медеја хоће да уради

то што хоће да уради. Значи, већ тада антички писац комуницира са митом. Неки мисле да је мит о Аргонавтима старији 4500 година од Еурипida. Митови су постали степениште које песници користе пењући се на ту Вавилонску кулу смисла, језика и песништва. Ја признајем само да постоји једна универзална светска традиција, где је све то једнствено наше, остављено људима као некакве загонетке. Знате само шта би мене занимало? Ако бисмо узели неку лошу књигу, која на лоши начин приказује неке митове или трабуња нешто, и ако бисмо њу издвојили на неко место, и да се деси нека катализма, апокалипса, и да не остане никаква књига на свету, осим те лоше књиге, а да остану људи земљом да ходају. Да ли би за будуће људе та аматерска књига била чудо као што је за нас данас *Гилгамеш* или *Одисеја*? Да ли би они били толико блесави да верују да је једна лоша књига била код нас добра књижевност? Непрестано размишљам о томе шта би се десило да књига неког глупака остане као једина? Писао сам о томе. Вероватно би многи професори једва чекали да пишу о аматерској небулизи, да проучавају, да пишу томове, да живе лепо од тога, да узимају дневнице, да наплаћују предавања. Дођу времена када се тешко раздаваја лепо од ружног.

Још у Риму је било познато да мало који песник буде цењен за живота. Данас то није ново, али је и Рим знао за то. Марцијал у првом епиграму, ако се добро сећам, каже:

„Онај кога читаши, ко ти пажњу плени,
епиграма песник у свету чувени,
духовит и виспрен Марцијал се зове.
Он зна штиоче да до славе ове
којом си ти њега живог овенчао
дође поет мало који,
чак и кад се упокоји“.

2 Деси се и да будуће време демантује ставове прошлости. Шта мислиш о томе?

3 И данас има много закићених писаца, а ми сви знамо да у њиховим књигама нема ничег. То је жива истина. И сви ћемо то рећи у кафани, приватно, писаћемо то у мејлу, а постављамо себи питање: „Па, шта је ово, па ово не ваља ништа, кога ово занима?“ Па, ето, ми знамо те неке људе, нећемо да пишемо о томе, не отварамо теме. Друштво је дубоко неморално. Зашто онда говорити истину о било чему? Значи, у овом друштву не треба говорити никакву истину, па ни у књижевности. Или, кад би сваки писац оставио један списак литературе коју цени и литературу коју не цени, не би нам требао суд будућности, јер ми у овом времену већ знамо шта не ваља. Значи, проблем је у Србији данас што можда ми сви знамо истину о нечemu, али јавно се о томе не говори. Много је ствари које су остављене да расту укрију, а има и оних који то подржавају, јер га виде као своју конкуренцију и онда му кажу: „Браво, само ти држи тај свој курс“. А он, несртник, иде, иде и после падне у провалују бесмисла.

2 Јесте, некад се оно што се говорило на агори у антици говорили и код куће, није се та прича

разликова. И оно што се причало код куће, за огњиштем, то се говорило и на тргу. Онда је дошло друго доба где се оно што се говори на тргу не говори код куће и обрнуто.

4 Ја бих уживао да живим у друштву где се тако ценi истina. Данас се много лаже, на сцени је лицемерство, у свету, у политици, у држави, на улици, у уџбенику, у учоници...

2 У твојим причама се осећа твој став. Ти не кажеш да је нешто лоше или добро него наравно остављаш читаоцу да сам закључи, али непрекидно трагаш управо за овим што си сада рекао, за тим свеопштим лицемерством.

3 Па, нисам професор етикe да кажем: „Људи немојте ви лагати, пропашћете“. Једнствено, ја сликам као што је Овидије рекао да се тела младића у Риму не разликују од мртвача. Ти људи пију, једу и онда ставе прст у уста и поврате, и наставе поново да једу. Он је наслутио да ће Рим да пропадне: „Кости ће Квирина варварин ногом газити“. Свако време има своје заблуде. Код нас је и само то комунистичко време имало многе заблуде, па смо сад дошли у ово време које није стигло да очисти претходне заблуде, а већ је дошло нове. И онда, тако, заблуда на заблуду, слој на слој и тако се прави нека нова историја.

2 Ти, Енесе, већ од прве песме у књизи *Листова на води* постављаш питање смисла и значења same поезије и песника. Гледајући из ове перспективе књижевности у Србији и писања поезије у Србији, чини ми се да поезија као делатност никад није спала на тако ниске грane што се ти-че свога угледа и свога положаја.

4 Увек ће се расправљати о томе смислу, а сигурно је да ће и бити поезије док је света. Расправљало се, причало се, никад се није допричало. Можда су и све теорије о смислу поезије на неки начин тачне, јер поезија је толико широка, толико свеобухватна, да може све то да прими. Јесте поезија, кад погледате, на неки начин спала на неке ниске грane што се тиче угледа самог песника. Шта то значи данас — песник? Али можда на неки начин њен потенцијал никада није био већи, јер у суштини никада више људи није знало да чита слова. Проблем у Србији није у броју писаца, ма колики тај број био, 1 или 1001, него је проблем што би требали да имамо више добрих читалаца и да обезбедимо литератури оно место које она никад није имала. Јесте поезија на ниским грanaма, а можда је ту и била и увек ће остати... Али увек ће бити песама, тих заблуда песничких, јер човек прво крене да тражи нешто по своме ја, па после почне да тумачи нешто и онда на крају жели вероватно само да пева и практици само тај нагон певања о било чему. То је неко уточиште. Човек који зна да напише само једну добру песму у животу, или који може да прочита добру песму — може бити свестран грађанин. Данас ми се чини да светски трендови некакавог модерног школског система као да желе да убију мислеће људе. Као да има нека рука која жели да склони знање само за себе. Научни радници постали су административни радници који на фа-

култетима броје тачне одговоре својих студената. Поезија све то може да препозна.

2 Како ви видите савремену поезију у Србији?

3 Каже Црњански, негде половином седамдесетих прослог века: „Данас у Србији има око пет стотина песника“. Е, данас има можда и пет хиљада песника. Да се данас прави анкета са свим тим песницима... Наравно, сви верују да никада неће бити заборављени. Мало је великих писаца у Србији. Е, опет треба да се сетимо Рима пре него што се поделио на источно и западно царство. Стари Рим је обухватао многе народе. И узимали су Римљани различитости. Колико ти сада, Ненаде Милошевићу, можеш да набројиш уметника из Рима. Много, али би морао да се силно присетиш ако бих те питао да ми набројиш неколико уметника из Византије која је била затворена, која је укинула Платонову Академију, која није дала у култури ни близу ономе што је дао Рим. Зашто? Зато што је била идеолошки затворена. Свако затварање значи претварање у жабокречину. Нека вода мора да протиче да би било енергије.

2 Како ми користимо поезију саму? Шта је за нас, и какву ми користимо од поезије? Да ли нам живот чини лакшим или више сазнајемо? Зашто човек да чита песме?

3 Мени, искрено, живот чини тежим. Патим кад узмем неког песника кога нисам читao, а ако тај не може да испуни моје поподне — сматрам скоро да сам га изгубио. Хоћу да кажем, не интересује ме колико ми поезија користи, битно ми је колико може да ме узбуди, колико може да ме најежи — мени то треба као дрога.

2 Како то да си ти после ових песама и прича осетио потребу да пишеш драме и да се опробаш и као драмски писац?

3 Има доста драмскога и у мојим причама. Мислим да када вас нешто подстакне да пишете, на пример ако падне ова чаша и ви желите нешто о томе да напишете, то што вас је подстакло изабрало је пут којим ће потећи. Та течност која је кренула изабрала је врсту корита којим ће да тече. Те драме су кратке, *In vivo*, штампао сам их у „Простиви“, рецензент је био Јован Ђирилов. Волим драму — не само драму која се изводи, него и драму за читање. Ја сам непрестано са античким драмама, непрестано сам са том великим литератуrom. У тој књизи *In vivo* постоји драма која која комуницира са античким и са народним, а смештена је негде, некад. То је драма која се зове „Народна прича о судији“. Она јесте била народна прича, ја сам од ње направио кратку драму, а у ствари све то долази од Софоклеа и од његовог *Едипа*, од тога како Едип удара свога оца Лая. Лако га удара, и судбина се оствари, он убија оца. То је за мене највећи моменат у историји светске литературе, сцена у којој Едип убија оца. То је кључни тренутак и драме и целог мита, јер Едип оца није ударио јако — он га је слабо ударио, лако га је ударио, а Лай је мртав пао. Зашто? Јер судбини није тешко да одради оно што она хоће.

Радмила Лазић

ЛЕШ У ОРМАРУ

„Месићо кројења књижевне йолићише била је и осталала кафана, шачније шанк. За ћим шанком нема жене-аутора... У једном пренујку, ћим шанку приђе, рецимо, нека песникиња. Голубови и врапци се љубазно рукују са њом, евентуално уделе какав комилменћ, и штајују је како су јој, ако их има, муж и деца. Песникиња је у међувремену можда објавила нову књигу, и можда је та књига доспела у руке Јоменућог друштваницета, али, она се пренујује, јер здраво, за њих не постоји.“

Ана Ристовић у разговору са Маријом Кнежевић, на трибини СКД-а
Књижевни магазин, бр. 84

Шта да те питају,
Ако немаш мужа и децу,
Или не дај боже неку гадну больку,
Гаднију од писања стихова?
А не гледаш светско првенство у фудбалу,
Не испредаш ловачке приче
О хватању шарана у панчевачком риту,
Ако не окрећеш прасенце на ражњу,
Не гајиш лозу, не косиш траву.

Које важно питање да ти уpute?
Првосвештеници,
Ако ниси наследила неки порок,
Или бар неку хацијенду,
А да то није имагинарни врт
Којим с оцем шеташ руку под руку,
Кроз хладну месечеву траву.

Више ниси девојчурак
Са прегршт стихова у свесци,
Залутала на неки фестивал поезије
На коме бардови, и њхове калфе,
Вребају кандидаткиње
За своје школице-игрице,
Балавећи им у ухо отужне стихове.
Не играш на столу
Међ ознојеним флашама пива
Исто тако ознојена и вибрантина.
Ниси кандидаткиња
За вилу домаћег огњишта.
Преслица ти не пристаје,
Видање рана
И гланцање туђих бисти, још мање.
За места аспарагуса или икебане
Ниси интересент.

Па, шта да те питају,
За шта да се ухвате,
У шта да кљуцну?
Голубови и врапци,
Док за шанком чинодејствују
Разменујући ловорове венце
И синекуре.
Љубитељи мртвих песникиња-
Златних рибице из акваријума,
До јуче старих лисица, опаких сова
И безрепих мачака,
Вештичих моћи
Шипаричког понашања.

Како се поткива стих?

Али, то је за посвећене у Тајну,
За градитеље сопствених бисти.
Оних без испупченог попрсаја,
На које се евентуално може
Окачiti шешир.

Бисту не гарантује месечница,
Као ни наше пркосно
Лупкање потпетицама.
Бесполност је већ шанса.
Мада су мужевни,
Довољно длакави, стихови,
Уз дељење кригле пива —
Сигурнији адут,
Од плиме и осеке твоје крви.
Под условом да не скриваш
Бријач под сукњом.

Глава у рерни
Или омча о врату
Гарантују обожавање.
Место у читанкама -
Босиљак и камфор.
Евентуално, кристал и порцелан,
У коме се Он може огледати.
Заузврат, уместо љубавне,
Болничка постельја,
Уместо пурпурне хаљине
Лудачка кошуља.

Шта су наше тричаве приче,
Спрам њихових
Узвиших проповеди,
Шта су љубичице и шафран,
Спрам топовске ћулади?!
Да би биле од којег патријарха
Миропомазане и благосиљане кћери,
Треба зидати песме-капелице,
А не у вулву спуштати чудесан прстић.
Сваком ћакону придржати кадионицу,
А не носити илузије као напудран носић.

Зар очекујеш да те питају?
Како се од суртке, којом те поје,
Прави вино?!
Док им око вратова висе
Ленте и колајне,
Звечи ордење.
Да ти коју столичицу уступе??!

Како било шта да питају,
Док бришу руке о панталоне,
Затечени испред набубрелих ормаре,
Леђима подупирају вратнице,
Из којих извирује прамење дуге косе,
Крајичак сукње,
Покоја канџица ил штикла.
Све то кисело грожђе...

Ивана Димић

ОТПОРНОСТ И НАПРСЛИНЕ

Има оних чији је дар поноран, без дуга, потонуо у истинску тишину и чија жеља за знањем умножава ризике. Они чују празнину кроз коју се разменjuју претње и речи, они познају историју заграда, они предосећају да је ум у музичи, да знање није створено да разуме, него да разреже, да се слобода лишава соли, ако се не познаје њена цена. Њима је доступан метафизички поредак и страст разлике. Ти мајстори тактике теже лепоти, она је једина спремна да им изађе у сусрет, лепота највише ублажава ужас. Они постепено уче да грациозно корачају по танким ужадима која премошћују вртоглаве поноре и успевају да извуку дело из непрестане катастрофе коју представља њихово постојање.

Насупрот њима стоје људи скице, сувише пљоснати да би поднели поглед из близине, али несумњиви и компетентни као вируси. Пакосна радост тих малограђана склоних свирепости, њихов ин-

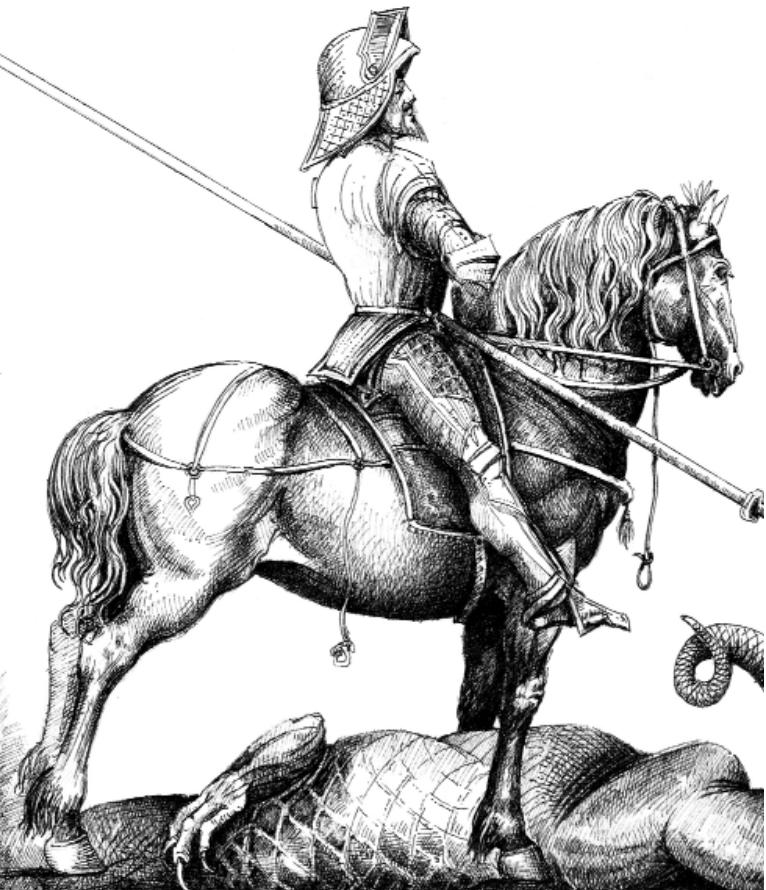
квизиторски бес, њихова суверена разорност може с лакоћом да уништи и химере порекла и утајене белеге.

Зато увек треба бранити јаке од слабих.

НА КАПИЈАМА

Морам свако мало да се одморим кад читам Јејтса, иначе се потпуно пометем. Не могу истовремено да обухватим целу песму, могу да схватим или музiku речи, или садржај и смисао, нисам у стању одједном да савладам све. Та поезија ме надилаши снагом своје лепоте и ума, нема у мени места да се апсорбује сваки тај бол. Сваки други стих ме потроши и поруши до темеља. Није, међутим, Јејтс једини, од кад знам за себе, разни песници су били у стању да ме сурвају у провалију.

Ко се није, падајући у те звуке, попео до ужаса и милине, није био привилегован да за живота стоји на капијама свемира и смрти.

ЖЕТВА

Био један амбициозан човек. Намерио се да својим животом обухвати све најважније. Направио је план и истакао циљеве по реду важности. Сетио се изреке да човек није човек, ако не сазида кућу и не засади дрво, али то је оставио за крај да буде круна свих његових постигнућа. Прво мора да оснује породицу и за тај циљ требаће му неколико година. Затим не би било згорег да се усаврши у свом послу и постигне успех. Само успешан човек је задовољан, сматрао је с правом. Одувек је желео да напише роман, то је згодан начин да се постане славан. Слава, разуме се, доноси са собом разноврсне предности, превасходно новчане, а богатство ће омогућити да се лакше дође и до осталих задатих остварења. Кад се обогати неће бити растрзан, само су сиромашни људи нервозни, па ће тако моћи с лакоћом да буде праведан и добар. Људи ће му се дивити и учићи од њега.

Али ништа није ишло ни глатко, ни по плану. Жivot се мигољио као попино прасе из дечијих дланова. Амбициозни човек се повремено жестио, покаткад је губио веру, али се држао својих концепата, није посустајао и није се предавао. Снагом воље успео је да натера живот да му се покори и напокон је остварио скоро сваку своју замисао.

Једино дрво није стигао да засади. Пред крај живота му се сасвим ненадано усадила некаква неразјашњива зебња. Покушао је на брзину да је се отараси, али то више није зависило ни од његове воље, ни упорности, ни вредне памети. Окасио је. Испоставило се да је у срећну старост требало уложити стрпљиви труд, укоренити је и неговати, одгајати је и штитити. Човек је с горчином схватио како га је амбиција омела да увиди шта је најважније. Требало је ипак прво да засади дрво. Оно је било са животом у дослуху, научило би га редоследу дејстава, не би сад морао да се плаши смрти.

ИСКОПИНЕ

Када је земаљски јахач изјахао са цртежа на зиду старе гробнице оставил је за собом четвороугаони траг. Симбол правичности и савршенства био је заувек напуштен од свог носиоца. На његово упражњено место, после неког времена, уселили су мртву девојку украсену гирландама и златним нитима. Игра случаја подметнула је девојци тетрагонон, направила велику збрку и потпуно пореметила хронолошку осетљивост. Редослед дејстава се неумитно променио.

Кад је јахач најзад одлучио да се врати, угледао је девојку на свом месту и схватио да је остао без четвороугаоног нимба. Одмах јој је понудио да је премести. Стећи ће за узглавље плави круг, објаснио јој је. То ће је, без икаквог додатног труда, узнети из световног у духовни свет. С друге стране, њему је неопходно да се врати на своје место. Кружни нимб хијерархијски уздиже, али не препознаје кретање. Одатле неће више никада моћи несметано да изјаше слободан од времена. Међутим, девојка није разумела зашто би се померала. Остало је за-

гледана надесно у вечност потпуно неосетљива на наговоре земаљског јахача. Он је потрошио још стотинак година јашући у круг око насатично постављене опеке њене гробнице, упоран у свом настојању да поново заузме своје место. Најзад га је само кретање довело у склад са простором вечності и он је, уморан, спустио главу на узглавље од плавог круга.

Потом су, неколико векова касније, стигли археолози и започели ископавања. Ускоро су са радошћу и поузданjem препознали девојку високог рода. Она су недалеко од ње угледали нешто изузетно. Настала је повика, сви су се растрчали, узбуђење је достигло врхунац кад су и званичници стигли на лице места око којег се већ тискала гомила новинара и фотокореспондента. Сви су хтели да се нађу у историјском тренутку на месту на коме је откривен археолошки раритет од непроцењивог значаја. Најзад је шеф пројекта, тронут и заувек несвестан бурних превирања у зјапу времена, скинуо платно и пред свима се указао небески јахач са узглављем од златног круга.

ФИЈАЛА

Једне вечери Јохан Себастијан посвађао се са својим оргулјама. После је утврђено да је то била гласина коју је протурио озлојеђени месар. Много-брожна капелникова деца свакодневно су му реметила у игри поподневни сан дижући грају под прозором трпезарије у којој би дремао. Месару је најзад прекардашило, па је одлучио да напакости њиховом оцу. Кад га је, промичући поред цркве те вечери, угледао како нагнут над оргулјама мрмља себи у крагну и загњурује лице у шаке, месар се озарио од указане прилике. Отрао је до пекарских помоћника и, тобоже забринуто, испричао да капелник туче клавијатуре мислећи да су му деца. То је изазвало велику радозналост и до ујутру је пукла брука. После се дуго препричавало да је капелник изгледа пошандрца, а како и не би кад има толику децу с којом би и десет одраслих тешко изашло на крај, а не један отац који по цео дан исписује нотне свеске и дангуби свирајући.

А истина је, међутим, била да се капелник није расправљао са инструментом, него сам са собом.

— Склоните се од мене, страсти, сиктао је шапатом, узнемиравате ме, крњите мој тешко стицани мир!

У цркви је био скоро потпуни мрак, само једна свећа је догоревала поред нотног постамента на коме је спокојно лежала свеже исписана фуга.

— Претите ми несрећом, наставио је да се расправља са диркама, бежите од мене, ја вас се бојим.

Онда се још и заплакао. На крају је, иссрпљен, спустио главу на клавијатуру и заспао. Сањао је филјалу прекривену снегом у Бранденбургу и кад се пробудио поново се дао на посао. До сванућа све се довело у ред. Сутрашњи дан је могао да почне. Деца су се веселила, месар је сатаром транжирао месо, чаршија га је оговарала, а Јохан Себастијан је вредно претакао јучерашњи душевни потрес у вежбе за виолончело намењене двојма од своје деце и четворици ученика.

Александар Б. Лаковић

ФЕНОМЕН АУТОПОРТРЕТСКИХ ПРИЗОРА

Поводом књиге *Хомер предграђа и друге ћесме* Драгана Јовановића Данилова

Драган Јовановић Данилов (1960) свакако се убраја међу најчитаније и најпревођеније песнике у нас (тринаест његових књига преведено је на енглески, француски, италијански, мађарски, словачки, бугарски, македонски језик), што сведочи зрелост и квалитет његових стихова. За песника Данилова важи још једна карактеристика, а то је већ његов завидан и богат књижевни опус. Наиме, Данилов је досада објавио дванаест песничких збирки, два романа и две књиге есеја, уз две песничке трилогије — *Пенитаграм срца* и *Кућа Бахове музике* (првих његових шест књига их чине) и неколико књига изабраних песама, и то све за период од седамнаест година (Даниловљев песнички првенац *Еухаристија* се појавила 1990. године). Зато и најновија књига изабраних Даниловљевих песама *Хомер предграђа и друге ћесме* у престижној библиотеци *Аутпоров избор бањалучког Гласа српског* (у којем су заступљене песме из његових каснијих песничких књига) и броји близу две стотине песама. Стога у коментарисању овог избора треба поћи од одлика примећених у следећим збиркама песама: *Концерти за нико*, *Хомер предграђа и Гнездо над йонором*, или *Глава харфе и Алкохоли са јуда*, као и појединачне песме из његових раних књига, због Даниловљевог обичаја да извесне песме прелива из књиге у књигу.

У том контексту нужно је проговорити кроз једничке именитеље ове књиге, које можемо издвојити кроз занимљив и оправдан Даниловљев симбиотичан спој садржаја и песничког поступка, који се састоји у транспоновању детаља и свакодневног у универзално и вредно. Дакле, реч је о феномену аутопортретских призора и детаља из песникове окoline и збиље, које песник (*Хомер предграђа*), никада случајно, већ планирано и вешто преосмишљава и преобразјава у унапред замишљену песничку поруку, дочарану кроз призму односа тела и духа (душе). У супротном, уколико би се непосредно тумачили клучни и извесни међашни стихови из садржаја Даниловљевих књига, нужно би било много простора и времена, јер, већ данас, поједини наши и страни књижевни анализатори и критичари исписују и есеје о издвојеним његовим песмама. Осим потребе за простором, бојим се, на тај начин,

би се занемариле или превиделе неке од битних карактеристика Даниловљеве поетике, зато им и треба дати предност у тексту поводом издања његових најновијих изабраних песама.

ФЕНОМЕН АУТОПОРТРЕТСКИХ ПРИЗОРА

Упоришна и полазна тачка поезије Драгана Јовановића Данилова јесте заснованост песме на једном детаљу, на фрагменту, на изолованој слици, на случајном погледу, на упамћеном сну, на доживљеном догађају, на неочекиваном искуству, на успомени са путовања, на фотографији, на одласку на пијацу, на елементарним непогодама. Наиме, свака песма почиње са једним од издвојених призора. Довољно је побројати неке од наслова Даниловљевих песама да се тај факат о ефемерним иницијаторима његових песама и потврди: *Вране, Мачке из предграђа, Айаурин, На обалама, Утишљеник, У дубокој шуми, Тело, Борба са штвом, Низ улицу одлазе сеоске девојице на џес, Живеши у малим градовима, Снежна олуја у Београду, После књижевне вечери у Француској 7, Анђео, Јелен, Пасирма, Крадљивици бицикли, Прибојска улица, Таван, Подрум, Бунар, Две девојчуре из Украјине и Молдавије, Млади, ћевнни ћесници, Корзо у Јаланци, Охрид, Портирећ једног џаврана, На јужници у Херцег Новом, Болничарке, Ојерске диве, Изабела и Софија ставају, О три џорџеланске лутике, Београдски џавран, Провинцијски џавран, Градилиште на Дорћолу, Венеција, Нага жена у кућаоници, Фино алкохол ћреје, О моћи прећутикања, Женски акти у два сада пре свићања, Ластино јнездо*. Управо сумра тих појединости не само да условљава садржајни миље књиге изабраних песама пред нама и Даниловљевог песништва уопште, већ, механизmom узајамне повратне спрете, разоткрива и структуру песникове личности, чак и оне тајanstvene и скривене њене особености. Дакле, између песника и стихова мора постојати знак једнакости. Друга формула, искуство нас учи, није могућа, ако се очекује делотворност и вредни резултати.

Ипак, однос песника и његових призора, као изворишта његовог певања, нису константа, које се не сме дирати. Штавише, не само да се вртоглаво смењују из песме у песму, већ полазиша стихова

ња теже и ишчекују, унутар саме песме, даљи преображај у неко друго руло, у друго време, у други простор, у друго значење, макар оно било и необично и чудно и неочекивано. Заправо, Даниловљев песнички поступак можемо назвати и транспоновањем фрагмената у универзалне поруке, јер песник зачетне призоре своје песме вишепотезно, али смирено и контролисано домишљава, осмишљава, преосмишљава, што читаоци, данас, и очекују од њега. (Мада, у свом уводном аутопоетском тексту *Песма и њен ех* песник нам саопштава да „мало тога измишља...“ као и сликари из добрих старих времена, он слика по моделима које је измислио *Свемогући*). Управо, у том контексту, препознајемо разлоге Даниловљевог песничког успеха и допадљивости и читљивости његових стихова од стране читалаца.

Још један разлог за прихватљивост Даниловљевих стихова јесте порекло не само иницијатора његових песама у виду призора, детаља, слика, пејзажа, већ и наредних призора, детаља, конотација и медитација, са којима читаоци врло брзо успостављају контакт. Штавише, читаоци их присвајају као своје. Објашњење је у чињеници да скоро свака Даниловљева песма има аутопортретски карактер. И почетни призори су аутопортретског порекла, о чemu сведочи сам аутор у свом уводном тексту у најновијем издању изабраних песама. Наиме, Данилов каже: „Призор је, заправо, другачије уобличена стварност помоћу које наша имагинација позлађује свет. Усредрећен сам на једноставне животне призоре у којима би читалац осетио духовног и животног састава могао да пронађе неки топао простор за себе“. Довољно је подсетити се малопре цитираних наслова Даниловљевих песама заступљених у *Хомеру предграђа и другим ћесмама* и уочити колорит и феномен призора, и то аутопортретских призора, који се у даљем току песме смењују и са неочекиваним и занеобиченим рефлексијама и сликама. Оваквим се поступком тачно ојртава дијалошка веза између веристичко-наративног песничког израза и његовог лирско-рефлексивног и трансценденталног искуства песничког субјекта (Б. Деспић). Наиме, иако су Даниловљеви призори и детаљи из његове збиље и окружења, чак и привидно ефемерни, то песника иако „химнички посвећеног појавном животу“ (Ј. Зивлак), не само да не онемогућава да трага за скривеним тајнама и за његовим скривеним смисловима, већ су му то саставни елементи стваралачког и личног промишљања.

Још једна одлика Даниловљевог песничког света из предграђа и из „мале вароши богу иза ногу“ који постепено ишчезава јесте да је то песниково „уточиште, тачка топле сигурности и на крају: место душе, истанчаног нерва, патетичног настојања да се упркос својим постојања укаже на места на којима просева наше боље биће“ (С. Радојчић) и све те топониме и збитија читаоци врло брзо препознају и прихватавају. У прилог тој тврдњи је Даниловљев императив да „песме морају имати своју предметност, физичност, своју телесну стварност“.

Због заједничкости и близкости песниковог садржаја песама са свакодневицом и тајнама читала-

ца намеће се закључак да песник Данилов стално води рачуна о старој премиси о граници између могућности и реализације уметности, коју је Јовица Аћин појаснио у својим есејистичким радовима о херменеутици. Наиме, Данилов је, претпостављам, убеђен, да је исписивање стихова и књига само пукава могућност, независно од квалитета или транспарентности истих. Књига настаје једино у рукама читалаца. Књига се остварује једино у последичном „еху“ који је у стању да изазове у читаочевој машти. Све друго је само јалова могућност, а у најбољем случају одложена оствареност. Овако је заправо одувек било, када је у питању уметност уопште. Тога је Данилов одавно свестан, што уочавамо у Даниловљевом помињаном аутопоетском уводном есеју („Мој идеал у поезији јесте поетски текст мао магијско спиритуализовање живота. Песма која ће бити жива као куцање људског срца. Песма која ће се наставити у стварности као нешто живо. Јер песник у своју песму улаже сву своју душевност, а песма му враћа оно што није ни слутио да постоји“).

Зато се, након покушаја да се представе моћи и путеви Даниловљевог семантичког обогаћивања и метаморфозе ефемерне појавности, можемо оправдано питати да ли су песникови „призори“ не-посредни иницијатори и окидачи грађења песме или је, пак, обратно. Па се може претпоставити да је зачетак песме у ствари — крајња песничка порука, која је дуго трагала за неопходном свакодневном детаљу-призору, у којем се она једино могла и отетијетворити односно опесмотрити. Тако да се питање продубљује у узрочнопоследични однос да ли је ефемерни призор примарни узрок или је последична нужност. То значи да је, понављам, песничка поента примарна и само одлагана до појаве платна и оквира у који се могла угодно уdomити и бити спремна на даље преобликовање и преосмишљавање, што доказује стих из песме *Последњи од елегичара*: „закључак је полазишина тачка“ или стих из песме *Древни учитељи*: „све постаје видљиво кад се сагледа из исхода самог“. Избор боја, фигура и потеза је на пре свега на песнику, а њихов накнадни лик у огледалу на читаоцу и читаочевим асоцијацијама.

Међу одликама садржаја Даниловљевих песама на примеру призора јесте песникови позиционирање, јер он проговара из маргине, из малог града, са самог руба, из предграђа како сам наслов необично илустративно говори. У његовој поезији нема толико учесалих и доминантних античких и библијских ликова, иако се спорадично и готово стидљиво појављују, на пример, Хефест, Пенелопа, Овидије, Хермес, Хомер, Лот, Јов, Каин и Авель. У истом контексту је и употреба специја фауне и флоре. Уместо, у српској поезији учесалих биљака и животиња из окриља симбола и то већих и општепознатих, у питању су представници, на пример животињски, из окружења или из ближе прошлости, али са тенденцијом и еволутивном жељом да буду одраз песниковог тренутка. Даниловљеве животињске врсте заступљене у његовим стиховима су пацови, слепи мишеви,

жабе и гавран, пре свега, али и голуб, веверица, орао, зец и јелен. Очito је да су гавран, голуб и јелен бића са симболиком из националне и хришћанске заоставштине, док пацови немају такав карактер, али су слика у огледалу песникове и наше збиље. Ипак, оно што је важно нагласити, када је реч о присуству у Даниловљевим стиховима, с једне стране, разуђенијег броја ликова, флоре и фауне из античког и библијског доба, и учествалости особа, биљака и животиња из песниког окружења, с друге стране, да обе ове групације поседују одлику подтекста или контекста. Истовремено, примери из прошлости јесу интертекстуално у Даниловљевим песмама, а данашња стварност и реалност јесу њихов подтекст. Нужно је рећи да је ситуiranost Свевишњег у Даниловљевој поезији значајан, али са ознакама личног, са функцијом контролника и духовника, са улогом исповедника. Чак су и друга божанства и анђели антропоморфизирани и синоним су људских бића.

Песнички поступак у коме је иницијатор песме детаљ, поглед, доживљај, искуство (које припада везизму) у даљем току песме се преображавају у „трептаје лирске рефлексије и егзалтације, препознајући у својим унутарњим духовним и језичким садржајима један вид мистичног откровења самог изворишта бића“ (Ђ. Деспић), што је трансцендентално виђење, али и ограњање телесног и почетног у духовно и завршно у песми.

„ТЕЛЕСНА СТВАРНОСТ“ ПЕСМЕ

У Даниловљевом преобраћању и трансформацији појединачног у универзално, веристичког у трансценденталног, искуственог у фиктивно, ефемерног у медитативно, вербалног у продуховано, необично значајан сегмент поседује однос тела и духа (душе), истовремено и дуалистичког и компатибилног. Између њих постоји извесна игра, јер телесно представља искључиво предмет, објекат између осталих из песниког непосредног окружења, који „трпи рефлексивни рад субјекта (дух/душа) на самом себи (Ја, као моје тело, Ја као свест о мом телу, Ја као свест о свести о мом телу, односно о мојој свести)“ (Д. Вуксановић).

Преокупирањост телом која се развија кроз ослушкивања и урањања у себе где се, како тврди Ђојана Стојановић Пантовић, одиграва истинска драма стварања, сабирања и саморазумевања, одвијајући се преко *ποίησα πέλα* као симболичког корелатива песничког постојања. Наиме, тело, иако статично, лимитирано и затворено у себе, упућено је другом телу, другом бићу, које садржи другачије наносе емоција и идеја, и, на тај начин, бива прикладно за његов преображај у сфере духовности, еротичности и спиритуалности. Често Данилов чини још један необичан искорак у свом обраћању себи као двојнику властитога тела, у којем истовремено опстају и унутарња подвоје-

ност и јединство, али, на тај начин, намеће се промисао о проширивању дуалистичког концепта (тelo-дух) са још једним чиниоцем, а то је песничко биће (који и јесте и није еквивалент духа у Даниловљевој поезији) и његову дијалошку везу са својим телом, углавном. У овом контрасту неретко реч песник препушта улогу самим речима као синонимима песника („плаши ме близина која дели речи од тела“ и „речи су делови твог тела“).

Све су ово неопходни услови за одрживост „телесне хипотезе текста“ и за „поетску контемплацију о односу духа/душе — тело“, као и за „игру

између рефлексивности и телесности“ (Д. Вуксановић). Али, ово су и услови за сам однос телесног и духовног, који није канонизован, већ се остварује у најразличитијим позицијама. Као да су граничници тог односа, на једној страни, Платонова дефиниција тела као „тамнице душе“, а на другој, Бемеово обраћање да ће спасење обезбедити поједици „сиromашни духом и знањем“. Ево на примеру само једне песме опрочност односа песника и његовог тела. Реч је о песми *Зимовник*, додисивање са мојим πέλομ чија трећа строфа започиње следећим стиховима: „Ја сам тако различит од тебе./ тело моје, хуљо;/ никада се нећемо срести нас двоје“, док почетак наредне и завршне строфе гласи: „Леп си ти дворац, тело моје, лепо свратиште./ Не одлази од мене, привремена моја влада/ које се ужасавам“. У наредној песми *Неко дубоко у мени која угаљ пак, бележимо песничко* питање: „Како ти чуваш стварност, тело моје,/ што држиш ме за бесмртника“. Ипак, учествалији су стихови са негативним предзначајима (онај „платоновски“ став

у песми *Робијаји*: „невини сам робијаш у теби, тело моје,/ ми се само опипавамо, као слепци“; одраз безнађа у песми *Под додиром*: „Најсрћенији бејамо/ када не поседовамо своја тела“ и фобична слика у песми *Сигурносћ једног месечара*: „Тело је одувек било мој непријатељ“).

ОД ЕГЗАЛТАЦИЈЕ ДО МЕЛАНХОЛИЈЕ

Даниловљева посвећеност чулном и телесном на тренутке прераста у праву егзалтацију, која се манифестије усхићењем, озарењем, раскошима и свечаностима, и може се поистоветити са опијеношћу духа и песника чулним сензацијама. Чак је и италијански критичар Валентина Тинаци уочила да „прилазећи песништву Драгана Јовановића Данилова, читаоца у првом реду погађа чулност, сензуалност, телесност странице“. Међутим, овакав емоционални одговор је карактеристичан за, условно речено, први део Даниловљевих изабраних песама, док се у другом делу књиге све више намећу песничка забринутост, сумња у реални свет, извесна апорија и страх од додељеног му простора и времена („Зар није страшно што само страх је жив“), што сведочи и Елизабет Хамилтон која запажа да се Данилов „од раније познат по слављењу живота и поклонственом односу према његовим манифестијама, сада се открива као сведок тихе језе постојања („до малочас/ на го тело жене сада напушта свој текст и враћа се/ у овај прљави и зао свет“ у песми „Нага жена у купаоници“). Али, упоредо са оваквим обртом од егзалтације до меланхолије, дођаће се у истом делу књиге *Хомер πρεδράћа и друге песме* још један преображај. Наиме, реч је о даљој еволуцији раније помињаног дуалистичког између тела и духа у однос песник-тело, а касније, механизmom аналогије и супституције, и у однос речи-тело, који се у завршном делу изабраних песама Данилова претвара у биномни контраст песник-свет, речи-свет и речи-збиља, због чега извиру осећања заплашености, отпора према постојећем, нездовољства, потенцирањем дистинкције између могућег и реалног. Свакако, да и овај најновији дуалитет не трпи договоре и устаљене клишеј.

Оправданом осећању запитаности и забринутости песник Данилов је прилагодио и преостале конституенте свог песништва.

Тако да од анималног света доминирају пачови и жабе, а одржавају се вране и гаврани као симболи предсказања, док што се тиче интонације преовладавају иронија и све више зачудан и надреалан текст, што потврђују и нове Даниловљеве песме (цикли *Мемоари πέλσα*) које до сада нису штампане у књигама, као и стихови из његове књиге *Гнездо над πόνορом*. Као илустрација су песникове необичне и ироничне медитације у само једној и досада необјављеној песми *Елоквенција πισσινе* („Најдубља су она пророчанства/ која још нису ни изречена“, „Мој сабрате у истој алузiji,/ ти си део мене својом осамом,/ а не својом присутношћу“ и „Превалија, то је нада која се остварила“).

Бакомо Леоарди

МАЛИ МОРАЛНИ ОГЛЕД

РАЗГОВОР ИЗМЕЂУ ЗЕМЉЕ И МЕСЕЦА¹

ЗЕМЉА: Драги Месече, ја знам да ти можеш да говориш и дајеш одговоре, пошто си особа,² што сам чула толико пута од песника: а да не говоримо о томе како наша деца кажу да заиста имаш уста, нос и очи, као и свако од њих; и да то они виде својим очима, које у тим годинама мора да су разумно оштре. Што се мене тиче, сигурна сам да ти је познато како сам и ја, ни мање ни више, једна особа; и да сам у својој младости, имала пуно деце,³ тако да се нећеш изненадити када ме чујеш где говорим. Елем, красни мој Месече, и поред тога што сам ти већ толика стоећа блиска, да им ни броја не знам, ја ти се досад нисам никад обратила, јер сам толико била заузета својим стварима, тако да ми није остајало времена за ћаскање. Међутим, данас, с обзиром да су моје делатности⁴ сведене на мали број ствари, шта више могу рећи да миле; ја не знам шта да радим, и умирем од досаде: премда, рачунам, убудуће, да са тобом доста разговарам, и да размишљам о твојим стварима, ако ти то не буде сметало.

МЕСЕЦ: У то немој да сумњаш! Нека ме само срећа поштеди од свих других незгода, као што не сумњам да од тебе оне неће доћи. Ако само желиш да са мном причаш, разговарај са мном колико ти воља; јер и поред тога што сам пријатељ тишине,⁵ као што верujem da знаш, ја ћу те слушати и радо ти одговарати, не бих ли ти била на услуги.

ЗЕМЉА: Чуј само овај диван звук који својим кретањем стварају небеска тела.⁶

МЕСЕЦ: Право да ти кажем, ја не чујем ништа.

ЗЕМЉА: Ни ја ништа не чујем, сем хујање ветра који од мојих половина дува ка полутору, и од полутора ка половини, и показује да он о музици појма нема. Међутим, Питагора каже да небеске сфере стварају известан звук тако благ, да је то права дивота; а и да ти ту спадаш, те да си осма жица на овој васељенској лири: али сам ја заглушена од самог звука, и све то не чујем.

МЕСЕЦ: И ја сам бесумње заглушена; и, као што рекох, не чујем: а не знам ни то да сам једна жица.

ЗЕМЉА: Онда да променимо предмет разговора. Речи ми: јеси ли заиста настањен, како тврде и у то се куну хиљаде филозофа древних, а и модерних времена, од Орфеја⁷ до Дела ла Ланда?⁸ Међутим, морам ти речи да маколико покушавам да продужим ове своје рогове, које људи зову планинама и врховима; са којих шиљкова те и гледам; не успевам да на теби откриjem ниједног становника: премда сам чула да је неки Да-вид Фабрициус,⁹ који је имао бољи вид од Линкеја,¹⁰ открио једном неке који су сушили своје рубље на сунцу.

МЕСЕЦ: За твоје рогове, ја не знам шта да ти кажем. Међутим, чињеница је да сам настањен.

ЗЕМЉА: А које су боје ти људи?¹¹

МЕСЕЦ: Који људи?

ЗЕМЉА: Ти који на теби живе. Зар не кажеш да си настањен?

МЕСЕЦ: Да: и онда?

ЗЕМЉА: И онда, сигурно сви твоји становници нису животиње.

МЕСЕЦ: Ни животиње ни људи; јер ја не знам ни за једне ни за друге каква су то створења. Већ у свemu овоме што ти мени причаш, колико сам у стању да просудим, ти си натукуна више ствари, а ја од свега тога нисам разумео ни слово.

ЗЕМЉА: И онда какви су то народи?¹²

МЕСЕЦ: Многи, и то различити народи, које ти не познајеш, као што ја не знам твоје.

ЗЕМЉА: Ово мени изгледа до те мере чудно, и да само нисам од тебе чула, не бих у то ни за шта на свету поверила. Да ли си икада био покорен од стране било ког од твојих народа?

МЕСЕЦ: Колико је мени познато, нисам. И како то? И зашто то мислиш?

ЗЕМЉА: Из частољубља, због туђе похлепе, лукаве политike, путем оружја.

МЕСЕЦ: Ја не знам шта то уопште значи путем оружја, лукавом политиком, заправо ништа од свега што и кажеш.

ЗЕМЉА: Ако не знаш за оружје, за рат сигурно знаш шта је: јер ту недавно, један овдаšњи физичар,¹³ са некаквим телескопима који су инструменти начињени да се њима може видети врло далеко, открио је једну лепу тврђаву, са правим бедемима; што је знак да твоји народи, ако ништа друго, праве опсаде и битке као зидинама.

МЕСЕЦ: Извини ме, Земљо госпо, ако ти ја одговарам мало слободније, што можда не би требало када је у питању један твој поданик или слуга, као ја што сам. Али заиста, налазим да си сувише сујетна када мислиш да су ствари свуда у свету исте као код тебе; као да природа нема никакве друге намере сем да тебе у свemu и свугде у потпуности подражава. Ја кажем да сам настањена, и ти из тога закључујеш да моји становници морају бити људи. Срећем ти пажњу да нису; и ти, прихвататију да су друга створења, немој сумњати да имају исте особине и да им се дешава исто што и твоме свету; и ти ми причаш о телескопу тамо не знам ког физичара. Него, ако ти твоји телескопи не виде боље ни друге ствари, закључци да имају добар вид као твоја деца, која на мени откривају очи, уста и нос, премда не знам где су то они на мени.

ЗЕМЉА: Дакле, онда неће бити ни истина ни да су твоје области испресецане широким и лепим путевима; да ли је земљиште обрађено: што се све, узмеш

ли само телескоп, из Немачке може лепо видети.¹⁴

МЕСЕЦ: Да ли су моје земље обрађене, то нисам запазио, а путеве на себи нисам видео.

ЗЕМЉА: Драги мој Месече, морам ти рећи да ја нисам ни нешто много фини нити богзна како паметна; и није никакво чудо што ме људи лако преваре. Али, могу ти ипак рећи да, ако твоји људи не желе да се муче да би те освојили, то још не значи да си увек ван опасности: јер у више наврата, дosta овдаšњег света било је утвило себи у главу да те освоје, те су у том смислу чинили озбиљне припреме. Сем што, премда су се пењали високо, издизали на прсте и пружали руке увис, до тебе нису могли да досегну. Поред овога, има томе већ доста година, ја сам видела како потајно и помно испитују сваки твој кут, праве мапе твојих крајева, мере висину твојих планина, за које чак знамо и како се зову. Све ове ствари, зато што сам ти наклона, мени се учинило како би било добро да ти на њих скренем пажњу, како не би пропустио прилику да се за сваки случај припремиш. А сада, да прећемо на друго, да ли теби сметају пси који на тебе лају? Шта мислиш ти о онима који те показују на дну бунара?¹⁵ Јеси ли ти мушки или женско? Јер, знаш, у далеким временима било је, у том смислу, доста противречних мишљења.² Да ли је истина или не да су Аркадијци дошли на свет пре тебе?³ Да тамо код тебе жене, или како би требало да их зовем, носе јаја? И да је једно од њих пало, не знам ни ја када, пало овде код нас?⁴ Да си избушен као зрна на бројаницама, као што је у то убеђен један модерни физичар?⁵ Да си направљен, како то тврде неки Енглези, од свежег тосканског сира?⁶ Да те је Мухамед једног лепог дана, или лепе ноћи, расположио као неку љубавницу; и да му је добар део твог тела клизнуо у рукав? Да ли си задовољан што стојиш на врху минарета?¹⁶ Шта ти мислиш о бајраму као празнику?¹⁷

МЕСЕЦ: Само ти настави, јер докле год то будеш чинила, ја немам разлог да те оговарам и да реметим твоје уобичајено ћутање. Ако ти је баш стало до тога да наклапаш, и немаш ни о чему другом да причаш; уместо што се обраћаш мени, који не могу да те схваташ, биће много боље да нађеш неког ко ће ти направити једну нову планету која ће се вртети око тебе, и која ће бити настањена онако како теби одговара. Ти не знаш ништа друго да причаш сем о људима, псима и сличним стварима, о којима знам онолико колико и о великим големом сунцу, око тога, како чујем, кружи и наше сунце.

ЗЕМЉА: Заиста, што се ја више трудила да у нашем разговору не дотичем своје личне ствари, то ми ово све мање полази за руком. Али одсад ћу водити више рачуна. Речи ми: да ли се то са мном играши кад повлачиш воду из мора, да би је поново вратио?¹⁸

МЕСЕЦ: Сасвим могуће. Али, ако ти то чиним, или било шта друго, ја тога нисам ни свестан: као што ни ти исто тако, барем како ја мислим, ниси свесна многих последица које овде изазиваш, и које су, мора бити, много већа од мојих, јер ти си и јача и већа од мене.

ЗЕМЉА: О тим последицама ја заиста друго не знам, сем то да те с времена на време лишавам сунчеве светlosti, а себе твоје; и уз то, да ја веома снажно светлим у твојим ноћима, што понеки пут могу и да

видим.⁷ Али, заборављам једну ствар важнију од све-га другог. Хтела бих да знам да ли стварно, као што пише Ариосто,¹⁹ све оно што сваки човек уз пут изгуби; рецимо као младост, лепоту, здравље, труд и но-вац који је уложио да би стекао почасти од других, да би своју децу упутио на прави пут, или да би подржао корисне установе, све се то овде гомила: тако да се овде може наћи све оно што је људско; све осим лудо-сти,²⁰ која се од људи не растваје. Уколико је ово тачно, рачунам да си ти, мора бити, пун и препун, да више места на теби нема, нарочито због тога што су, у по-следње време људи изгубили многе ствари (на при-мер, патриотизам, врлине, великородност, чести-тост), не делимично, или само овај или онај, као што се то некад догађало, већ сви одреда и у потпуности.²¹

И свакако, све ове ствари нису тамо код вас, мислим да се не могу наћи ни на којем другом месту. Међутим, волео бих када бисмо се ми нешто договорили и када би ти мени одмах вратио, и потом с времена на време како се буду стекле код тебе све ове ствари; којих, рекла бих, и сам ти ради жеље да се ослободиш, нарочито здраве памети,²² која, претпостављам, тамо код тебе заузима огроман простор; а ја бих људе нате-рала да ти за то добро плате.

МЕСЕЦ: Опет се враћаш на људе! И упркос чи-њеници да се, како ти кажеш, лудост не удаљује ван твојих граница, ти хоћеш да ја на сваки начин полу-дим, и да мени одузмеш здраву памет, тражећи њихо-ву; за коју не знам ни где се налази ни да ли се креће или мирује било где у свету; знам добро да овде није, кад овде нема ни осталих ствари које ти тражиш.

ЗЕМЉА: Ако ништа друго, знаш да ми кажеш да ли се код тебе зна за пороке, злодела, несрће, јад, старост, све скупа речено невоље? Знаш ли ти шта ове речи значе?

МЕСЕЦ: О, сигурно да знам за њих,²³ и то не само по имени, већ и те како за њихово значење, јер сам до гуше претрпан њима, уместо оним другим које си ти имао у виду.

ЗЕМЉА: Шта преовлађује код твојих народа, вр-лине или мање?

МЕСЕЦ: Мане, и то у много већој мери.

ЗЕМЉА: А чега има више, добра или зла?

МЕСЕЦ: Зла, и то неупоредиво више.

ЗЕМЉА: Опште узев, твоји становници су срећни или несрћни?

МЕСЕЦ: До те мере несрћни, да се ја не бих ме-њао ни са најсрећнијим од њих.

ЗЕМЉА: Сасвим исто као и овде. Тако да се чу-дим, колико сам другачија у свему другом, у овоме смо слични.

МЕСЕЦ: Али ја сам ти сличан и по облику, по пу-танији у свемиру, а и по томе што сунце и мене обасја-ва; тако да то није ништа веће чудо од овога: јер зло је заједничко за сва небеска тела у висини, или ба-рем за ону која припадају Сунчевом систему, као што су заобљеност и остале особине које сам поменуо, ни више ни мање. И када би ти само могла да дигнеш глас, да те чују Уран и Сатурн или нека друга планета нашег света; и када би им поставила питање да ли код њих постоји несрћа, и да ли добро има пре-вагу над злом; сви они би ти одговорили као што сам то ја урадила. Ово ти кажем стога

што сам ја та питања већ поставила Венери и Меркуру, планетама које су ми с времена на време ближе од тебе; као што сам питала и неке друге планете у пролазу поред мене, и све оне су ми дали одговор који си чула. А мислим да би и само сунце, и све звезде одреда одговориле на исти начин.

ЗЕМЉА: И поред свега тога, ја се надам добру: нарочито данас, када ми људи обећавају толика задовољства у будућности.²³

МЕСЕЦ: Надај се, само се ти надај: обећавам ти вечну наду.

ЗЕМЉА: Знаш шта се дешава? Ови људи и ове животиње почињу да галаме: јер на страни са које ти ја причам сада је ноћ, као што и сама можеш да видиш, или као што не можеш да видиш; тако да сви спавају; и због буке коју правимо овим нашим разговором, они се буде добро заплашени.

МЕСЕЦ: Међутим, с ове стране је, као што видиш, дан.

ЗЕМЉА: Чуј, ја не бих желела да изазивам страх код овог света, или да им квадри сан, који је њихово највеће добро. Зато да одложимо овај наш разговор за неку другу прилику. За сада, збогом и добар дан.

МЕСЕЦ: Збогом и лаку ноћ.

¹ Овај *мали оглед* написан је између 30. априла и 8. маја 1824. Многе појединости у њему упућују нас на два извора блиска Леопардију: на Лукијана из Самосате и на Волтера. Коментатори се слажу да клици пасажу из *Icaromenippisa*: „Ствар је у томе, Мениле, што су мени већ преко главе све оне мудрости што научници о мени говоре. Изгледа да они немају друго шта да раде него да забадају нос у моје ствари. Стално жеље да знају ко сам ја, које су моје мере, и зашто непрестано мењам облик... Неки од њихове веле да врвим од живих организама, други да сам нека врста огледала извесеног изнад мора...“ итд. Леопарди га изричito помиње у свом *Saggio sopra gli errori popolari degli antichi*, Леопарди је писао: „Сви знају да је Линкеј, према древном предању достојном штовању, био честокут човек и учесник на лаји Аргонаути... овај морепловач је имао до те мере савршени вид, да је могао да прозре руде под земљом, и чини друге невероватне подвиге.“

² Ово питање и одговор на њега, подсећају на Фонтанелове *Entretiens, Second soir*.

³ Упр. Fontanelle цит.: „Quelles sortes de gens seraient-ce donc?“ (И каква је то врста света?).

⁴ Према Dalla Giovanna ово се односи на апокрифну причу у вези са Херцхелом, који је са Трајом наде, 7. фебруара 1824, видео град „Селенополис“ битку која се тамо водила. Међутим, чак и као „апокрифна“ ова верзија је невероватна, јер Сир John Herschel је приспео на Рт тек десет година потом. Упр. и напомену Леопардију на Gruithuisenу (1774—1852).

⁵ Шаљива алузija на изреку „показати на месец у бунару“ (говорити невероватне ствари); ова алузija је у живој супротности са Леопардијевим ерудитским изражавањем; види и његову последњу напомену у овај Разговор.

⁶ Позната чињеница да на врховима минарета стоји полумесец.

⁷ Један од великих муслуманских празника.

⁸ Леопарди има у виду плиму и осеку.

⁹ Астолт се месец најлаји Орландов ум. Види: Лудвико Ариосто (1474—1533). *Orlando furioso*, XXXIV, окт. 73: „Ciò che si perde, o per nostro difetto, / O per colpa di tempo o di fortuna; / Ci' che si perde qui, là si raguna.“ (Види српски превод: Бијесни Роланд, преп. Драгиша Станојевић, СКЗ 33, 1896).

¹⁰ Furioso, loc. cit., окт. 81: „Sol la pazzia non v'è pora né assai, / Che sta qua giù, ne se ne parte mai...“ XXXIV, 83.

¹¹ Леопарди изнова полемише против свог времена, које сматра декадентним, и преузима извесне мотиве већ присутне у неким од његових првих песама.

¹² Види Orlando furioso, XXXIV, 82.

¹³ Леопарди овде почиње да изражава свој тзв. „космички песимизам“. Упр. Зб. 4174—75: Све је зло. То јест, све оно што постоји је зло... Нису само појединци, већ је цели људски род био и биће по потреби несретан. И не само људски род, већ и све животиње. И не само животиње, већ на свој начин и сва остала бића. Не јединке, већ врсте, рођови, царства, земље, системи, светови.“ Леопарди често употребљава реч „свет(ови)“ у ширем смислу за свемир.

¹⁴ Стрелица упућена нововременим оптимистима неоспиритуалистима, сатиризованим на пример у „Силографима“, и изложеним подсемеху у „Тристану“. Леопардијев сатирички напад на оптимистам дони ће до изражaja у доцнијим годинама у песмама као што су „Палидонија“ (1835), „Нововерници“ (1836) и „Жука“ (1836).

С италijanskoga превоја и коментар
написао Александар В. Стевановић

*gravibus temperans rarios aequabiliter concentus efficit...“ (А какав је ово такојаки ипак тако пријатни звук који допира до мојих ушију? То је, рече ми он, онај сложени звук који из неједнаких, али у одређеној сразмери сложених и на законит начин поређаних интервала, замахом и кретањем самих сфера настаје, и мешањем високих и нискних тонова разноврсне хармоније производи — Прев. Василије Томовић, у М. Т. Цицерон, *Филозофски сабеси*, МС). Међутим, музика или хармонија сфера која се приписује Питагори, врло вероватно је још старијег датума.*

¹⁵ У *Историји астрономије*, гл. II, Леопарди расправља о питању вишеструкости светова и каже: „Постоји веровање да је Орфеј био први који је процењивао насељена небеска тела, као и нашу земљу“ (Леопарди додаје и цитат из *Орфичких химни*, Прокло; у тим стиховима стоји да је месец настајање).

¹⁶ Француски астроном (1732—1807), написао *Traité d'Astronomie*. Леопарди га наводи у већ поменутој *Историји*: „Nous voyons,каже г. де Ланде, à la vue simple, plusieurs milliers d'étoiles, il n'y a aucun région du ciel où une lunette ordinaire, n'en fasse voir presque autant qu'l'oeil en distingue dont tout un hémisphère...“ (Ми видимо голим оком многе хиљаде звезда и нема ниједне зоне на небу на којој кроз један једноставни дурбин не бисмо могли видети отприлике оно што око може да разазна у целој хемисфери).

¹⁷ Холандски астроном (1564—1617), кога је цитирао у поменутој *Историји* (PP II, 809): „Питање вишеструкости светова може се рећи да је најчувеније и најмање решиво од свих питања, иако људи Давид Фабрицијус, по Виталијевим речима, најављују да га је већ решио тиме што је својим очима видео становнике месеца.“

¹⁸ Митски осматрач са лаје Арго, најдарен посебним видом. У своме *Saggio sopra gli errori popolari degli antichi*, Леопарди је писао: „Сви знају да је Линкеј, према древном предању достојном штовању, био честокут човек и учесник на лаји Аргонаути... овај морепловач је имао до те мере савршени вид, да је могао да прозре руде под земљом, и чини друге невероватне подвиге.“

¹⁹ Ово питање и одговор на њега, подсећају на Фонтанелове *Entretiens, Second soir*.

²⁰ Упр. Fontanelle цит.: „Quelles sortes de gens seraient-ce donc?“ (И каква је то врста света?).

²¹ Према Dalla Giovanna ово се односи на апокрифну причу у вези са Херцхелом, који је са Трајом наде, 7. фебруара 1824, видео град „Селенополис“ битку која се тамо водила. Међутим, чак и као „апокрифна“ ова верзија је невероватна, јер Сир John Herschel је приспео на Рт тек десет година потом. Упр. и напомену Леопардију на Gruithuisenу (1774—1852).

²² Шаљива алузija на изреку „показати на месец у бунару“ (говорити невероватне ствари); ова алузija је у живој супротности са Леопардијевим ерудитским изражавањем; види и његову последњу напомену у овај Разговор.

²³ Позната чињеница да на врховима минарета стоји полумесец.

²⁴ Један од великих муслуманских празника.

²⁵ Леопарди има у виду плиму и осеку.

²⁶ Астолт се месец најлаји Орландов ум. Види: Лудвико Ариосто (1474—1533). *Orlando furioso*, XXXIV, окт. 73: „Ciò che si perde, o per nostro difetto, / O per colpa di tempo o di fortuna; / Ci' che si perde qui, là si raguna.“ (Види српски превод: Бијесни Роланд, преп. Драгиша Станојевић, СКЗ 33, 1896).

²⁷ Furioso, loc. cit., окт. 81: „Sol la pazzia non v'è pora né assai, / Che sta qua giù, ne se ne parte mai...“ XXXIV, 83.

²⁸ Леопарди изнова полемише против свог времена, које сматра декадентним, и преузима извесне мотиве већ присутне у неким од његових првих песама.

²⁹ Види Orlando furioso, XXXIV, 82.

³⁰ Стрелица упућена нововременим оптимистима неоспиритуалистима, сатиризованим на пример у „Силографима“, и изложеним подсемеху у „Тристану“. Леопардијев сатирички напад на оптимистам дони ће до изражaja у доцнијим годинама у песмама као што су „Палидонија“ (1835), „Нововерници“ (1836) и „Жука“ (1836).

Јован Примеру

НОВЕ ТЕМЕ ИЗ ХЕРМАНШТАТА (2)

ДИЈАКРИТИЧКИ ЗНАКОВИ

Одувек су ме привлачили, у појединим језицима, њихови дијакритички знакови, ти ситни усмртавачи читања и изговарања исписаних слова и речи. А нарочито када се појављују на успутним таблама, уз имена градова и места, насеља и предела, покрајина и земља, наводећи ме да географским појмовима посветим још извеснију и потпунију пажњу. Јер, код ових знакова, скоро увек је посред и једно визуелно очарање, којем сам се ради препуштао, у убеђењу да би они могли да исказују, и мимо граматичких и ортографских разлога, још неку изненађујућу предодређеност.

За време мог трансилванијског обилажења, дијакритички знакови, исписани на таблама уз појединачна и називе, изгледали су, поред пута којим сам са сапутницима пролазио, још необичнији и привлачнији. Јер уз написе места, често је било исписано и колико још километара ваља проћи да би се стигло до наговештеног циља, све ближег и одређенијег. А тада дијакритички знакови готово да попријамају неки још продубљенији значај, нарочито ако су посреди места, често је било исписано и колико још километара ваља проћи да се стигло до наговештеног циља, све ближег и одређенијег. А тада дијакритички знакови готово да попријамају неки још продубљенији значај, нарочито ако су посреди места, која сам очекивао са посебним нестрпљењем. Док сам исписане називе без оваквих знакова — ни дијакритичких, нити оних о удаљеностима — прихватао са мање пажње и уживљавања. Накнадно сам закључио, премда свестан апсурдности овог што пишем, да ме чак и сам Херманштат или Сибију, у неким тренуцима можда мање заинтересовао и привлачио, јер уз своје име ниједну поменуту ознаку. И када се овај недостатак, након што сам стигао у град, преносио, иако незнатно и занемарљиво, и на тамошња моја очекивања, виђења и сусрете. Премда сам табле са називима места — проирајем само знаковима у облику циркумфлекса, отвореног према доле или према горе, и зареза испод појединачних слова, најпре читао брзо и на произвољан начин. Ову произвољност нисам сматрао ни као недостатак, нити као запреку, сазнавши за правилно употребљавање овако уобличених појмова тек касније.

Мене је, затим, и надаље пратила помисао да дијакритички знакови можда настоје да својом визуелношћу приближе и један допуњенији и сложенији свет, и то на другачији начин него што се то уочава само кроз њихову појавност. То је, уједно, и онај свет који се вероватно скрива и у самом говорном изразу, када лингвистика, удружене са топономастиком и ортографијом, сваког загледанијег посматрача очараја све више и неодоливије. При том сам претпоставио да ми се овако исписана појавност — и није са свим представила, а још мање поверила, него ме само навела да јој се донекле приближим; и када дија-

критички знакови можда представљају гласнике на дугој стази суштинског разумевања једног језика. Иако, код пажљивијег и разумнијег размишљања, из оваквих претпоставак не постоји ништа изузетно, осим усмеравања на то како ваља да се поједини називи правилно читају. И без обзира на неоправдан очекивања поједињих заинтересованих путника, можда и ћудљивих и необичних.

О ПРОЗОРИМА

Уз прозоре назване „успаване очи“ — који су ме нарочито заинтересовали, а донекле и опчинили својим изузетним изгледом, због чега су и добили овај назив — постоје, у старом делу Херманштата, и они други, понеке значајни, или бар уочљиви. Прозори, који, премда не достижући необичност и двосмисленост „очију“ могу, уколико им се посвећује већа пажња, да исказују и неке своје несвакидање предодређеност. Изгледа, затим, да већина прозора испава да истаје, опстоји и опчина-ли својим изузетним изгледом, због чега су и донекле и опчина-ли прозори, који премда не достижући необичност и двосмисленост „очију“ могу, уколико им се посвећује већа пажња, да исказују и неке своје несваки

ве, пре или касније ови предмети подлећи, уз све изразитију и неповратну своју рушевност и осипање.

Али док су још постојани, посетилац примећује, или му се чини, како има и прозора скоро податљивих и привржених, а затим и повучених и осамљених. Затим и ведрих, самопоузданых и радозналих — као да настоје, и поред свега, да што више сакупе и задрже визуре оног што их окружује. Подједнако се може наћи и на прозоре још пријемчивије, и који се представљају готово победнички, као да се налазе — не у удубљењима зидова и кровова, него на одабраним осунчаним врхунцима. Уочавају се, затим, и прозори, прекривени дрвеним капцима, у свом скоро заверничком представљању; капцима са проредима, иза којих можда неко нетремице посматра и сумњиво просуђује и проверава околину, а нарочито поједине осамљене пролазнике. И када њихово посматрање донекле подсећа на оно којим се служе и саме „успаване очи“ за време својих загледања и праћења.

Изнад свега, истичу се прозори стилски уједначени, који позивају сваког намерника да их осмотре, како би их доживео и као предмете са неке изузетне изложбе. Има, тако, прозора, у целини или у појединостима — готичких, ренесансних и барокних, али и класицистичких и сецесијских, а и оних, мање или више еклектичких; и који, по свему, настоје, у малом, да што верније одразе и дочарају нека одавно заостала времена. И када се најчешће надовезују на стилски подједнако обликована здања, представљајући се као њихови пратиоци, чувари и поузданици.

И ја сам био један од посматрача херманштатских прозора, покушавајући да их донекле схватим и у неком разуђенијем смислу, чак и метафоричком. Да бих, убрзо, и ове предмете поново препознао — и поред њиховог изгледа и усклађености, а и повремене одабраности — као надасве свакидашње. И у којима је тражење или откривање било какве метафоричности беспредметно и узалудно.

ПОНОВО НА ВЕЛИКОМ ТРГУ

Умом досадашњем писању о Херманштату, чини ми се да сам се највише задржавао на оном што се тражи, налази и открива, или се претпоставља и очекује на градском Великом тргу и у његовој непосредној околини. И то — како због савладивости, тако и због довршености и условне затворености овог простора, што све, међутим, наговештава и низ његових предности. И без обзира на то да ли и овај трг, као и многа друга окружења, препознајем и прихватам као део праве, истинске и искуствене стварности, или као место искључиво мојих личних замисљених нагађања и очекивања.

На тргу се нашло, зауставило и усрдцедило све оно што представља читав један умањен, али и испуњен свет. Свет животворног трајања и делања његових становника, ваљда потпуно саживљених са тамошњим предметима и догађајима. Али и свет који и привремени пролазник и посетилац може да очекује, наслућује и уочава, а и да у њему, премда уз ограничења, и непосредно учествује. Стога и мој садашњи боравак и бављење на овом месту, не произ

илази само из разних стварних околности, него и из намере да се посветим, према примљеним утисцима, неким надасве одабраним виђењима и упознавањима. И када се Велики трг очituје и као огледало са двоструким лицем и наличјем, у којем се градско средиште препознаје кроз приповедачеве записи, док и сами његови записи упућују, кроз огледало, своје пројекције према истом непосредном окружењу. Уз то, посреди је и простор, у којем могу да се крећем без унапред смишљене или договорене намере и распореда, а и уз занемаривање, макар и краткотрајно, стварне временене условљености овдашњег мог боравка.

У вези са тргом, уочавам и то да је, у следу његове просторности — али која је истовремено заокружена и целовита — има ваљаних услова и за непосредно и продубљење обилажење његових окупљених и представљених знаменитости. Тако су се, постојањем тамошње цркве, потврдиле дошљакове могућности, уколико је ову богомољу намеравао да посети, за његова нарочита урађања, поверијавања и самоиспитивања. На тргу се налазе и значајна уметничка дела, изложена у тамошњем музеју и галерији старијих мајстора. Подједнако је доступно и дошљаково упознавање — иако делимично због ограничног приступа у унутрашње делове — са палатама и другим здањима, као и начином обликовања, а нарочито са њиховом историјом. Историјом, понегде праћеном необичним појединостима, недореченим или прећутаним. А све ово уз сучавање са појмом пролажења, укључујући и оно кроз врата Градског торња, који се постојано и самоуверено уздиже и надвија над читавим овим простором.

На ово се надовезују и разне друге могућности и сусрети са свиме што је не само отворено и приступачно, него и што је недовољно објашњиво, а пре свега сусрети са прозорима — „успаваним очима“. Затим и могућности за савладавање, у хотелу „Код римског цара“, и самог Великог трга, затим за предах и сабирање утисака, али и за починак и ониричка виђења. Као и могућности за коришћење прилагодних улица, које се упућују са трга — иако у основи затвореног — на разне стварне или имагинарне путеве. При том и за упознавања и осталих оближњих здања, а нарочито готичке катедrale и нешто удаљенијих тврђава и зидина; и које се грађевине у потпуности усклађују и допуњују са свиме чему сам посветио ове редове и одломке.

Мом приповедању придружује се, као предност, и то што се Велики трг налази на узвисини старог дела града; на месту, које и тиме задржава, како своје првенство, тако и своју непорецивост. Најзад, трг ми је омогућио, својом уравнотеженом и податљивом сложеношћу, да се што сабраније посветим оном што ме највише довело у древни трансилванијски град. И када сам рођаке тражио или замишљао управо на оближњим местима — у скровиштима тавана и поткровља; затим у мојој хотелској соби; за време обилажења Галерије старијих мајстора; а и у самој катедрали. Као неодвојив део мог казивања помињем и то да сам се на Великом тргу или у његовој непосредној близини, виђао и разговарао са неколико овдашњих грађана, без којих би моје задржавање

у граду и све што је с тим повезано, остало недовољно, површно и успутно, а надасве без правог садржаја и смисла.

А када напустим Херманштат, његов ће Велики трг и надаље за мене представљати место свих овдашњих сабраних и усклађених искустава и могућности. Али и често неочекиваних изазова и подстицаја; оних, којима ћу се враћати, кад год о граду будем размишљао, причао или писао. И када се више нећу ослањати само на то да би тамошње ствари нешто желеле да ми кажу, а не могу; или да ми оне нешто казују, а да их ја не чујем. И када ни становници, ни пролазници овог најважнијег градског изданка, неће остати равнодушни и окренuti самима себи, него ће ми се, макар у мојој машти, све отвореније и непосредније јављати и обраћати.

НЕДОЖИВЉАВАЊЕ КАО ИНСПИРАЦИЈА

Пажњу сам повремено посвећивао, након мог повratka с пута, и сложеном појму недоживљавања као инспирацији. Појму који је и два моја искуства, а заправо неискуства, међусобно поистоветио, премда се прво односило на удаљенију тосканску Пијенцу, а оно друго на ближи трансилванијски Херманштат или Сибиу.

Указали су ми се, тада, призори сличности ових

дваја градова; сличности остварених, међутим, у различитим историјским и другим околностима. При чему један од најзначајнијих делова Пијенце, а ни сам тај град, нисам досад никада видео — осим на фотографијама, у проспектима и монографијама — иако сам се, чак и више пута, налазио у њеној близини. Такође, нисам видео ни један од најзначајнијих делова Херманштата, иако сам у граду боравио довољно дugo за његово очекивано потпуније и светије упознавање. И док је прво невиђење било условљено можда и оправданим разлозима, дотле је оно друго представљало слично неостварено искуство — невиђење нечег, што је било чак сасвим доступно и непосредно. Невиђење које бих једино могао да назовем несмртном случајношћу или непоправљивом непажњом.

И тако, у самој Пијенци — граду изграђеном према строгим и ванредно добро и успешно разрађеним и применењима правила ренесансне архитектуре и урбанизма, нисам видео његов главни трг, један од најлепших на апенинском полуострву. Трг, са упечатљивом катедралом, старијим наткриљеним бунаром, симболом града, као и са стилски беспрекорном палатом Пиколомини. Док у Херманштату, неком чудном подударношћу, нисам видео његов познати Трг златара, само нешто удаљенији од историјског средишта, и за чије сам постојање сазнао касније, када сам из града већ оти-

шашо. А посреди је било окружење — на подножју аркада са степеништем, које повезује доњи са горњим делом града — са више готичких здања и њиховим издуженим крововима и остацима одбрамбених зидова и утврђења; трг, за који кажу да одише правом и веродостојном средњовековном атмосфером. С тим да и она прва, ренесансна, и она друга, готичка целина, потврђују дубоку њихову повезаност са одговарајућим градовима, или и извесну међусобну усаглашеност, па чак и скоро непосредну симетричност.

Као могућа прихватљива надокнада за пропуштење — како својевремено у вези са Пијенцом, тако и касније у вези са Херманштатом — јавило се убеђење да и недоживљавање нечег важног и особитог, може да представља трајан, премда и непрежаљен извор памћења и подсећања. Док након правог и истинског представљања и доживљавања нечег подједнако важног и особитог — памћење и подсећање могу да постану, највише услед редовне и уходане сличности једног таквог упознавања — све оскуднији, удаљенији и неодређенији.

СИТНИЦЕ, НИШТАВНОСТИ

Брата притворена или отворена на појединим стањима херманштатским здањима, подстицала су и оправдавала моју радозналост да улазим, слично као што сам то чинио и у неким другим градовима, у њихове ходнике и пролазе. Затим да се упознам са просторима који за њима наилазе — двориштима и баштама, али и са деловима без непосредно препознатљивих својстава — отвореним полупразним спримаштима и запуштеним оставама. Овој сам се радозналости повиновао у покушају и очекивању да ћу открити чак и нешто пробрано и особито, а можда и неки ситници очувани археолошки предмет.

Међутим, на моје разочарање, у двориштима и баштама које сам походио, наилазио сам на ствари сасвим обичне, премда у извесном смислу, и привлачне. Привлачне управо због необавезне успутности, као и скученог, али и спокојног свог битисања и истрајавања. Уз то, моја је заинтересованост произилазила и из затечености, када ми и није преостало нешто друго и боље, чему бих се посветио на продубљенији и свестранији начин. Док је сама затеченост ускоро прерасла од опрезне радозналости — до готово стварне везаности за све што ме окруживало, или што сам, неким наглашенијим настојањем, потражио и уочио. Јер, код овог приближавања, најпре сам се осећао као уљез, или бар као странац, али који је ускоро прихватио и пригрлио ствари на које је наишао; ствари свакодневне, а и мање од тога — потиснуте, поражене, чак обезвређене и ништавне. И када сам настојао да се приближим овом посебном свету, оголелом у таворењу, и који је помирљиво одбрајавао своју пролазност, без узнемирености, зачућености или тескобе. Свету који је имао и понеке предности, у следу и изменјивању својих могућности и ограничења. А при том везаним не само за властито опстојање, него можда и за станаре оближњих здања, које, вальда неком случајношћу, нисам непосредно сусрео, и који су, ако сам их и приметио, од-

мах некуд узмицали и одлазили.

Овде се, затим, радило и о једном равноправном сачувању, и то најпре мојег са стварима, а истовремено и сачувању ствари са мном, и које су, затечене и зачућене, као што сам то био и ја, убрзо починале да ме нечујно освајају. Премда ово освајање — и њихово и моје — није било ни изазовано, нити насиљно, због чега би вальдо да одустанем од даљег задржавања у овим просторима; или због чега би се и саме ствари вратиле свом ранијем потпуном ћутању; оном, када, у њиховој близини није ни било неочекиваних и радозналих посетилаца.

Међу предметима, наилазио сам, тако, на узане леје, засађене неуочљивим и скромним али, по свему, и корисним билькама за различиту свакодневну употребу; неколико посивелих саксија, у којима се налазила само осушена земља; неко непознато шарено цвеће које се успињало, као пузавице, на металним шилjkама, наизглед непотребним; обичан алат за различите сврхе, делимично зарђао и склоњен у појединим ћошковима; неколико редова послаганих цигли и црепова, вальда за предстојеће радове, или предмети који су заостали од радова већ довршених. Видео сам и ограде од бодљикаве жице или од пореданих дрвених греда; затим и ограде, на неким местима срушене или похабане, а на другим обновљене, које су затварале просторе суседних башта и дворишта. А и неку оронулу таблу, склоњену устрани, са нечитким натписом; као и ситну зелену траву, која је, наизглед, израсла без било чијег правог настојања. Сусрео сам се, напокон, и са предметима сасвим дотрајалим и неупотребљивим, али који као да још увек сведоче о томе како су некад постојано и до краја извршавали послове за оне који су их користили; користили, а касније и одбацили — равнодушно, а можда и са мањом или већом зловољом. Док, међу свим овим предметима, ни затечена прашина на једној оронулој баштенској клупи, не само да није одударала, него се сасвим прилагодила и уклапала у околину. И та прашина, подједнако као и све друго, исказivala неки свој скривени подтекст, можда и онај, према којем сваки предмет, ма који и ма какав био — остаје повезан и усклађен са предметима свим осталим, без обзира на то где се налазе и како истражавају.

Уз све ово, одједном је наишла и моја зачућеност у вези са утисцима којих сам тек касније постао свестан. Утисцима о томе да све оно на што сам наилазио у двориштима и баштама — можда представља привремене и прерушене замене за нешто друго. Нешто за сада затомљено, али на шта ће се наћи, пре или касније; или што ће се, и само, изненада појавити и разоткрити. И када ми се учинило да и немарно набацано ситно камење и малтер, песак и земља, поред неког зида, представљају условне или макар претпостављене и очекиване делове неке будуће неимарске и скулпторске тварности.

Повезаност затечених предмета и мене, очитовала се и у томе да ми је било изразито тешко да се одвојим од свега на шта сам наилазио. Али и да се, једноставно и убрзано, истим прилазима, пролазима и ходницима којима сам дошао — поново вратим на улицу. Чак сам, неко време, остао скоро прикован за

посећена места, све док ову везаност ипак нисам некако успео да прекинем и превазиђем, с тим да су ме ствари, затим, и испратиле, иако само својим непокретним постојањем и заробљеним присуством. И како би се, одмах након мог одласка, поново посветиле неометаном истрајавању у својим окружењима, забаченим, занемареним и скоро заборављеним.

ЈОШ О МЕТАФОРАМА

Да у Херманштату, с временом на време, не препознајем његову обједињену метафоричност, а затим и низ издвојених метафора у вези са разним предметима и догађајима — вероватно се не бих, и поред трагања за сродницима, скоро неограничено ослањао на многе појединости које се односе на град. Нити бих имао оправдање за више пута поновљена стварна или замишљена пролажења овдашњим улицама и трговима; пролажења, у очекивању да ће ме довести до даљих и нових спознаја о окружењу у којем се налазим.

У међупростору и међувремену искрсле метафоричности, Херманштат добија и друге необичне и неочекиване димензије, облике, па и изглед. Тада метафоре које га приказују на нови начин, могу чак и да се удвоствују, у неком свом походу особитом и незаустављивом. Али и уз моје привремено необавезније коришћење предстојећих тренутака, којима ћу, вероватно, моћи да располажем без устезања и за прека. Оправдање за опуштање пред налетом метафора налази се у самом мом бављењу Херманштатом и као оличењем појма разнолике, а и уједначене његове сликовитости, а затим и града са многим одјејима некадашњих дешавања, најчешће подударним и усклађеним са властитим изгледом. И када се и нелагодност, услед мојих непроналажења, помирује са привременим промењеним и поједностављеним расположењем; и са прихватањем једино утиска сличних оним, које очекује, тражи и прима сваки заинтересовани уобичајени, а понекад и скоро безимени и непрепознатљиви намерник.

Изгледа да се са градом делимично усаглашују и поједина некадашња стварна сведочанства, али која истовремено постају све произвољнија и необавезнији. Међу њима налази се и сведочанство из 1550. године — још и данас град међу седам немачких градова у покрајини, али и од свих других у земљи. На ово би могло да се надовеже — сада без хроничарског преувеличавања и претеривања — како Херманштат одиста поседује неке очигледне предности. Међутим, приповедачева заплитана и расплитања дођаја везана за град и његове метафоре, поново ће се, нешто касније, постепено вратити у уобичајене раније оквире. Оне, са утисцима близким и већ одраженим познатим и прихваћеним. А нарочито са поновљеним усмеравањем на потрагу, коју доживљава — након предаха и намерног отклањања и опуштања — као да је предузима по први пут.

ВЕТРОКАЗИ

УХерманштату нисам приметио да на крововима и торњевима има много ветроказа, као што сам раније претпостављао, али су ми стога они који по-

стоје, изгледали још уочљивији и важнији. Посреди су били предмети — колико лаки и покретни, толико упорни и постојани, спајајући ове опречне особине у јединствену обликовност. Особине, које се представљају и откривају, самосвесно и отворено, и без настојања посматрача да их у томе подстиче. Јер ово је представљање очигледно већ и самим њиховим положајем на врховима и изданцима поједињих здања. И ови предмети, по свему, скрећу на себе несмаћену пажњу — како својим изгледом, тако и необичним окружењем у којима се налазе. А нарочито када се — у тренуцима невремена, кишне, снежних падавина или јаких ветрова — све друго склања и примирује, узмице и затвара. При том је ово самопоузданје ветроказа уједно и пример неустрашивог описања ствари; описања, које понекад надвладава све што се око њих налази и траје, па и оно што понекад покушава да их угрози, потисне и обезвреди.

На описање поједињих предмета наилазио сам, у граду, и на другим местима — описање уочљиво, мање уочљиво, затим оно једва приметно, или које је сасвим површино и успутно. Међутим, изгледа да су само ветрокази непрестано будни и надасве непопустљиви, стално држећи до значаја својих обавеза — показивања одакле ветрови наилазе, у ком смрту се крећу и ковитлају над крововима и торњевима, и куђа се, затим, даље упућују, мењају и раздвајају. Па и само окретање око властите осовине под налетима ваздушних струјања, не исказује попустљивост ветроказа, већ само њихову трезвену прилагодљивост. Ону, која се касније, кад ветрови мину, очituје у гордој усташености, као да су посреди сигурне страже, задржане на истуреним местима и положајима — крововима, мансардама и терасама, или уз антене, димњаке и громобране.

Привлачност ветроказа, у драматичним и узне-миреним околностима, или у оним усташеним и спојеним, присутна је и код њиховог исказивања у облику лимених петлова, змија, риба, лавова, змајева, химера или застава. Исказивања и на понеким здањима Великог и Малог трга, на одбрамбеним кула-ма, а нарочито на Градском торњу. Међутим, звоници представљају, у Херманштату, и један уочљив изузетак. Јер они на уобичајеним местима и врховима готово да и не истичу свој сакрални знак, с тим да на њима подједнако нема ни ветроказа. Уместо једних и других, тамо се налазе само усташене и непокретне металне кугле, понекад и позлаћене. Кугле, које делују као помирљиви прелази између алгоријских животиња са поједињих ветроказа — и ретких правих црквених симбола на поједињим звоницима. А и у њиховом посредничком одмеравању и задржавању, својим заобљеним обликом и изгледом, неког средњег пута двеју очигледних опречности и крајности.

У све исказано — сликовитост, упорност и неустрашивост ветроказа добијају још неке особине. И када изгледа да се ови необични предмети разуђено шире, мимо правих димензија и изгледа, на свим странама отвореног и слободног простора. И који, својом поузданошћу, никад нису пропраћени — ни не-дouмицама и пометњом, нелагодностима и сумњама, а нити колебањима и разочарањима њихових зачућених посматрача.

Љубица Ђоровић КЊИГА-ДОКУМЕНТ

Јован Радуловић
Случај Голубњача. За и против, Београд,
Филип Вишњић, 2008

У мајчици Русији комунистичка партија била је на власти седамдесет четири године, један месец и један дан. За то време, на Балкану, свесловенски снови тињали су, повремено букали али и изнедрили две државе сличног имена: краљевину а потом и републику, обе дебело замотане свеприсутним паролама — Александровом: *Јединство и братство!* и Титовим громогласном: *Братство и јединство!* Додуше, прозорило би се понекад и о некаквим тамницама, и тамницама народа, али, њих као да није ни било — све док се ћутало, све док се рука подизала у правом тренутку.

Драмски текст Голубњача. Драма у два дијела Јована Радуловића, премијерно је изведен у Новом Саду 10. октобра 1982. године. Деца, јунаци приповедака а потом и драме, у игри, у животу, дотакла су табу...

Ваистину се ћутало. Многи нису ни знали да ћуте, а одасвуд гласови, пуне кућа браће. Зашто не живети лепо, ићи у Трст, ићи авionom на море, пити кафу у Дубровнику... бити слободан — а јаме прелетати, не обазирати се..., о својима не питати... — Како онда — тако сада и довека. И ето еха: Одричем се, одричем се, одричем се...

Зажмури, дај јагње — овна за државну службицу: *Снађи се, умуљај у власти или при власти. И ја сам био без школе па сам био винाच!...* Дио поручује. Иначе, родило не родило — нема доволно, не може се прехранити, мора се ићи у Срем (Аустрију, Немачку, Аустралију, Канаду...). Само не помињи, а ако се и поме-

не заташкай, покажи на брата, поричи, прелети, зажмури — док не прсне...

Из Редићевске бележнице Дејана Мијача читамо о археологском истицону — селу у сенци Голубњаче, крашке јаме безданке, коју су некада насељавали голубови. Те блаže ишице заувек су најутиле своје пребивалише онда када се у мраку јаме склупају ужас људског злочина. Јама се истирела из природе којој је припадала, укинула је живот и обрашила се смрти, постала је свешилиште које дубоко, у шамама чува мистерију невиних жртава. Њено присуство постало је незаобилазно и неумитно .../ У напору чупања мржње из сопствене утробе — немир, јоновно поштовање ћемеља родне куће, разбијање главних кућних кантијуна .../ одбацивање шкива, крви, меса, ломљење костију, стварање новог... (Ј. Радуловић).

Дете — јунак, Мијука, убијајдају али разноси и себе, искупљује... Писац и редитељ не виде бољи начин борења са злом националне нетрпељивости од сучавања, препознавања, катарзе... Тако су аутори замислили, тако је ваљало одиграти, и у позоришту и ван позоришта — да је било слуха. Али, када је кога живот послушао...

У стварности Друге Југославије — Програмски савет познатог београдског дечјег позоришта први одбације текст, претходно од аутора наручену сценску адаптацију дела Голубњача.

Поједине утицајне другарице, прописно несвесне да седе у кући названој по једном другом дечаку са бомбом (како ли би их тек разгртање те легенде разгрнуло) — шокиране су дијалозима, затвореним кругом мржње, животом примићивих љемена... У закључку, усвојише текстове за Лепотицу и звер; Трнову Ружицу; Старинарницу... Што је сигурно — сигурно је!

Програмском савету Позоришта Божко Буха обраћа се иницијатор пројекта, Дејан Мијач: *Желим вам нове усјехе у вашем драгоценом раду!.../ Дајије деци у присујном дозама цинци—бомболи прередбе — па јачањихову машту!.../ Решуширајте бајке да буду без прелаза из мра-*

ка у свејлости, мрак избациће — нека се пређе из свејлости у свејлости. Тако ћемо најакије заборавиши и самим тим победиши мрак...

Каменчић се закотрљао — сопствени, непредвидиви живот започела је паралелна, неочекивана, хировита представа ван представе. Читаоца ће ова драгоцена књига-документ уверити да за Ошварање најшире фронтално—полијтичке акције по водом предсјаве „Голубњача“... — уопште није било потребно познавати принципе драмске уметности, није било потребно пратити рад редитеља, говорити о уметничким вредностима. Чланови иниције се обавезују...

И пре и после комунизма тешко је објаснити чињеницу да се на састанцима — форумима једне политичке партије „релевантно“ расправљало о позоришној представи, да се заузимао такозвани став. Колико је на разним састанцима седело људи, поштено цићарећа, поштено кафа, сокова, киселих вода, вињака... пита се аутор у уводном тексту своје књиге. Једно је сигурно, „дискутаната“ је било неупоредиво више него оних који су представу видели. Могао си је називати и Котривића и Лабудњача — само да је осудиш, да се и то заврши, па да идеши кући...

Највећи полемички жар осамдесетих година прошлог века разбукао се. Захвални смо аутору драме што је за нас сачувао, поређао по реду настајања и тако отргао од заборава жанровски изузетно разноврстан матерijal изнет у јавности. Из пожутеле фасцикле покуљали су документи (ауторски уговори, телеграми, саопштења жирија); новинарски прикази, анкете, коментари, извештаји са скупова; протести глумача (Љуба Тадић, Мики Манојловић...); галиматијас записника координационих одбора, председништава; колективна и индивидуална саопштења; писма читалаца... или и стручна, критичка рецензија представе из пејара Јована Делића, Љубице Јеремића, Јована Тирилова, Јована Христића, Владимира Стаменковића, Виде Огњеновић...

Изван позорнице, игру су во-

дили партијски форуми Београда и Новог Сада. Писац, редитељ и уметнички ансамбл Српског народног позоришта преобраћали су се на моменте у ликове живе драме — глинене голубове у свеопштој хајци. Нажалост, Никола Петровић, директор Драмског центра СНП није издржао притисак.

Десет година доцније, угледни жири уврстио је Голубњачу Јована Радуловића међу десет најбољих послератних драма на српском језику (1945—1992). Петнаестак година доцније (1996) осврнула су каја оних који су представу подржали, приписивана су јој наднаравна својства великоруског националистичког митологијској окидачу! По њима, распад Југославије почиње кад Срби одлуче да достојанствено сахране своје мртве — и то — живо више реклама за дезодоранс, ни уметности — ревија на леду (Д. Мијач). Нема више цинцили—бомбона као кад смо ћутали.

Драма око драме наставља се. Изгледа да у њој живимо већ генерацијама — у круг. Понеко разазна обрисе, понеко игра нехотице, а има и увек спремних за вајду и вајдицу... — људски. Као драмски текст и као позоришна представа Голубњача остаје јединствена у историји савременог српског театра управо по мери кореспонденције са аветима двадесетог века.

ни Књиџа утицака. С обзиром на то да је реч о дневним новинама, актуелност и ограничени простор су нешто што се подразумева, међутим, иако везани за конкретну прошлост, ови текстови је у многим својим сегментима превазилазе и постају више од феномена везаних за одређено време и место.

Састављена од тридесет и шест мини есеја, ова књига све време одише упитаношћу и песничком преосетљивошћу у односу на нашу свакодневицу, која као да је престала да нас се тиче. С друге стране, и само наизглед пародисално, то опште свакодневље је потиснуло приватност у готово непостојећи план. Ограничени простор у овом случају само је допринео бриткости и духовитости самих есеја. Као песникињи, Марији овај наизглед скучен простор ниједнога тренутка не постаје ограничен, она се и овде изузетно сналази и допушта тексту да живи и развија се захваљујући читаоцу који, како сама ауторка каже, тумачењем дописује текст. Приликом читања ове књиге несумњиво ћемо се сусрести са овом врстом интеракције, јер захваљујући свом непретенцијском тону ове есеје карактерише људскост која читаоца не оставља равнодушним. На веома веома читаоцу не дозвољава дистанцирање од стварности, она га опушта хумором и тако опуштеном му убрзавајућа инјекцију отрежњења.

Без обзира на то колико је та наша стварност углавном црна, ова књига као целина одише оптимизmom и ведрим љубавима према истини као таквој, што само говори о стању духа појединца, који нас не гурају у још већи мрак већ нас наводе да се постидимо и тргнемо, те да приметимо оне лепоте које још постоје, као и оне неукидиве, а које смо нехотице изгнали из видног поља.

Иако понекад оштар, критички став Марије Кнежевић никада не прелази у пуко критизерство, а носталгичан тон који понекад провејава текстом никада не престаје у патетику. Права мера је оно што одликује сваку од ових целина. Ауторка читаоца и истовремено свог сарадника не врећа и не ускраћује му право да се осе-

ти узвишену приликом самог чињеница читања. Свака од целина оставља простор за отворене расправе и гимнастичу ума, али не оптрећује истим оне који нису љубитељи таквог вида рекреације.

Пуна хумора и врло особене ироније, ова књига ниједнога тренутка нема за циљ да буде забавна. Премда иницијално замишљена као колумне у дневним новинама, ови мини есеји, као и сама ауторка, нису поклекли пред општеприхваћеним „терором забаве“. Уметнички је начин на који ауторка „даје себи времену“ у прописано краткој форми да се појави, или изразито карактеристичи, како каже, приступ аналитично, а да уз то и наслеђује читаоца.

У ову књигу утисака уписан је аутентични бол, запитаност над људском судбином, згроженост над људским поступцима, препознавање лепоте и поезије у свакодневници, сумња у постојање сумње и субверзивности у уметности, доживљаји које нису потиснули додгађаји, а ипак и поред свега по-многу, ауторка оставља простор читаоцу за његово уписивање у текст.

У добу када мултифункционалност и квалитет „вештина“ захваљујући техничком напретку постају синоними односно, замене за осетљивост, а ми занесени игром са све савршенијим направама, када је реч о перцептивим, осетљивим, емпатичним и уопште, „људима којима људско није страно“ постајемо веома критички настројени и готово немилосрдни. Осетљивост на људском нивоу постала је недопустива. У складу са тим можемо рећи да ову књигу, коју првенствено карактерише преосетљивост ауторке на свакодневицу, а управо одатле и потиче препознавање феномена нашег времена и, у крајњој инстанци — живота виђеног овде као уметничко дело по себи, одликује и субверзивност над чијом је судбином у данашњем „времену коректности“ ауторка и сама запитана.

Да ли истину живимо уколико живимо без потребе за потпунијим увидом, без потребе за прекорачењем? Очигледно да, а како — ова књига вам нуди дијалог и на ту тему.

Невена Будимир ДОБРОНАМЕРНА ЈЕ ОВА КЊИГА, ЧИТАОЧЕ (Монтењ)

Марија Кнежевић,
Књиџа утицака, Трећи
Трг, Београд, 2008

Како сама ауторка у уводном делу наглашава, ова књига представља избор текстова који су излазили у листу Политика, два пута месечно, у колум-

Срђан В. Тешин

ПРВИ ИСПОД ЦРТЕ

I'm a loser baby, so why don't you kill me?
Beck Hansen

*I'm a loser
And I'm not what I appear to be*
Lennon/McCartney

1.

Марс је, сваким даном све више, постајао величина депонија. Како се до претрпаних контенера није могло ни прићи од нагомиланог смећа, Марсовци су кесе са ћубретом остављали свуд одреда. Отако је штрајк упозорења комуналних радника радикализован, у потпуности је престало одношење ћубрета и чишћење улица. Штрајкачки одбор је од аустријске фирме, која је купила градско комунално предузеће, захтевао да престане да кажњава раднике који би прекршили радну дисциплину. Ђубретари су тврдили да њихов посао може да се обавља искључиво уз стимулацију алкохолом и да би дневно следовање флаширане воде требало заменити пивом. Док су се две стране данима тврдоглаво натезале укој решавања непријатне ситуације, насеље Mars је највише трпело. Док су они који су живели у приватним кућама ћубре складиштили у својим двориштима, становници насеља су све пролазе између зграда, паркинге, травњаке, дечија игралишта, хаусторе и бициклене затрпали којекавим отпадом. Постало је уобичајено видети призор неког лутитог Марсовца како усред бела дана, са највишег спрата солитеира, баца цакове пуне смећа.

2.

Данијел је са осталим дечацима ишао према дечијем игралишту. Најстарији је од њих, четрнаест му је година, и скоро је за главу виши од првог до себе.

Већ издалека се могло приметити да га остали следе са стражапоштовањем. Данијел је корачао не обазирући се на њих.

Ограда око вртића је одавно била проваљена па су клацкалице, љуљашке, пењалица у облику воза и аутомобилске гуме забијене у земљу и обожене јарким бојама постале полигон за разноразна мушки доказивања. Након тестова, у којима је требало показати издржљивост и снагу, ретко која би од дечијих справа за играње остала читава. Данијел је предњачио у свему: био је јачи и храбрији од свих конкурената.

Први је ушао на игралиште провлачећи се кроз покидану жичану ограду. Забављао се шутирајући празне конзерве туњевине, које је неко ис-

тресао на гомилу у базен са песком. Свака би завршила испред улазних врата вртића. Та игра их је забављала све док мрак није почeo да пада. Убрзо су се поређали на клупици испод уличне светиљке. То је уједно значило да је дошло време за подношење извештаја. Данијел није морао да подсећа своје следбенике шта им је чинити. Дечаци су сви одреда скинули панталоне и почели један другом да проверавају узнатровалу маљавост око стидних места. Данијел се све време церио и одмахивао руком.

3.

Иза живице се неприметно промолила Болетотова глава, велика и ћелава као длан. Кад се животињски продрао, престршени дечаци су као један јурнули ка руци у огради. Тамо их је чекала Болетова екипа покупљена са коца и конопца. Ухватили су Данијела и оборили га на земљу, а његове пратиоце сатерали у ћушак.

—Шта је било, девојчице? Шиљите ћонсоне? Боле је гадан тип, бог и батина, градски табација кога сви избегавају у широком луку. Већ неколико година са својом екипом хара Марсом. С обзиром на то да му је отац Жаре допао затвора због убиства почињеног при покушају пљачке бензинске пумпе, многи су склони да тврде да је Боле само син свог оца и да ће време показати да ништа боље неће проћи од њега. Са деветнаест година већ је стекао статус легенде међу младим Марсовцима. И Данијел га је, на неки уврнути начин, обожавао. Желео је да буде зајебан као што је Боле био. Желео је да га се плаше.

4.

Данијел више није могао да трпи професоре који су његове вршњаке прозвали Цекес генерацијом. Набијали су им на нос да су прости, јадни, покварени, изгубљени слушајеви које ништа под капом небеском не занима осим глуварења. Мрзео их је, мрзео је подједнако сиротињу попут њега и оне који пливају у новцу, мрзео је оне који му повлађују и оне који му противрече, мрзео је MTB и Grand Show, мрзео је Exit и Гучу, мрзео је Партизан и Звезду, мрзео је мртву Радинку са првог спрата и досадну Ружицу са другог. Био је бесан на све и на сваког. Волео је тај осећај. „Пошто нико ништа добро не очекује од вас, онда је, кад мало боље размислиш, пред вами широк спектар могућности“, тврдио је Данијелов деда Лацика.

Прошло је скоро четрнаест година откако је

Данијелова мајка Невена, коју су сви у граду звали Ненси, побегла на Нови Зеланд. Убрзо након порођаја, без много двоумљења, заувек је напустила Данијела, свог оца Лацику и мајку Стану. До данас им се није јавила ни обичном разгледницом. Причало се да је остала у другом стану са професором физичког Илијом, лепотаном који је умео тако слаткоречиво и вешто да лаже своје наивне ученице. Са рукама безобразно завученим испод ознојеног дреса, он би их обарао на струњаче и бацао се на њих помамно. Данијел је, по свemu судећи, испао као плод једне такве десетоминутне вежбе из физичког васпитања.

Одрастао је у неугледној и на брзу руку изграђеној згради у насељу Mars. О њему су се старали деда Лацика, пензионисани словослагач и баба Стана, дете палог борца, родом из Мале Босне код Суботице. Баба Стана није била вредна жена, ни потпуно посвећена породици. Поврх свега имала је ту несрећу да је патила од прогресивне деменције. Временом се, постајући све више апатична и повучена, у потпуности изгубила. Оног дана када ју је Данијел затекао како кухињском кромпом, уз миловање и тепање, прекрива истргнуту страницу из новина на којој се будалао некакав разголићени мистер универзум, Лацика је одлучио да је смести у старачки дом. Недуго затим, Стана је, просто речено, *несіла*, а она особа која је, без живости, нутке и прекрштене руку, лежала у кревету није била жена коју је Лацика познавао. Одахнуо је кад је умрла.

Они који су, макар површно, пратили обарање Гинисових рекорда, знали су за Лацику. Мало је рећи да је имао фантастичну моћ памћења. Сви се сећају једне телевизијске емисије када је без имало треме и као да се није налазио пред најширим аудиторијем демонстрирао своју вештину тако што је, идући кроз фабричку халу, непогрешиво декламовао серијске бројеве са инвентарских таблица прикаченим на пресе, стругове, глодалице, брусилице и машине за савијање цеви. Психологи су,након серије тестова, дошли до закључка да Лацика има способност да скенира погледом. Зато је посао у штампарији био као измишљен за њега. Без обзира на то што данас нема штампара који би се замарао брзим бирањем слова из регала, слагањем блокова и стављањем сложених слова на шиф, још увек се може чути прича о томе како је Лацика био, од појаве Гутембергове машине до данас, најбољи и најбржи словослагач.

5.

Боле је држао дечака леђима прибијеног узид дечијег вртића. Певао је навијачке песме уносећи му се у лице. Данијел је осећао како му, попут ситне кишке, капљице пљувачке падају по чelu и образима.

—Хало, Ненси, да ли се чујемо? Има ли кога?

Боле је завртао Данијелу ухо толико снажно да је овај почeo да јауче од болова. Онда га је, као бајаги из милоште, шљапнуо по образу.

— Да ли си спреман за пријемни испит?

Слегнуо је раменима. Знао је шта то значи. Већ дуже време био је први испод црте. Да би неко постао Болетове очи и уши на Марсу морао је то да заслужи. Сви из Болетовог клана су прошли тестирања. Данијел је климну главом.

—Мој човек!

Боле је у знак одобравања потапшао Данијела по леђима.

6.

Плећати Миленко, штопер наковачког „Полета“, паркирао је ауту близу улаза у зграду. Отворио је пртљажник, почeo да вади некакве кутијетине и додаје их Микију. Данијел и дечаци су их посматрали сакривени иза брда смећа. Познавали су их одраније. Некима од њих је Мики, познатији као *Циџу—лиџу* или *Црквењак*, предавао музичко, а одскора и веронауку. Миленко су, откад су се Мики и његова жена Милка доселили у Данијелову зграду, често сретали. Нису могли да превиде његову свилену плаво—белу тренерку са грбом „Полета“. Почекли су да се прикрадају ауту након што су Милеко и Мики отишли. Ишли су један из другог, ногу пред ногу и утишини, готово приљубљени уз фасаду зграде. Таман када су стигли близу циља, из зграде је изашао Лацика. У моменту су полегали по влажној земљи. Цепкајући све време семенке, Лацика се удаљавао спорим ходом. Напокон је нестао у некој од мрачних улица. Дечаци су извијених вратова посматрали окolinу. Чували су стражу Данијелу док је он, оштром бритвом коју му је дао Боле, бушио задњу леву гуму на Миленковом ауту. Кад је ваздух из подерotine зашиштао, Данијел је дао уговорени знак саучесницима. Неко му је добацио црвени маркер, а он је на ветробрану написао: „Марш у Босну!“

Трком су се вратили на игралиште. Сви углас су лапарали о обављеном првом задатку. Данијел је усхићено вратио Болету бритву и маркер. Доказао је да није секаперса. Мргаљ је праснуо од љутине. Извадио је тикет локалне спортске прогнозе и бесно га исцепкао на комадиће. Окренуо се ка Данијеловој згради, прислонио шаку изнад уста и снажно се прдорао.

— Е сад филозофија!

7.

Држао се по страни док су улазили у посластичарницу „Ударник“. Пустио их је да се иступије, понесени успешном обављеним првим тестом. С врата су почели да се дерњају, гуркају једни друге и обарају столице. Газда Столе се понашао као да у посластичарници нема никог. Тек кад је Данијел, дотад неприметан, узео чашу са стола и треснуо је о под, посластичар им је припРЕтио да ће их избацити наглавачке на улицу. Високи Данијел му се унео у лице. Из дечакових уста је проговорио Боле. Исте увреде биле су и раније изговорене у „Ударнику“. Прошле недеље када је „Градски клуб“ изгубио од наковачког „Полета“, захваљујући голу који је у по-

► следњем минути постигао Миленко, Боле и његова екипа направили су такав дар—мар да су се чак и полицајци склањали са улица подвиђених репова. Једино је Столе мирно посматрао њихово дивљање. Изашао је испред њих са тольагом у руци баш у тренутку када су намеравали да уђу у посластичарницу. Болетова екипа се повукла, а главни даса је само бесно хуктао.

— Има све вас колонисте и избеглице да пропратимо из града.

Кад је Данијел изговорио ову реченицу, Столе га је свом снагом ударио по глави тако јако да је овај пао на колена. Посластичару се придружио његов шпиц-колега Гавра. И он је био спреман да дели шамаре. Дечаци су, брже-боље, побегли. Данијел је изашао из „Ударника“ погнуте главе.

Иако су му зуби цвокотали од страха док је причао, вижљasti дечак је, након повратка са другог задатка, ипак оставио добар утисак на Болета. То што је награбусио од посластичара, за њега није било важно. За почетак, доволно је то што ће Данијел учинити беспоговорно све што затражи од њега. Пре или касније, његов новопечени војник вратиће Столету истом мером.

— Завршио си још један посао.

8.

Са дрвене бандере на портирску кућицу пада слабо, шкиљаво светло. Капија градског комуналног предузећа је широм отворена. На огради стоји разапет платнени траспарент на ком пише: „Штрајк“.

Испред Данијела корача најлађи припадник његове уличне банде. Има свега дванаест година и из авиона се види да је пук сиротиња. Патике су му за два броја веће, панталоне поцедане на коленима, а виндјакна премала. Притиска рукама стаклену флашу уз груди. Данијел би га, с времена на време, шутнуо у гузицу, а момчић би на то сваки пут викнуо: „Гол! Један нула за Марс!“ и преправљао резултат у вођину корист након сваког његовог ударца волејом.

Неприметно су пришли портирници. Данијел је, вирећи кроз музгави прозор, у mrklom mraku једва разабирао контуре човека који је, чинило се тако дечаку, чврсто спавао за столом подметнутих руку испод главе. Потом се одмакао и постројио своје компањоне у врсту наспрам лимене кућице. Они су са пута покупили расуто камење, цигле и бетонске крхотине и чекали на вођин знак да отворе пальбу. Боле му је издао директиву шта треба да уради. Церио се и глупаво понављао: „Да ли си ти мали мамин штрајколомац?“ Смрдено му је из уста на дуван и кварне зube.

Данијел је први бацио један овећи камен и подгио настрешницу портирске кућице. Резак метални звук пробудио је портира. Само што је дигао главу, дечаци су га засули канонадом каменица. Стакло је прштало на све стране. Портир је, лежећи на поду, ипак успео да укључи рефлектор и заслепи нападаче који су се дали у бег. Остао је

једино Данијел. У руци је држао стаклену боцу са бензином и крпом угураним у грлић уместо чепа. Извадио је упаљач и, пре него што је запалио крпу, погледао у дечаке који су стајали десетак метара од њега. Лелујави пламен је запалио фитиљ. Данијел је већ замахнуо флашом, али је стао као укопан када је забезекнуто лице професора Илије извирило из разлупане портирске кућице. Истог трена се сетио свих прича о мајци Ненси и њеном професору фискултуре. Знао је Данијел добро ко је Илија.

Потпуно изван себе, ноћни портир се залетео право на нападача. Пензионер Илија је и даље био снажне грађе. Лако је отео флашу из Данијелових руку и бацио је на удаљено празно паркиралиште. Боца је експлодирана и осветлила добар комад неба. Данијел је и даље стајао као да је стиснут гвозденом стегом. Иако се својски трудио да га не удари, Илија га је ипак одаламио тако силовито да му је избио зуб који је Данијел испљунуо у шаку. И тек тада га је препознао.

—Копиле безвредно!

9.

На дечијем игралишту није затекао Болета. Чак су и његови пратиоци почели да се разилазе куд који. Потресао их је неуспeli напад на портира комуналног предузећа. Осећали су да су негде дебело погрешили. Мораће да остану у кући док гужва не прође. Притајиће се, неће скретати пажњу на себе једно време. Данијелово вођство за њих више није имало никакву тежину. Тако су му рекли. Окренули су му леђа и отишли. Разбијене усне и избијеног зуба, Данијел је, скроз -наскроз слуђен, седео на клацкаци. Пропао је начисто. Није могао да се покрене. Није га било брига да ли ће га Илија пријавити полицији или што ће га Боле пребити намртво зато што није испунио оно што му је наредио. Још увек му је пред очима искрсавало искежено лице побеснелог Илије. Могао га је убити. Требало је да га убије. „Какав сам ја лузер! Нисам ни за шта.“

Није ни приметио да иза њега стоје Миленко и Мики. Обојица су истовремено наскочила на њега. Иако им није требало пуно снаге да га савладају, намучили су се док су га, држећи га за руке, довули испред зграде. Око Миленковог аута, начичкали су се Милка, председница кућног савета Ружица, поштарка Зора и деда Гута. Laцика, добра душа, стајао је скрушен по страни. Мики је урлао да је овога пута Данијел прекардашио, да је допустио себи превише и да ће, ако тако настави, представљати сталну сметњу животу на Марсу.

— Да има оца, показао би он њему.

Те речи су пренуле покуњеног Данијела. Узбуркане крви, успео је да се искобеља из Миленкових руку и побегне. Окупљена светина гледала је за њим у чуду. Попео се на гомилу ђубрета и, ван себе од љутине, почeo да се удара песницама у груди.

— Све вас мрзим!

Поново се осећао сјајно.

ИЗ САВРЕМЕНОГ РУМУНСКОГ ПЕСНИШТВА

Избор, превод и белешке: Миљурко Вукадиновић

Ливију Јоан Стојићу

МУЗЕЈ ПРЕТВОРЕН У ЦРКВУ

једног рањивог племенског шефа — да потраже какву недовршено цркву, покретну, и да моле се у њој: као ћутња

дуго практикована, не свиђа се то Богу,

зато се сакриј... Кад на послетку стиже, утврдише да, уистину, црква та недовршена беху обичне чезе коњовучне, гроздно шкриптувате. У које ниси могао да се попнеш, да

помолиш се, будући да крдате су сваковрсним спузлим, случајно принетим, оновременим воћем.

Смести се на руду чеза, препорођен.

Бог пролази крај прозора, са сиреном — види колико бора краси јој лице? Не видим.

Шкрипли под: налакћени, неми и данас, клатите кашичицу у шољици, нездадовољници. Врана над улазним вратима, крешти, дозива, удара крилима, само нас двоје разумемо је: „срећа вам се осмехује ал“, изусти она.

Ви, из народа, аплаудирате. Не бечи се толико: шта ти је, боли ме глава, да нисте рецимо... Не јадам се на главу, већ што си ти у пољу репице, на фотографији, поред оне женске гологруде: дрхти глас твој, ипак почињеш? Силазећи скупа побрђем... Једва

излегли из старијарнице а већ ушли у музеј природњачки, слободни, музеј претворен у цркву — будите благословљени сви до једног, „нигдина у мени се налази“.

ПРОХОДАЛА ЦРКВА

Убитачни мириси и разни облици лутања, запева и кукувија кад стиже, на послетку, недовршена црква, постављена на четири точка, пуне дуња, са језичком ишчупаним. Причини ти се као да пред очима је стварни улазак у непознато божиће твоје, из младости. Пре свега пошто беше под утиском дубоким, онда, савет

Ливију Јоан Стојићу

(1950), песник, прозаист и романијер, драмски писац и уредник књижевних листова и часописа. Објавио је десетак песничких збирки. Од књиге *Колекцијивна самоћа* (1996) у самом је врху савременог румунског песништва. Ево још неколико карактеристичних наслова: *Руине песме* (1997) *Последњи луднице* (1997) *Песма-животиња* (2000) *На одласку* (2003) *Канион 248* (2005).

Касија Марија Спиридон

НАПИСАХ ТРАКТАТ

Написах трактат
о смрти
о суштини и празнини
читаву једну божју заповест о љубави
један есеј о смрти
један рад
о бесмртности
показујући земаљске покушаје
покрете звезда
спалих га

пепео пијем
од јутра до вечери
дању и ноћу

ХУМАНА ПЕСМА

проводим живот
оних из великих градова
индустријских и школских
насеља издељених по зонама

проводим и не кукам
али се и не радујем
на другом спрату једног блока у никаквом
животу

улице су у одређене сате пусте
куће слепе усамљене жене
голе лутају из собе у собу
дева успавана
повратак мушкараца из друге смене

гонг Митрополије откуцава поноћ

...

*
немам стрпљења за постојање

*

имам једно око ужасно тужно
у њему борави свет

*

/ коракнеш ли
срешћеш гладно ждрело камена

*

јесам вода облик и смисао
празан попут потира Господњег
у директној сам вези са самим собом

веза је локална и крта
молекули путују
хладни светли и влажни

НЕОСКРНВЉЕНА КОНЦЕПЦИЈА

ево жене што пре пољупца
очи ми везује
притерује ме уза зид

на утрнулим грудима / стар /
колико вечност између пољупца и смрти
чује се лепет крила хладних руку

ево са двадесет четири године
притеран сам уза зид

а ништа не тражим
живот по жици акробате
чека ме

ево жене што пре пољупца
у крви и смрти је

Касијан Марија Спиридон (1950), песник, есејист, уредник, издавач из Јашија. Наслов његове прве књиге дијагноза је судбине многих аутора из периода Чаушвиц: *Полазећи од нуле* (1989). Издаја је објавио је десетак књига поезије и есејистике. Поменуто *Повраћај на айокалису* (1997), *Уметност меланхолије* (1997). „Из напуштене станице“ наслов је рубрике у којој аутор објављује по песму месечно о свакодневици виђеној из „тутњеће перспективе“ и већ су се накупиле две збирке таквих песама. У нашем преводу избор изњегове поезије је у штампи.

Будући једно самовољно предузеће,
ова школа постоји из епохе слабог памћења,
изван свих канцеларија
владарска, фанаријотска

Полазећи од произвољног тврђења
да на обалама Бахуа
не постоје рептили,
Правилник Школе пливања Јаши
забранује потпуно
инфантилна уједања

Дух екипе се потврђује
само у води—
други бројни и услужни детаљи,
измичу ми...

БАСАРАБИЈСКА НОЋ

Прислоним школку на уво и ослушкујем
твоју удаљену песму.
Она ништи границе.
Преко насеобина, облаци уништавају царске
мане

Ускоро приспеће мрак,
са инфантеристима и каваљеријом

Још ове ноћи овде једна млада жена:
пере, одсутна, патосе музеја

Сенке се инцестуозно грле —
нешто доцније,
заспаћу са камењем владарским
на улици, у немом преживљању

КОНТИНУИТЕТ

Василе Александри чита поезију
Костакеа Конакија.
Михај Еминеску чита песме
Васила Александрија.
Луђијан Блага чита поезију
Михаја Еминеску.
Ђезар Иванеску чита песме
Луђијана Благе.

ШКОЛА ПЛИВАЊА ЈАШИ

Лиђијан Василиу чита поезију
Ђезара Иванеску

А Луђијана Василиу
поезију ко ће да чита?

КРИОМИЦЕ

Дође криомице па ми претура
по пергаментима, инкунабулама.
С времена на време љуби ме у уста
по којим цитатом из апостола Луке,
кривоклетство

Дође, оде, врати се:
скине тајнално маску и уљудно се
представи
на једном од светских језика:
— Ја сам госпођица Терор,
јена најдужих ногу!

ЛУЂИЈАНОГРАМ (10)

Још сањам ...
Још проносим кроз иглене уши
зарђалу татину кашику
из другог светског рата...
Касније, заспим на твојим бедрима
попут какве противе на обали мора.

Луђијан Василиу (1954),
песник и прозаист, есејист и
музограф (директор Музеја
румунске књижевности у
Јашију). Његов жестоки
постмодернистички атак за-
почиње збирком *Мона—Мо-
нада* (1981). Помињемо
књиге: *Да речимо заједно*
(1986), *Луђијанограми*
(1999), *Једнорог за њопки-
вање* (2004)... До краја годи-
не појавиће се његов избор поезије у нашем
преводу.

Никића Данилов

МУШКАРАЦ СА ЛУЛОМ

Један мушкарц од 27 година
стоји ослоњен о гробље
и пуши лулу.
Непушач а ипак пуши.
Са 27 година Наполеон је већ био генерал,
прелазио Алпе и заузимао Италију.
Љермонтов умире метком покошен
негде у планинама Кавказа.
Јесењин покушава да се обеси.
Мушкарц стоји ослоњен о гробље
и пуши лулу.
Пред њим пуца празно поље
а иза празног поља је град.
Иза њега је низ крстова
а иза низа крстова је град.

Са 27 година
стоји и мисли:
„Наполеон беше генерал,
прелазио је Алпе и заузимао Италију.
Љермонтов умире метком покошен
негде у планинама Кавказа.
Јесењин покушава да се обеси.“
И док се он премишља
из правца града појављује се једна поворка
коју вуку четири коња врана.
Иза поворке
Наполеон прелази Алпе
и заузима Италију.
Иза њега чује се фанфара.
Иза фанфаре

Љермонтов умире покошен метком
негде у планинама Кавказа,
а иза њега чује се фанфара.
Поворка стиже до капије и ту се уставља.
Иза њега, Јесењин
очајно покушава да се обеси,
а иза њега чује се фанфара.
Надомак 27 година
мушкарца се ослања о гвоздену решетку
и пуши лулу.
Иза њега копа се рака,
гробар одмаре и пали лулу.
Мушкарц има качкет на глави,
мараму о врату и панталоне звонарице, на
коцке.
Непушач је а ипак пуши,
иза њега чује се фанфара...

ХХ ВЕК

Умрех кад Бог
још не беше рођен
а родих се кад Бог
већ беше мртав!

Беше то пред крај ХХ века.
Маркес списа „Сто година самоће“,
Ниче — „Тако је говорио Заратустра“.
Човек беше крочио на Месец.
Са неба су се урушавали
мртви анђели!

На хоризонту се назирао
Трећи светски рат.
Ајнштајн се беше упокојио
а Бог већ беше мртав!

Скончавао се свршетак једног света
а зачиње се један нови човек
у којег нико не верује.
Улицама вршља један ветар све црњи,
по небу орлови круже
све узљућенији.
Звоњава гробна
навешћује нов почетак.

Алелуја!

Никита Данилов (1952),
аутор разноврсног и обимног књижевног дела, као пе-
сник присутан у најрепре-
зентативнијим антологијама румунског песништва у
земљи и расејању. Јавио се
збирком *Карпезијански бу-
нари* (1980). Уследиле су:
Црно ђоље (1982), *Арлекин
на ивици ђоља* (1985), *Апо-
калипса од карбона* (1994)...
У џусићињу и џо воду (2000), *Душе из друге руке*
(2000)... У нашем преводу избор из његове по-
зије је у штампи.

Прекасно уђе у кућу сиротињску:
па збаци пелерину постављену
рисом.
(Унутра тишина се гледа са срамом.
Цео хлеб преко целог стола.)
„Колико вреди један кловн?“
стровали се у се: „kad је кловн истинит?“
Па збаци пелерину постављену рисом
па ишчупа шакама срце мимике
и незнан ни од кога
сред себе
опра га сузама.

ПЕСМА

Ево и песме великог Хефаистоса:
МАЛИ БОГ
БЕЗ ПЕЛЕНА
ОДБАЧЕНОГ НА СВЕТЛОСТИ.

АУТОПОРТРЕТ У ТРЕЋЕМ ЛИЦУ

Он је достигао да мотри на свет кроз више
рана одједаред
око његово хладно већ се спријатељило са
мраком
па се свикло на питања смрти.
Овај улицама базаше а мисли му разбудише
гробље проласка.
Он држи корак са Лудилом (са којом година низ
дели исти пламен).
У његовим белим ноћима сабира камење
са којим се спрема велика градња.
Ко зна да није заштићен од каквог бога!

У СЕНЦИ СРЦА

Ако је видело сен пламена
онда у сени срца
као у сенци пламена укопан као проскрибован
радујући се њеној слави.
А смрт испраћајући речи
вечно свиће
попут крви
у белом завоју...

Данијел Корбу (1953), песник, прозаист и
есејист, пратилац и тумач постмодернизма, изда-
вач и уредник часописа у Јашију... *Излазак на
сцену* (1984). Преломна књига *Документи хаоса*
(1993, 2003). Три књиге о песништву и две књиге
о постмодернизму. Превођен.

Трајан Т. Кошовеј

ЗЕМЉА ИЗА КУЋЕ

оцу мом
љубав, молитву!
Земљу иза куће дај
вашем брату — изусти отац кад
даљина се стровали преко оних који га мотре
не разумевајући га.
(и пре но што су они појмili штогод, польске
ћутке чупају блиставе траве
што расту понад очевих.)
Земљу ову крвљу ћете стећи,
каза генерал падајући с коња пред
војницима што
мотре не капирајући.

И пре но што су појмili штогод
(један, два, три, четири...), све док не појме
и они штогод,
двадесет и две топовске салве у славу генерала
што се сручи преко њих попут
лубеница на под,
с јесени, по мрклинама.

Претече после неког времена
једино коњ,
који само годину доцније заради велику награду
трчећи на великому хиподрому.
А генерал издели земљу иза куће
оних који је гледаше а сада споменик
неразумевајући, неразумевајући.

ХИЈЕРОГЛИФ

И шта ако је тело твоје песак?
И шта ако те загрљај стеже док
песак се не претвори у пирамиде?

На ћошку улице сам онај који преноси камење:
човек — зиданица што се осипа неосетно
између милостиње и самилости,
онај са маказама и клештима,
српом и чекићем... наковњем.

Кротитељ камења, песак преиначен
у пирамиде, у катедрале...
Без мистерије, без чуда: ја, љубљена, који
сам сачинио
од камена

ПРЕТРЕС АНЂЕЛА

Дођоше пали анђели
на премер, мерење, деобу —
остао сам са еполетама гавранова и са собом,
нельубљен,
разнисан на речи, подгаће...

Ама зна свет, извиждаће ме цео кварт: онај
сам што цмиздри
на идијске филмове.
Нельубљен из последњег реда, онај што
кесе цепа звиждени реч по реч
у касарни овој од живота у којој постојиш
из погледа.

Гужвам јесен као бедра сећања —
цепам кесе у последњем реду, пљуцкам
семенке и верујем
да сам љубио
пирамиде страха, пустињу песка, покретну...

Ја сам онај што цмиздри на индијанске филмове:
навигатор усамљени без изласка на море.

Трајан Т. Кошовеј

(1954), песник средње генерације, аутор двадесетак песничких збирки. Могло би се рећи да има двоструку објаву. Најпре збирком *Електичне падавине* (1979) а потом златном књигом савремене румунске поезије *Ваздух са дијамантима* (1982), са тројицом данасrenomirаних аутора... Најзначајније књиге *Мики Маус је мртав* (1984), *Светлост фрижидера* (1998), *Ловац на главе* (2002) и, нарочито, *Штарјак јајода* (2004).

Стигао сам у средиште делиријума, доспео
сам у длакаву вређу,
доспео сам у материцу слеђену из које
измилеши црвени мрави,
стигао сам међ старце, доспео сам у
напуштену кућу,
доспео сам дотле да ти љубим очи изгрижене
до крви
са креветима клиничким где сам се, будући
млад, прокурвао.

ПРОЛЕЋЕ

Ова вишња процвала.
Око окрвављено, око велико ко говедо
угнездено између њених грана.
очи моје ситне, очи моје толико ситне попут
пролећа
кроз њих изаћи не може
кроз кожу излазе попут розе пене.
Ове ствари рекао сам Аристону оном
дежмекастом и ћелавом,
ове ствари су ми донеле губитак.

СА ПРОЗОРА

Ако икад доспеш у Град
видећеш и ти како се подижу ролетне и
како жене избацују на улицу крила анђела
претекла
од синоћне вечере.

ГЛАС

Мину сестрин глас самоходан у просторији.
Не говорим у име страсти а додирујем ствари
као бедра жене да дотичем. Значи нећемо
бити очишћени
ускоро ћемо имати визију једне птице
понад једне велике гомиле воћа.

Мину сестрин глас самоходан у просторији.
Овај смрачени трон у сред цветања

РУПА У ВАЗДУХУ ДРУГЕ РУПЕ

Још прецизније: рупа у ваздуху друге рупе.
Рука њена је кртица и прави место другој
кртици
нагиње се над картом, њена рука је црв који
прави место
између
црва нагнутих над картом.
Још прецизније: рупа у ваздуху друге рупе.

Сан у глави мојој је суворупан.
Ја у рупи сањах: репате и кусе конопце и жиџе.
Беле ракље меланхолије и бела паљевина туге
простиру се поврх нас.

Рибу он потеже чвр и развезује
конопце и жиџе па потеже крв и штранге
костију
попут клопке бакарне.

Понад мене потеже чвр и разрешује од
конопаца и жиџе
па потеже крв струже ми кости
попут бакарне клопке.

Јон Мурешан (1955), готово култни песник данашње Румуније. Шкрт на објављивању аутор је три песничке књиге које су оставиле трајан траг у читалаштву и међу песницима. *Књига зиме* (1981), *Песма која неће бити разумљива* (1993), *Изгубљена књига: Јоелка Ђираџа* (1998) и *Недеља узне мириња* (1994), приче.

Никулина Ореа

НАКОН ТОЛИКО ПАДОВА

Ускоро
сенка неће следити труп.

Боравићу у крви твојој.

Простор делићу са смрћу
о којој баш поверовах да је умрла.

Кроз месо моје мине понекад
не смождивши срце.

По ономе што ми лице говори
остаје расап као и тада
кад си пребрајао кругове
из бунарских дубина.

Ускоро
И ја ћу остати без сенке.

Сјај ће постати прах
кога се нико више
не сећа.

БЕЗ МОТИВА

У једној земљи слинећи иза демократије,
страни преводилац тражи замишљену адресу
песника домороца.

Ни ове године он неће прећи
преко прага банкрота.

Комшија са Улаза још провлачи
звездице под одећом Армани.

С оне стране шпијунке вратне
зидови се гомилају као фоке
пред опасношћу.

Песник удаљује завесу.

Његово лице тркача дугопругаша
разведрава се без мотива.

КЉУЧНА ТАЧКА

Не можемо се сликати
за нову личну карту:
данас је више светlostи него јуче.

Градски ваздух
освежава балончиће памћења.

Назовимо га кључна тачка
па забришимо сенку.

Након скока у празно,
запослени у циркусу остају без парчета хлеба.

Дозволе за рад
подижу се по жељи.

А у кући родитељској
вино искри
и ове године.

ВЕЖБЕ ЗА ПРЕЖИВЉАВАЊЕ

Размотрао си чекање
до последњег словца.

Након толиког труда уби те жеђ.

Проналазиш само око мртваје
одбачено од свих.

Памћење склизну
скупа са одећом
која ти склизну преко бедара
украј тела.

Никулина Ореа (1957),
песник, хроничар књига,
прозаист. Јавила се релативно
касно (1994) амбициозно
насловљеном збирком *Уводома Ахерона*. Уследиле су
Бућиње (1996) и *Под ширањем ћуташа* (2000). Најновијим
својим песничким књигама (нарочито *Скоро црно*, 2004) ауторка је избрала
високо место аутентичним
лирско-медитативним гласом. Има књигу
песама на француском језику.

У твојој кланици ми се свиђа да радим
макар једном недељно, кад користим
слободан дан,
али не потом, где продајеш и где
сви облаче кецеље и носе рукавице,
мени се свиђа у хали иза, где муве се роје
и где, увек се трудиш да их истребиш,
пацови байре на све стране.

тамо, прућен попут кецеље, да могу
да се осамим,

са лактовима у животињској крви,
да могу да се предам плачу или молитви,
након осам сати молитве,
излегнем напоље чистоок и осмехнут

а шест дана потом бићу благ попут јањета
а спреман на сваку жртву, срећан
као седмог дана кад могу да се вратим
у кланицу, међу кецеље,

будући да се само рад меса молиш
и што је више меса,
толико се молиш преданије.

12. ОКТОБАР 1976.

већ четири генерације,
испод наше куће тече
смрачене крви поток.
годинама, мој отац га покрива сламом и лисјем
да не сазнају комшије. и његов га
отац препокрива
сламом и лисјем и
можда стиже мој ред да га покривам,
јер не би вაљало да комшије сазнају шта то

тамо тече.

пролеће и нас приморава на орање и сетву,
бар да изгледа да смо ко остали свет,
јесен чини да и ми прикупљамо плодове,
попут других, да се не опази,
а заправо ништа не чинимо сем што чекамо да
мотримо ко следи, један од нас
свакако на ред стиже.

не тражимо дан издирући се на оног што се
извикао,
ионако онај ко претекне, само одлаже до
прве прилике.
за то време, потоком протекне бујица
крвце смрачене, покривамо га годинама
сламом и лисјем,
не би ваљало да комшије провале шта то
тамо тече,
треба и ми да изгледамо ко остали свет.

12. ОКТОБАР 1992.

ја сам сâm мушкарац. ни трун поноса у томе. а
хорде је несрћника што базају тражећи
друге несрћнике—једино међу несрћнима
несрћници

голем су prag невоље,

једни се даве у великом новцу, други имају наде
расуте — не постоје други до несрћници
само једне врсте.

ипак, уједињени,
несрћници изводе револуције, после
чега им се узима све.

Јоан Ес. Поп (1958), један је од водећих румунских
песника који су се јавили на
кон Револуције. *Пакао без
излаза* (1994) прва је његова
књига која је имала изузетан
пријем у критици и читалаштву. У знаку „личног па-
кла“ митологизиране су и
збирке *Паниелејмон 133 бус*
(1999), *Моси* (2000), *Пешачки
трелаз* (2003)... *Побољ-
шања* (2004). Има две објављене збирке у двоје-
зичном румунско-енглеском издању.

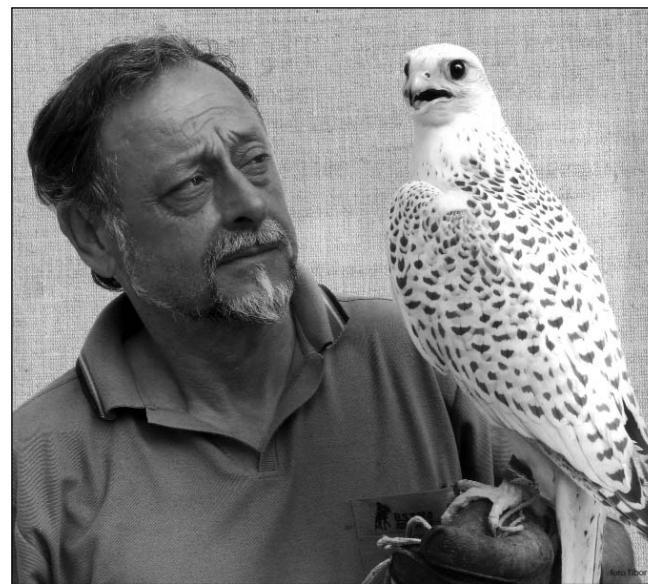

Јасмина Пејковић

ОВАПЛОЂЕЊЕ ПРИРОДЕ — ЈАВОР РАШАЈСКИ

олазећи од ренесансног, можда најпре од античког схватања мотива, долазимо у додир са анимистичким достојанством на сликама Јавора Рашајског. Примарна фасцинираност снагом цртежа, може остати довольна да и најнеукијег посматрача поучи основама орнитологије, али очито је задатак аутора виша октава духовног медијаторства, остварена негде на средокраји истраживања homo universalis-a 15. века и homo industrialis-a данашњице. Схватајући своју мисију у маниру који укршта медијевистичке, тежње за слободом и јаке емоције, са поетиком ренесансне и егзактношћу дидактичног, истраживачког ока, аутор, опчињен птицама у сваком смислу, типски и митски шаље специфичну поруку. Иако у дијапазону од барске идиле и ширине равничарских њива, до окомитих висина и лупинга ветровки и јастребова, Рашајски подсећа на еонску присутност птичијег и повезаност са људским. Предсказивање исхода кроз лет птица, гледање у њихове изнутрице, једнако као и облик птичијег тела, крила, које постаје еквивалент персонификације Психе у антици, чини нам се, кроз средњовековље, отелотворује и вид анђела. Од убедљивости се не може побећи ни на егзактан начин који омеђује линија, ни на имагинаран који даје сама форма птице. У сваком случају, носећи поруку, или кроз симбол апсолутне истине у борби за опстанак грабљивица, којима се додаје и совино мудријашко славословље, или кроз култ породице у вечитом мотиву јајета и гнезда, аутор опомиње на све чега је некада било и чега више нема, једнако као и на злослутност погрешних одлука и избора који не поштују природу. Користећи и превасходно поштујући птицу као личност и биће, он се поиграва са људским карактерима и временом које га све више одвлачи од природе и вредности. На његовим slikama као да је све ту,

али и не мора бити, на надреалистички начин. Птица јесте симбол слободе или и заточења у вечити Ад, када се оглушимо о Истину и Правду. Као да се ретка врста прошлих времена која је живела природу, претвара у бројлера из пренатрпаног кавеза кокошињаца данашњице. Птица постаје предмет метаморфозе душе добијајући варијетете проживљених искустава иконографије палог анђела, и колективног ноћног слепила као синонима издајства основних начела мистерије живота. Код Рашајског, као да је цела истина вискозна попут материје разбијеног јајета. Па макар оно било и мућак. Спектар симбола, промишљено померене форме, гранични хумор и однос према елементу статичности, једнако су испитивани као идејни и визуелни контрапункт сазнању и асоцијативном знаку птице у посматрачевом уму. Извесни фрагментарни цитати познатих дела историје уметности, ту су тек да наведу на особену мисаону поетику, визуелизацију религијског и археолошког симбола. Антропоморфна идејно, зооморфна формално, птица је јесте идејан носилац масонеријског вокабулара, којим ће у основи бити „спасена сва добра света од даљег уништења“. Творац гнезда и јајета, она носи значења митолошког ибиса, али и знане особине гаврана, сварке, сове и сокола. Спона два света, она се као хтонско створење, претвара у симбол „Свевидећег ока“ која попут Хоруса бди над свествореном материјом пратећи њен развој, успон и пад. Истовремено сликајући и душу и тело, Рашајски се позива на релативност живота, сугеришући да степен слободе духа лежи у моћи којом се „савлада страх од летења.“ Иконографски једнако разнородно као и колористички, сугерише да чин креације оваплоћењем, свакодневно пружа прилику за обожење, полизећи од вечите парадигме која мистеријом сваког индивидуалног живота, хармонизује крајности изменују појмова „кошке и јајета“.

Седим на неудобној столици
Лишће се полако спушта
На отворену књигу
Осећам мирис кише у даљини
Јеџају орлови негде у видокругу
(ах како то боли)
Тако у бунунилу чекам да дођеш

Галаме муве из књиге Р. Б. Марковића
Траже излаз а она их упорно утишава
(ремете моју мисао о јесени)
Касно последнде а нема те

Препознајем твој лавеж у чопуру
Затим очекујем да ми срце стане
Цвили стара машина за куцање
Опире се смрти
Али
Ти лижеш моје лице и будиш ме

СЛИКА ЖРТВЕ

На пожутелој слици из 1961.
наслоњен на жртву
Лепо се види да ћутим
И упорно гледам у њене очи

На пожутелој слици
Њене кике око мог врата
Ви то не видите али ја клечим
Тражим кличу испод њених стопала

Све сам мањи на пожутелој слици
Губи се и сјај из очију
Убијен сам
На дохвату руке
Сад мој лик сања уместо мене

ОНИ КОЈИ ДОЛАЗЕ

Није важно где живиш
Ни да ли се претвараш у земљу
Из које вири кућни број
Окренут ка месечини завичаја
Разапет у јарму изазиваш судар

Верослав Стефановић

ПРЕСКАЧЕШ ВРЕМЕ

Нешто је крвцнуло у твојој глави
Сањаш погрешно
Изненада цвркнут, долећу врапци
Видим прихваташ дату околност

Не верујем у причу која мили
По жару родног места
Копаш по архиви тражиш тапију
Само кључну кост налазиш
Из седамдесетих година прошлог века
Док киша спира отисак бритве
Уз лаки поветарац огољених липа
Зар је могуће да ништа није остало
Макар закрпљен опанак
Или уграрак огњишта брате

САЛОН КЊИГА

Положај са којег посматрам
Лелујање непрочитаних листова
Испуњава ме лудилом,
Али се извлачим, неозлеђен
Кап по кап јаког алкохола
Омекшава слова
И стидљиво посматрање писаца
Тежак ваздух и
Само зрак сунца са куполе
Бодри и оснажује

Књиге плешу испред мојих очију
Поглед ми се меша са речима
Одустајем од трагања за причом и
Тетурам од погледа лепих сарадница.
Са суседних полица

Улазим у једну фотографију
На којој неколико писаца
Залубљено гледа критичарку
(како тешка реч)
Док ме она држи за руку и тражи
Још један пелинковац и једну
Песничку књигу

Смешимо се, видим птичице
У густом ваздуху
Или су то нека друга крила

УМЕЋЕ БУДИЗМА

Aко је судити по затварању најстарије „уметничке“ кафане у нас, Клуб Књижевника, завршена је једна епоха српске књижевности. Радови око реновирања чуvenог Будиног подрума са три сале и још познатије баште управо се завршавају. Све ће бити исто, и све неће бити као пре. И сад би се, сходно томе, могло прићи реновирању српске поезије, прозе и критике, преко нових извођача радова.

Будизам је, као део широког књижевног покрета, у спрску књижевност ушао након другог светског рата са карактеристичним одликама братства и јединства. Угоститељи, Иво Кусалић, Хрват, и Будимир Благојевић, Србин, отворили су у кући, на адреси Француска 7, ресторан који ће надмашити и најоптимистичије прогнозе. Клуб књижевника не само да је био место у поратним окупљанима књижевника већ је у потоњим деценијама постао прва кухиња у свим значењима те речи. Од гушчије цигерице до кремпите. Од сукоба Киш-Јеремић, на пример, до мафијашког обрачуна и убиства на његовој капији. Од сармица са зељем до крушке мирабо. Од сукоба на књижевној левици до случаја Ђо-го или подела еснафа и јавности око циклуса песама „Источнице“, Љубомира Симовића. Код Иве и Буде могло се све видети невиђено и чути нечуvenо. И јести. И пити. Познато је, на далеко, био Будино служење вискија. У великој чинији он је правио лед који је разбијао, у неправилним облицима, дугачким шрафцигером и преко њега наливао пиће. Whisky on the rocks.

Рачуни су били издиференцирани као и клијентела, као и подела хране. Ако је за столом био један човек плаћао је одређену суму, ако их је било два, суму се уваћевала два пута, за три особе, три пута, итд... Храна је категорисана. Прве порције mesa, најбољи комади, тек провреле чорбе и вруће пите, биле су резервисане за дипломате, политичаре, докторе и адвокате, другу категорију добијали су новинари и глумци, оним што остане гостили су се сликари и књижевници. Такав је био и распоред гостију по салама. Шанк припадао пијанцима и полицајцима.

Дакле, поштовала се хијерархија, па и она књижевна. Ива и Буда контролисали су књижевност преко улаза у Клуб на којима је стајао, док је могао, чика Пера Јакић, потом његова жена, тетка Ружа. Значај неког књижевника и мера његове успешности, одређивана је по начину на који је био примљен и смештен у Клубу. Имали су посебне критеријуме да би неког младог писца припустили столу у башти, рангирали су песнике не читајући њихова дела, боље и од половине критичара. А долазило се на позив или по препоруци угледних гостију. Уметност је, усталом, наочито седамдесетих година имала сасавим другачија значења, кафана је била

Будимир Благојевић (фото: Никола Фифић)

чиста алтернатива — бити виђен само по себи представљало је успех.

Значај куће у Француској 7, историјски речено, обезбеђен је изузетном гастрономијом и социолошким гобленом — са књижевном бордуром боемије у нестајању. Будимир Благојевић је, сваког дана, осим недеље, устајао у пола шест, у седам уз кафу листао дневне новине, надгледао набављаче са Бајлонија и у шест после подне долазио у кафану у којој столице нису мењане од 1946. године, остајући до раних часова следећег јутра. И тако је, преко пола века, терао своје умеће.

Похабан намештај Клуба није ником сметао, ни сликарима, интелектуалцима различите феле, ни режисерима, амбасадорима, шефовима држава, па ни писцима или знатиљним намерницима. Ни пејснику, Брани Петровићу, кад је удобно заваљен у вињак, пред Будом, као пред професором, знатиљно питао уваженог критичара:

— Је ли, молим те, јеси ли читao „Рат и мир“?

Када му је овај пренеражено одговорио да је то учинио још у средњој школи Бранчило му је добавио:

— Јесте, буразеру, ал до краја?

Да у овом реминисценцијама не би био ускраћен Будин вишедеценијски компањон, госпар Иво, који се преселио у вечност, као што се тамо сели и Клуб књижевника, сетимо се више пута поновљене анегдоте како је Мирослав Крлежа, кад му је сервирао омиљену телеђу главу промрмљао, дижући замагљену чашу кутијевачког вина:

— Ево, теле носи телеђу главу!

Кусалић је затрептао очима и, одмах, одговорио:

— Волу да је поједе!

Дух Клуба књижевника је дух Београда којег више нема.

Слободан Зубановић